

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

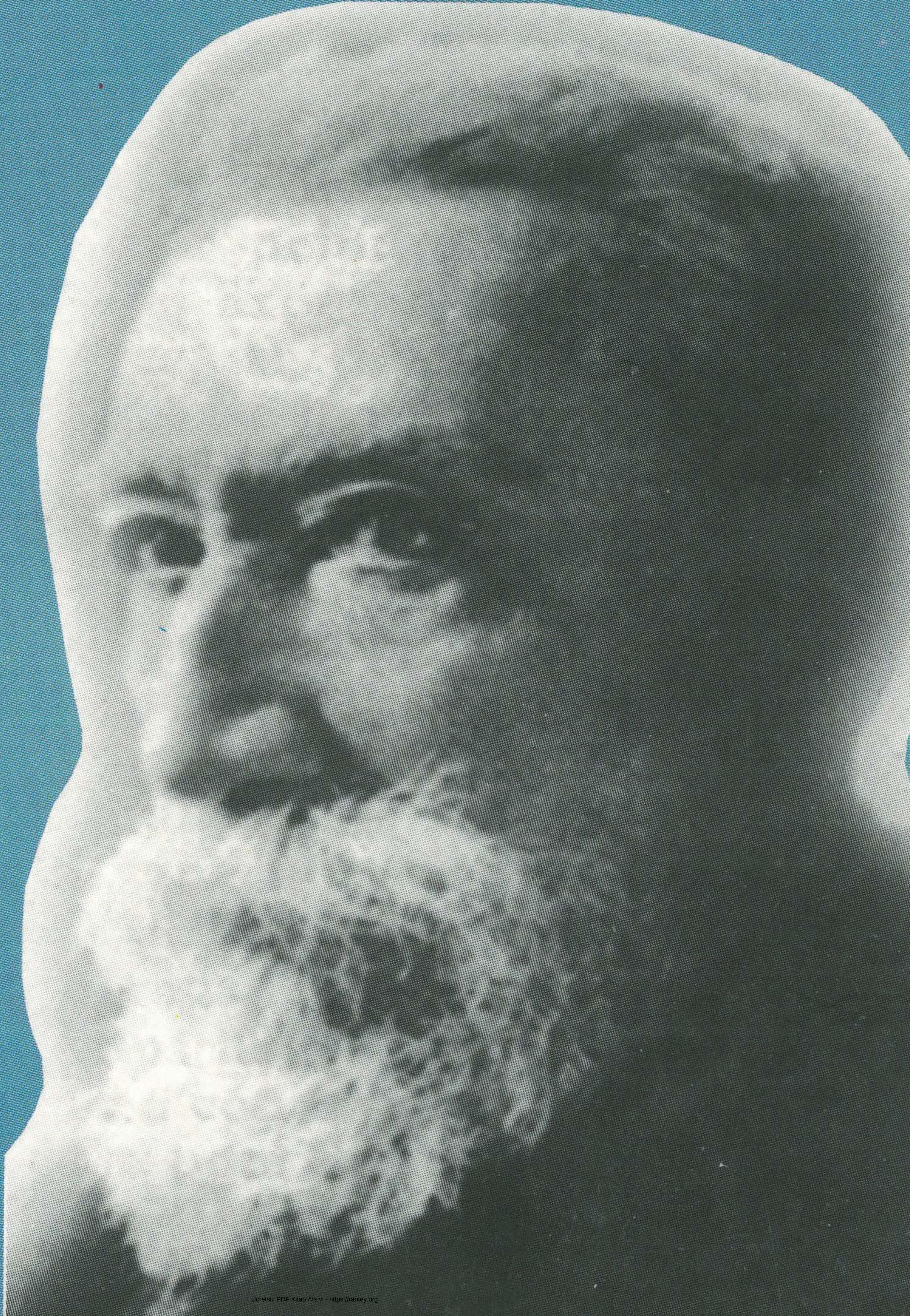
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Anatole France

Bay Bergeret Paris'te

Çeviren: Raşit Arık - Rafael Avidor

pencere
yayınları

Anatole France
Bay Bergeret Paris'te

Bu kitabın Yayın hakları
Pencere Yayınlarına aittir
Calmann-Levy, Editeurs yayınevinin
baskısından çevrilmiştir
Birinci Baskı: Haziran 2003
Redaksiyon: Cengiz Yıldırım
Montaj: Selma Haşıl
Kapak ve iç Baskı: Aydınlar Matbaası
Yayın Yönetmeni: Muzaffer Erdoğan

ISBN 975-8460-50-1

PENCERE YAYINLARI: 165
Pencere_yayin@hotmail.com

Pavlonya Sok. 10/ 6 Nuhoglu İşhanı
Kadıköy-İSTANBUL
TEL: (0216) 414 64 41

Anatole France

Bay Bergeret Paris'te

Çeviren: Raşit Arık - Refael Avidor

I

Bay Bergeret her zaman olduğu gibi hafif bir akşam yemeği yiyordu. Köpeği Riquet ayaklarının dibinde, yer yastığına uzanmıştı. Riquet'ye göre insanlar tapılacak birer tanrıydı. Efendisi Bergeret çok büyük, çok iyi bir insandı ve öyle olduğu en iyi, yemek sırasında belli olurdu. Yiyeceğe ilişkin her şey ona göre önemliydi. İnsan yiyeceklerinin Riquet'nin gözünde apayrı bir yeri vardı. Yemek odası mabet, yemek masası sunaktı. Yemek sırasında efendisinin ayakları dibinde yerini alır, sessiz ve kımıldasız dururdu.

İhtiyar Angelique yemek tabağını getirip, masaya koyarak:

— Küçük bir piliç pişirdim, dedi.

Silah ve kesici aletlerle arası iyi olmayan Bay Bergeret:

— Lütfen onu kesin, dedi.

Angelique:

— Bu iş bana düşmez. Eti kadın değil erkek keser.

— Ben et kesmekten anlamam.

— Ama Beyefendi! Anlamanız gerekir.

Masaya ne zaman bir kümes hayvanı eti gelse bu konuşma aynen tekrarlanırdı. Angelique ağır başlı bir kadındı. Amacı işten kaçmak değildi. Ama tavuk kesmek evin efendisine düşen, şerefli bir işti. Köyden gelmiş, hayatı boyunca küçük burjuvalara hizmet etmişti. Geleneklere aşırı saygılıydı. Eti evin efendisinin kesmesi yerleşmiş bir gelenektir. Bay Bergeret'nin yapması gereken bir işi yüklenmeyi hiç doğru bulmuyordu. Breceler ve Baumontlar gibi, şehirde veya köyde yaşayan bazı ailelerde, et bazan başgarson tarafından kesilebiliyordu. Ama Bergeret onlar

kadar asil sayılmazdı. Angelique bir burjuvanın yemek yerken ne yapması gerektiğini çok iyi biliyor ve her seferinde bunu Bay Bergeret'ye hatırlatmak için çaba göstermekten geri kalmıyordu:

— Bıçağı yeni bileddim. Kanatlardan birini kesmeniz hiç de zor değil. Piliç yumuşacık. Eklem yerini kolaylıkla bulabilirsiniz.

— Angelique, lütfen şu eti keser misin?

Angelique istemeye istemeye pilici aldı, büfenin üzerine koydu ve biraz da utanarak kesmeye başladı. İnsan yiyeceğine ilişkin konularda Riquet kadar katı düşüncelere sahipti.

Bay Bergeret bu gelenekler nasıl doğdu diye düşünüyordu. Eti, tavuğu kesme işi neden evin efendisine düşüyordu? Erkek bu işi kadının üzerine düşen yükü hafifletmek için mi yükleniyordu? Tarih boyunca en ağır, en iğrenç ev işlerini hep kadın yapmıştı. Ama et yemeği öyle değerliydi ki, onu bölüştürmek evin efendisine düşüyordu. Bay Bergeret tanrıların domuzlarını güden Çoban Eumaios'u düşündü. Eumaios tanımadığı Odisseus'u ahırında ağırlıyor, ona Zeus tarafından gönderilmiş bir misafir gibi davranıyordu. Adaletli Eumaios pişen domuzu paylaştırmak üzere ayağa kalktı. Domuzu yedi parçaya böldü. Bir payı Nympheler'e ve Maya'nın oğlu Hermes'e ayırdı. Masada oturanlara da birer pay verdi. Odisseus'u onurlandırdı. Ona hayvanın en değerli yerini, sırtını sundu. Kurnaz Odisseus çok memnun kaldı. Eumaios'a dedi ki: "Beni tanımadığın halde etin en iyi yeriyle onurlandırdın. Umarım Zeus baba seni hep korur." Toprak Ana'nın kızı ihtiyar hizmetçi yanı başında ayakta beklerken, Bay Bergeret yeniden eski çağlara dalmıştı.

— Beyefendi, yemeyecek misiniz?..

Beyefendi ne tanrısal Odisseus, ne de Homeros'un kralları kadar iştahlıydı. Bir de yemek masasına serdiği gazeteyi okuyordu ki, bu Angelique'in hiç onaylamadığı bir şeydi.

Bay Bergeret:

— Riquet dedi, piliç ister misin? Çok nefis.

Riquet sesini çıkarmadı. Masanın altına yattığı zaman, yemek âdeti değildi. Yemek çok güzel de koksa onu bu huyundan vazgeçiremezsiniz. Riquet insanlara ait yemek odasında ağzına lokma koymazdı. Müşfik ve duygusal Bay Bergeret'nin ısrarı boşu-

neydi. Çabaları boşa giden Bergeret görkemli ve iyiliksever bir edayla Riquet'yi ikna etmeye çalışıyordu:

— Lazare, Lazar ben iyi niyetli, hamiyetperver bir zengin değil miyim? Neden sana verdiğim yiyecekleri kabul etmiyorsun?

Riquet Nuh diyor peygamber demiyordu. Şu anda soylu bir ortamdaydı ve bu onu ürkütüyordu. Efendiye ait ete saygı göstermesi gerektiğini çok iyi biliyordu ve kimse onu bundan vazgeçiremezdi.

Bir keresinde Bay Bergeret çok ısrar etmiş, önüne nefis bir et parçası atmıştı. Riquet ete hiç dokunmamış, masanın altından çıkarak tatlı ve güzel gözleriyle efendisine bakmış ve onu ayıplamıştı:

— Beni neden sınıyorsunuz, sayın Efendim?

Sonra kuyruğunu bacakları arasına almış, saygı ifadesi olarak sürüne sürüne kapının yanına kadar gitmiş ve oraya oturmuştu. Çok üzgündü. Yemek boyunca hiç yerinden kılmadamıştı. Bay Bergeret, Riquet'nin sabrına hayran kalmıştı.

Bay Bergeret, Riquet'nin huylarını iyi bildiği için fazla ısrar etmedi. Şimdi Riquet, Bay Bergeret yemeğini bitirdikten sonra mutfağa gidecek, oburca, aksıra tıksıra yalını yiyecekti.

Bay Bergeret yeniden düşünceye daldı. Tarihte kahramanlar için, yemek önemli bir işti. Homeros'a göre, sarışın Menelaos'un sarayında eti kesip paylaştıran, Boetos'un oğlu Eteonteus'tur. Tarihte, bir kralın sofrasında et adilane paylaştırılmışsa o kral övgüye değerdi. Menelaos geleneklere bağlıydı. Bir tarafta beyaz tenli Helena ile hizmetçiler yemek yaparken, diğer tarafta ünlü Eteonteus etleri keserdi. Böyle asil bir iş, günümüzde bile başgarsonlar için gurur kaynağı olmaktadır. Gerçi tüysüz yüzlerindeki böbürlenmeyi gördüğümüz an iştahınız kapanır! Hepimiz geçmişimize sağlam ve derin köklerle bağlıyız. Ama ben fazla iştahlı bir insan değilim. Çok yemem. Şu ilkel kadın, Angelique Borniche, az yememden yakınıyor. Çok iştahlı olsam, Atreus veya Bourbonlar soyundan birisi kadar yesem, bana çok daha fazla saygı duyardı.

Riquet'nin yattığı yerden kalkıp kapının önünde havlamaya başlaması Bay Bergeret'yi derin düşüncelerinden uyandırdı. Bu

olağanüstü bir durum sayılırdı. Riquet hiçbir zaman efendisinin önce yerinden kalkmazdı.

Riquet epey bir süre havladı. Sonra ihtiyar Angelique kapıyı açtı ve “şu bayanlar geldi” dedi. Bergeret bu ifadeden, gelenlerin, kız kardeşi Zoé ile kızı Pauline olduğunu anladı. Beklediğinden erken gelmişlerdi. Zoé bazen böyle sürprizler yapardı. Ani ve sert davranışları vardı. Bergeret masadan kalktı. Riquet kordorda ayak sesleri duyunca korkunç çılgınlık atmaya başlamıştı. Köpeklerin evcilleşme evrimine direnir, efendisini uyarıyordu. Köpeklerin vahşi olduğu çağlardan kalma içgüdüleriyle her yabancıyı düşman gören bir hali vardı. Tehlike büyüktü. Yemek odasının yakılıp yıkılmasına ve işgal edilmesine ramak kalmıştı.

Odaya girer girmez Pauline babasının boynuna atıldı. Bay Bergeret elinde peçetesi, kızını kucakladı. Sonra bir iki adım geri çekildi. Kızını şöyle bir süzdü. Pauline’de bütün genç kızlar gibi esrarengiz bir hava vardı. Onu görmeyeli bir yıl bile olmamıştı, ama tanımakta zorluk çekiyordu. Kızıyla yakın mı yoksa uzak mıydılar, bir türlü karar veremiyordu. Yakınlık hissini doğuran bilinmedik bir içgüdü, uzaklık hissini doğuransa aralarındaki yaşı farkıydı. Kızı her şeyiyle gençliğin parlak renklerini taşıyordu.

— Günaydın babacığım!

Pauline’in sesi bile değişmiş, yumuşamıştı.

— Ne kadar büyümüşsün, kızım!

Kızı güzeldi. İnce burnu, zeki gözleri ve alaycı dudakları vardı. Güzel olması hoşuna gidiyordu. Birden, yaşamının pek kolay olmadığını anımsayınca sevinci gölgelendi. Gençler mutluluğa ulaşabilmek için çok zor ve çetrefil yollardan geçmek zorundaydılar.

Zoé’yi yanaklarından öperek:

— Hiç değişmemişsin Zoé’ciğim, dedi. Bugün geleceğinizi hiç sanmıyordum. Çok sevindim.

Riquet efendisinin tavrına anlam veremiyordu. Nasıl bu yabancıları iyi davranabilirdi? Eline sopayı alıp onları kovması gerekirdi. İnsanlar ne anlaşılabilir yaratıklardı! Efendisi ne derse desin, o görevini yapmak zorundaydı. Kötüleri ürkütmesi gerekiyordu. Bütün gücüyle havlıyor, kin ve nefretle homurdanıyor,

beyaz dişlerini gösteriyordu. İleri fırlayacakmış gibi gerileyerek, düşmanı tehdit ediyordu.

Pauline sordu:

— Bu senin köpeğin mi baba?

Bay Bergeret:

— Ben sizi cumartesi bekliyordum, dedi.

Zoé:

— Mektubumu almadın mı?

Bay Bergeret:

— Evet aldım.

O mektubu değil, diğer mektubu.

Bay Bergeret:

— Ben bir mektup aldım, iki değil, dedi.

— Seni duyamıyorum Lucien.

Riquet vargücüyle havlamaya devam ediyordu.

Zoé, kürkünü büfenin üzerine koyarken:

— Büfe toz içinde, dedi. Hizmetçin toz almıyor mu?

Riquet, Zoé'nin kürkünü büfenin üzerine koymasına çok kızdı. Yeni gelenler arasında en çok kin duyduğu oydu. Şimdi bir de yiyeceklerin saklandığı yere kürkünü koymak cüretini gösteriyordu. Daha yüksek sesle havlamaya başlayınca masada duran bardaklar dahi çınladı. Bayan Zoé birdenbire Riquet'ye döndü.

Alaycı bir sesle sordu:

— Beni mi yiyecek?

Bunun üzerine Riquet dehşete kapıldı ve kaçtı.

— Baba, köpeğin saldırgan mı?

— Hayır, saldırgan değil, zeki bir köpek.

Zoé:

— Bana kalırsa hiç de zeki değil, dedi.

Bay Bergeret:

— Zekidir zeki, dedi. Ama nasıl biz onu anlayamıyorsak, o da bizim her düşündüğümüzü anlamaz! Aramıza bir duvar örülü.

Zoé:

— Aslında insanları anlayamayan sensin, dedi.

Bay Bergeret Pauline'e döndü:

— Gel bakayım buraya. Ne kadar değişmişsin!!

O an Riquet'nin aklına bir şey geldi. Mutfağa gidecek ve

olan biteni iyi kalpli Angelique’e anlatacaktı. Angelique’ten başka güvenebileceği kimse kalmamıştı. İşgalcileri ancak o kovabilir, düzeni ancak o sağlayabilirdi.

Zoé:

— Babamızın resmini nereye koydun? diye sordu.

Bay Bergeret:

— Hadi gelin yemek yeyin, dedi. Yemekte piliç ve daha birçok şey var.

— Baba, Paris’e taşınacağımız doğru mu?

— Evet, önümüzdeki ay taşınacağız. Memnun musun?

— Evet baba memnunum. Evimizin bir bahçesi olsaydı taşra da iyiydi!

Pauline, pilicini yemeye ara vererek:

— Baba, sana hayranım, seninle övünüyorum, dedi. Sen büyük adamsın.

Bay Bergeret:

— Riquet de aynı görüşte, dedi.

II

Zoé evin toplanmasına nezaret etti. Sonra bütün eşyalar tren istasyonuna taşındı.

Eşyalar toplanırken Riquet boşalan dairede şaşkın şaşkın dolaşıyor, Pauline ve Zoé'yi şüphe dolu gözlerle izliyordu. Bu iki kadın geldikten sonra evde huzur diye bir şey kalmamıştı. İhtiyar Angélique gününü mutfakta ağlayarak geçiriyor, bu durum Riquet'yi daha da üzüyordu. Bütün düzeni bozulmuştu. Hırpani kılıklı ve kaba saba adamlar mutfığa dalıp yal kabıyla su çanağını deviriyorlar ve onu uykusundan uyandırıyorlardı. Bir sandalyeye yatsa sandalyeyi, bir halıya uzansa bu kez halıyı altından çekip götürüyorlardı. Kendi evinde nereye yatacağını bilemiyordu.

Yiğidi öldür hakkını yeme. Riquet bu altüst oluşa epey direnmişti. Çeşme söküldüğü zaman acı acı havlamış, ama kimse kendisini dinlemediği gibi azarlanmıştı da. Zoé susmasını emretmiş, Pauline de: "Komik olma Riquet!" demişti.

Tek başına ailenin haklarını savunmaktan ve boş yere havlamaktan vazgeçmişti. Evin harap halini elemle süzüyor, kendine sakin, kafayı dinleyebileceği bir yer arıyordu. Hangi odaya sığınsa ve hangi masanın veya konsolun altına girse, o masa veya konsol büyük bir patırtıyla yerinden alınıp götürülüyordu. Her seferinde canını zor kurtarıyordu. Panik içinde, tüyleri diken diken kaçıyor, kendine yeni bir sığınak arıyordu.

Bu tehlike ve sıkıntılar, onun ruhunu saran acıların yanında önemsizdi. Morali öyle bozuktaki ki.

Ona göre her eşyanın canı vardı. Hepsi iyi kalpli ve koruyucu

yaratıklardı. Eşyaların evi terk ediş i kötüye alametti. Mutfağın bütün kutsal eşyaları; tabak, şekerlik, tava ve tencereler; evin bütün tanrıları; koltuk, halı ve yastıklar terk-i diyar etmişti bile. Ona göre bunlar artık iyileşmesi mümkün olmayan yaralardı. Riquet'nin minik ruhu acılar içindeydi. Ama o da insanlar gibi, acılarını hemen unutma eğilimi taşıyordu. Hamallar gittikten sonra ihtiyar Angélique evi süpürmeye başlıyordu. O sırada Riquet bir örümcek veya bir fare görürse dikkati dağılıyor, acılarını unutuyordu. Ama az sonra eski karamsarlığına gömülüyordu.

Taşınma günü işler daha da kötüye gitti. Riquet derin bir üzüntüye kapıldı. Elbiselerin koyu renk sandıklara tıkıştırılması ona göre uğursuzluk işaretiydi. Pauline neşeli bir telaş içinde, kendi sandığını hazırlıyordu. Bu iyiye işaret değildi. Hemen onun yanından uzaklaştı. Duvar dibine oturdu. Öylece kaldı. Sonlarının geldiğini düşünüyordu. O tarafa bakmamaya çalıştı. Böylece, dehşet verici olayı hiç olmazsa biraz unutuyordu. Pauline öyle hızla gidip gelirken Riquet'nin hali dikkatini çekti. Ağlaması gerekirken güldü ve “Gel Riquet, gel!” dedi. Ama Riquet yerinden kıınıldamadı, başını bile çevirmedi. Kimseye sırnaşacak hali olmadığı gibi, içinden bir ses de sandığa yaklaşmamasını söylüyordu. Pauline, Riquet'yi defalarca çağırmasına karşın gelmeyince, gidip kucağına alarak, “Ne kadar üzgün, ne kadar perişansın!” dedi. Sesinin tonu alaycıydı. Riquet hiç kıınıldamadan Pauline'in kucağında duruyor; duymuyor ve görmüyormuş gibi yapıyordu. Pauline ona üç kez, “Riquet, bana bak!” dedi. Riquet bakmayınca sinirlenerek, “Aptal hayvan, gözüm görmesin seni!” diyerek onu sandığa kapattı. Teyzesi çağırınca Riquet'yi sandıkta bırakarak odadan çıktı.

İyice korkmuştu Riquet. Sandığa konuş nedeninin bir oyun veya şaka olduğunu düşünemeyecek haldeydi. Durum kötüydü ve daha da kötüleştirmemek için hiç kıınıldamadı. Bir süre nefes bile almadan bekledi. Yakın tehlike görmeyince karanlık hücre-sini keşfetmeye çalıştı. Gereksiz bir eşya gibi fırlatıldığı sandık-taki etekleri ve gömlekleri yokladı. Bir çıkış yolu aradı. Birkaç dakikadır aranıyordu ki, evden çıkmaya hazırlanan Bay Bergetret'nin sesini duydu:

— Neredesin Riquet, gel. Yola çıkmadan önce Kitapçı Paillot'u ziyaret edelim... Gel! Neredesin?..

Çağrıldığını duyan Riquet rahatladı. Ayaklarını hızla söğüt ağacından sandığa sürtmeye başladı.

Bay Bergeret:

— Pauline, köpek nerede? diye sordu.

Pauline elinde bir deste çamaşırıyla odaya giriyordu:

— Sandıkta baba!

— Niye sandıkta?

— Ben oraya kapadım da ondan baba!

Bay Bergeret sandığa yaklaştı ve şunları söyledi:

Çocuk Comatos, efendisinin keçilerini otlatır, kaval çalardı. Comatos'u da bir sandığa kapadılar. Sanat perilerinin arıları onu hapsedildiği yerde bulup balla beslediler. Ama sen bu sandıkta ölüp giderdin Riquet. Ölümsüz periler seni korumazdı ki!

Bay Bergeret bunları söyledikten sonra sandığın kapağını açıp arkadaşını Riquet'yi kurtardı. Riquet önce kuyruğunu sallaya sallaya Bay Bergeret'yi antreye kadar izledi. Sonra aniden aklına bir şey geldi. Geri döndü. Pauline'e doğru koştu ve eteğine yaslandı. Onu tapınırcasına öptü. Kendisini sandığa kapatma gücüne sahip birine sevgi gösterisinde bulunmamak akıllı bir davranış olmazdı. Sonra geri döndü. Efendisinin peşinden merdivenlere yöneldi.

Paillot'nun kitapçı dükkânı çirkin ve kasvetliydi. Paillot ve çırağı ilkokula göndermeleri gereken kitapları paketlemeye çalışıyordu. Bay Bergeret ile doğru dürüst vedalaşamadı bile. Zaten Paillot pek sıcakkanlı biri sayılmazdı. Yaşlandıkça daha az konuşur olmuştu. Kitap satmaktan bıkmıştı. Tek amacı dükkânı devredip, pazar günleri gittiği kır evine yerleşmekti.

Bay Bergeret dükkânda her zaman oturduğu köşeye çekildi. Raftan "*Genel Geziler Tarihi*"nin XXXVIII. cildini çekti. Kitabı açtı. Her zamanki gibi karşısına 212 ve 213. sayfalar çıktı. Bay Bergeret bir kez daha şu tatsız tuzsuz satırları okudu:

"Kuzeydeki bir geçide yönelmişlerdi. 'Başarısızlığa uğramasaydık Sandwich Adaları'nı yeniden göremez, gezimizi yeni bir keşifle zenginleştiremezdik' dedi. 'Bu son keşfimiz Avrupalı-

lar'ın Pasifik Okyanusu'nda yaptıkları en önemli keşif sayılır.' Ne yazık ki bu iyimser öngörüler gerçekleşmedi."

Bu satırları her okuyuşunda Bay Bergeret hayatının zor ve tatsız anlarını anımsıyordu. Gerçi zengin düşünsel çalışmalar hayatına renk katmıştı, ama bu kez kendini her zamankinden daha güçsüz ve üzgün hissetti. Ümit etmek boşunaydı ve evrensel anlamsızlık her şeye hakimdi. Defalarca eline aldığı kitabı bıraktı ve bir daha geri dönmek üzere Paillot'nun dükkânından çıktı.

Saint-Exupère Meydanı'na çıktı. Kraliçe Marguerite'in evine son kez baktı. Batan güneşin son ışınları bu verimsiz şehre sitem edercesine parılıyordu, ince oymalarla süslü merteklerin ve Philippe Tricouillard'ın kalkanı üzerindeki muhteşem armanın hatlarını belirgin hale getiriyordu.

Geri döndüklerinde ev iyice boşalmıştı. Riquet, efendisinin bacaklarına süründü. Acı dolu gözlerle ona baktı:

— Ey efendim! Sen eskiden güçlü ve zengindin. Bugün iyice yoksulsun. Güçten düştün. Hırpani adamlar salona, yatak odasına, her yere girip eşyalara saldırdılar ve dışarı sürüklediler. Akşamları, bazen de sabahları oturduğumuz büyük koltuğu merdivenden yuvarladılar. O esirgeyici ve kutsal eşyanın inleyişini duydum. Sen nasıl oluyor da buna göz yumuyor, hiç sesini çıkarmıyorsun? Eskiden evin neşesi olan bu güzelliklerden hiçbiri yok artık. Benim ısırap oynadığım, senin sabah giydiğin o muazzam terlikler bile gitti. Ey efendim! Sen bu denli yoksul ve zavallı bir hale geldiysen, ben ne olurum?

Zoé:

— Geç kalıyoruz, dedi. Tren saat sekizde kalkıyor. Biz daha yemek bile yemedik. Gardı yiyelim bence.

Bay Bergeret:

Riquet, yarın Paris'te olacağız, dedi. Paris ünlü ve cömert bir şehirse de, Parisliler'in hepsi öyle değildir. Hatta pek azı öyledir. Şehri ve ulusu diğerlerinden daha iyi düşünen birkaç kişi temsil eder. Geri kalanı hiç hesaba katma. Bir neslin dehasını şuura çıkaran şey, küçük azınlıkların çabalarıdır. Yaygın baskı ve önyargılardan sıyrılıp gerçeği keşfedebilenlerin sayısı hiçbir zaman çok olmamıştır.

III

Bergeretler Paris'te, ileride yıkılacak bir binaya yerleştiler. Bu binada uzun süre oturamayacaklarını bilen Bay Bergeret evden enikonu hoşlanmaya başlamıştı. Başka bir eve taşınacaklarını bildiği için Bayan Bergeret evde en ufak bir onarım yapılmasına karşı çıkıyordu.

Ev Seine Sokağı'ndaydı ve aşağı yukarı yüz yıl önce inşa edilmişti. İlk inşa edildiğinde güzel olmadığı gibi, gittikçe de çirkinleşiyordu. Binaya orta kapıdan araba ile girilebiliyor, oradan rutubetli orta avluya geçiliyordu. Giriş kapısının bir tarafında bir kunduracı, diğer tarafında bir ambalajcı vardı. Bay Bergeret'nin dairesi ikinci kattaydı. Sahanlık komşusu tablo tamircisiydi ve dairesinde çini bir soba vardı. Sobanın etrafına, çerçevesiz küçük tuvaler, manzara resimleri ve eski portreler dizmişti. Yeşil gökyüzü altında, bir korunun gölgesine uzanmış, amber tenli, uyuyan kadın resmi dikkati çekiyordu. Binanın merdiveni epeyce aydınlıktı. Duvar ve tavanları örümcek ağıları sarmıştı. Basamaklar ahşaptan, sahanlıklar çiniydi. Sabahları merdivende ev kadınlarının filelerinden düşmüş salata yaprakları görürdünüz. Bay Bergeret bunların hiçbirini sevmiyor, böyle bir ortamda yaşamaktan üzüntü duyuyordu. Ama açıkçası, hayatı boyunca hep böyle yerlerde yaşamıştı.

Her gün işten sonra ev aramaya çıkıyordu. Tercihi, Seine Nehri'nin sol kıyısıydı. Buralar huzurlu, çalışılabileceği semtlerdi. Babası da sol kıyıda yaşamıştı. Ama kıyı ve rıhtımların hepsi kazılmış, çukurlar açılmış, yollara toprak yığınları dökülmüş ve yürümek imkânsız hale gelmişti. 1899 yılında Paris'in çehresi

değişiyordu. Modern hayatın doğurduğu ihtiyaçlar, uluslararası bir fuar için yapılan hazırlıklar, yeni ve abartılı inşaat işlerinin başlamasına yol açmıştı. Bir girişim furyası etrafı sarmıştı. Bay Bergeret bu işlerin niye yapıldığını anlayamadığı için üzüldü, kendine bilgece teselli yolları arıyordu. Acımasız mühendisler güzelim Malaquais Rıhtımı'nı talan etmiş, ağaçları kesmiş ve kaptapçıları yerlerinden etmişlerdi. Buna karşın inançlarını yitirmiyordu:

— Önce dostlarımı yitirdim. Şimdi ise şehrin sevdiğim yanlarını yitiriyorum. Artık huzur, zerafet, güzellik, antik incelikler, soylu tarihi çevre yavaş yavaş tarihe karışıyor. Bunun için şiddet kullanılıyor. Ama aklın duyguya hakim olması gerekir. Çok nostaljik olmamak lazım. Bu değişiklikler bizi sıkıyor ama, yakınmayalım. Değişim olmadan hayat olabilir mi? Bu altüst oluşlar belki de zorunlu şeyler! Şehir geleneksel güzelliğini yitirirse, belki çoğunluk kendini belki de daha rahat hisseder!!

Bay Bergeret tembel tembel kaşınan fırıncı çıraqlarıyla çavuşların arasına karışmış, işçilerin ünlü nehrin kıyılarını kazmasını seyrediyordu:

— Burada şehrin gelecekteki imgesi var. Yapılacak yüksek binaların yerinde derin çukurlar görüyoruz. Bazı uçarı kimseler bu çukurları uçuruma benzetebilir. Ama burada çalışan işçiler, bizim görmemize ömrümüzün yetmeyeceği bir şehrin temellerini atıyor. Belki de bir mutluluk, neşe ve barış anıtı yükseltiyorlar.

Bay Bergeret iyi niyetliydi. İdeal şehrin kuruluş çalışmalarını onaylıyordu. Ama ideal şehir başka, reel şehir başkaydı. Reel şehirde insan her an çukura düşebilirdi.

Bay Bergeret'nin ev seçimi konusunda uçuk fikirleri vardı. Eski binaların taşlarıyla konuşuyordu. En ilgi duyduğu yer Gitle-Coeur Sokağı'ydı. Kilit taşı süsünün yanında bir kiralık ilanı görünce, hemen o binaya dalıyordu. İğrenç bir kapıcının peşine takılıyor, merdivenleri tırmanmaya başlıyordu. Bina berbat bir yemek ve fare kokmaktadır. Cilt ve karton atelyelerinden, çürük yapışkan kokuları yayılmaktadır. O zaman Bay Bergeret'in cesareti kırılıyor, üzgün ve süzgün binayı terk ediyordu.

Akşam eve geldiği zaman bu sıkıntılı aramaları kızına ve kız-

kardeşine anlatıyordu. Zoé pek umursamıyordu. Çünkü kendisi ev arasa hemen bulabileceğini biliyordu. Kardeşi üstün insan olabilirdi ama, günlük işlerde pek becerikli sayılmazdı.

— Conti Rıhtımı'nda bir daire gördüm. Ne dersiniz bilmem ama, avlusunda bir kuyu var. Kuyu sarmaşık kaplı. Bir de başsız, yosun tutmuş Flore heykeli var. Heykel sakat ama, gül dalından çelenk örmeyi sürdürüyor. Bir de Chaise Sokağı'nda bir daire gördüm. Bahçeye bakıyor. Bahçede büyük bir ıhlamur ağacı... O dairede Pauline'e göre, büyük bir oda var. Birkaç metre kreton kağıdı odayı güzelleştirmeye yeter.

Zoé:

— Ya benim odam? dedi. Hiç umursamıyorsun! Ben ne yapacağımı biliyorum...

Zoé sözünün sonunu getirmedi. Kardeşini pek umursamıyordu.

Bay Bergeret:

— Belki yeni bir daireye taşınırız, dedi.

Hoşgörülüydü. Düşüncelerini tartışmaya açıyordu.

Pauline:

— Bence de, dedi. Ama endişelenme baba. Pencerenin önünde bir ağaç olur mutlaka.

Bu ev arama hikâyeleri eğlendiriyordu Pauline'i. Pek bir şey beklemiyordu evden. Yeni bir eve taşınmak ürkütmüyordu onu. Kader çizgisinin henüz belli olmadığını biliyor, yaşamını bekler gibi sürdüüyordu.

Bay Bergeret:

— Yeni evler eskilerine göre daha rahat, dedi. Ama ben sevmiyorum. Tıkış tıkış bir yaşam tarzı öngörüyorlar. İki duvar, aynı boyda pencereler, hepsi aynı anda yanan avizeler, hepsi üst üste gelen aynı boy yemek odaları, iç avluya bakan tel dolaplar, pasaklı hizmetçiler, piyanolu salonlar! İçinde yaşayanların ne yaptıkları herkes tarafından biliniyor; iç mekânların konumu, ölçüsü belli! Ev saydam sanki. Üst üste yemek yiyen, üst üste piyano çalan, üst üste yatan insanlar! Simetri! Bu komik ve aşağılayıcı bir durum bence!

Zoé:

— O evlerde oturanlar bu durumu pek umursamıyorlar, dedi.

Yeni bir apartmana yerleşmekte iyice kararlıydı anlaşılan.

Pauline:

— Ama komik değil mi? Bence komik, dedi.

Düşünceli görünüyordu.

Bay Bergeret:

— Bu yeni evlerin bazıları hoşuma gidiyor, dedi. Ama kiralaları çok yüksek. Fourrier'i çok seviyorum, ona hayranım ama, söyledikleri doğru mu, bundan emin değilim. Fourrier'e göre insanların çok değişik beğenileri vardır. Toplumda uyum olsaydı, barakalara da saraylar kadar talep olurdu. Ama nerede? Uyum içinde bir toplum değiliz ki! Uyum içinde olsaydık, hepimizde ağaç dallarına asılmak için kuyruklar olurdu değil mi? Fourrier bu noktaya özellikle dikkat çekmiştir. Fourrier kadar hoş bir insan olan Prens Kropotkine de, şehrin en güzel yerlerindeki konakların, yakında bedava verilebileceğini söyledi. Ona göre, konak sahipleri konakların bakımı için gerekli hizmetçileri bulamayınca, konakları terk edecekler. Onların yerini halktan kadınlar alacak ve mutfağın bodrumda olup olmadığını pek önemsemeyecekler. İyiliksever Prens Kropotkine öyle diyor. Ama laf aramızda, bu konut meselesi gerçekten zor ve çetin bir iş. Zoé? Hani sözünü ettiğim, Conti Rıhtımı'ndaki daireye gidip bakabilir misin? Bir kimyacı orayı otuz sene depo olarak kullanmış. Harap halde. Mal sahibi de hiç onarmaya niyetli değil. Nasıl olsa işyeri olarak kiraya verebileceğini düşünüyor. Gerçi pencereleri kapaklı! Ama pencereyi açınca, sarmaşık kaplı bir duvar, yosun tutmuş bir kuyu, başı kopuk ama hâlâ gülümseyen bir Flore heykeli görebiliyorsun. Paris'te kolay kolay bulamazsın böyle bir evi?!

IV

Zoé araba giriş kapısının önünde durdu:

— Evet, kiralıkmiş ama tutmayacağız, dedi. Çok büyük çünkü!

Bay Bergeret:

— Tamam, tutmayalım, dedi. Ama evi yeniden görmek istiyorum!

Evi görüp görmemekte kararsızdılar. Yüksek ve karanlık kubbenin altında hayaletlerle karşılaşmaktan korkuyorlardı.

Ev ararlarken daracık Grands- Augustins Sokağı'ndan geçmişlerdi. Sokak hiç değişmemişti. Kirli taşları gene ıslaktı. Çocukluklarının altı senesi bu evde geçmişti. Babaları üniversite profesörüydü ve ona düşman olan bir bakan tarafından dört sene boyunca şehirden şehire sürülmüştü. Ailece serseri ve kararsız bir hayat sürmüşler, sonunda 1856 yılında bu eve yerleşmişlerdi. Zoé ve Lucien bu evde doğmuş, hayatı bu evde tanımaya başlamışlardı. Ev şimdi kiralıktı. Bir ilan rüzgârda sallanıp duruyordu.

Binanın masif ön bölümü altındaki geçitten geçerken hüznü ve acıma duygusuna kapıldılar. XIV. Louis'nin azınlık yönetimi sırasında inşa edilen binanın nemli avlu duvarları, Seine Nehri'nin sis ve yağmurlu havası altında küfleniyordu. Bina girişinin sağ tarafındaki kapıcı odasını bir sundurma örtüyordu. Kapı aralığında duran bir kafeste bir saksıya dans ediyor, kapıcı odasında bir kadın dikiş dikiyordu.

—Avluya bakan ikinci daire mi kiralık?

— Evet. Görmek mi istiyorsunuz?

— Evet.

Kapıcı kadın dairenin anahtarını alarak önlerine düştü. Onu sessizce izlediler. Bergeret kardeşlerin iyice kararmış taşları görünce canlanan anıları, evin kasvetli antika havasının derinliklerinde yitiyordu. Merdivenleri acı nostaljik duygular içinde çıktılar ve daire kapısının önünde kalakaldılar. İçeri girmekten korkuyorlardı. Sanki yığınla çocukluk anısı, küçük ölüler gibi onları bekliyordu.

Kapıcı:

— Girebilirsiniz, daire boş, dedi.

Duvar kâğıtları yeniydi. İssiz odalarda önce bir şey bulamadılar. Vaktiyle o denli iç içe oldukları bu mekâna, şimdi nasıl bu denli yabancı olabildiklerine hayret ettiler.

Kapıcı kadın:

— Burası mutfak... Burası yemek odası... Burası salon... de-yip duruyordu.

Avludan bir ses duyuldu:

— Madam Falempin?..

Kapıcı kadın salon penceresinden dışarı baktı. Sonra özür dileyerek, oflaya puflaya merdivenlerden aşağıya indi.

İki kardeş hatırlamaya başladılar.

Çocukluklarının eşsiz benzersiz, ölçüye biçiyi sığmayan an-ları gözlerinin önünden geçiyordu.

Zoé:

— İşte yemek odası, dedi. Büfe duvara dayalıydı.

— Maun bir büfeydi. 2 Aralık'ta seçilen bakan bizi eşyaları-mızla kuzeyden güneye, doğudan batıya sürdükçe, babamız bü-feye “sonsuz hataların sakatladığı büfe” demeye başlamıştı. Bü-fe birkaç sene yaralı ve total total beklemişti.

— Çini soba oyuğunda duruyor.

— Borusunu değiştirmişler.

— Emin misin?

— Evet eminim. Bizim borunun üstünde bir “Jupiter Tropho-nius” resmi vardı. Eskiden Dragon Avlusu Sobacıları çini boru-ları ‘Jupiter Trophonius’la süslerlerdi.

— Öyle mi?

— Sivri sakallı, taç giymiş Jupiter’i hatırlamıyor musun?

— Hayır.

— Hiç şaşmadım doğrusu. Sen eskiden beri nesnelerin biçimine ilgi duymazsın. Hiçbir şeye alıcı gözle bakmazsın.

— Ben senden daha iyi bir gözlemciyimdir Lucien’ciğim. Görmeyen sensin. Pauline geçen gün saçlarını ondüle yaptı, sen farkına bile varmadın. Ben olmasam...

Sözün sonunu getirmedi. Yeşil gözleri ve sivri burnuyla boş odayı süzüp duruyordu.

— Bayan Verpie ayaklarını tandırın üzerine koyar, pencerenin yanına, şu köşeye otururdu. Cumartesi terzi günüydü. Bayan Verpie hiçbir cumartesiye kaçırmazdı.

Bay Bergeret içini çekerek:

— Yaşasaydı kaç yaşında olurdu acaba? dedi. Epey yaşlıydı zaten. Bir kibrit kutusu öyküsü anlatır dururdu. Hiç unutamam o öyküyü. Hatta kelime kelimesine hatırlıyorum: “Saints-Peres Köprüsü heykellerinin yapımı bitmiş, monte ediliyordu. Dondurucu bir soğuk vardı. Alışverişi bitirmiş, işçileri seyreliyordum. O koca ve ağır heykellerin nasıl yerine konduğunu merak ediyorduk. Sepetimi koluma takmışım. İyi giyimli bir bey, “Yanıyorsunuz Bayan!” dedi. Bir kükürt kokusu duydum. Sepetimden duman çıkıyor, altı meteliğe aldığım kibrit kutusu yanıyordu. Bayan Verpie hep bu hikâyeyi anlatırdı. Ömründe yaşadığı en önemli olay buydu belki de.

— Öykünün en önemli bölümünü unutuyorsun Lucien. Bayan Verpie’nin öyküsü aynen şöyleydi: “İyi giyimli bir bey, ‘Yanıyorsunuz, Bayan!’ dedi. Ben de ona, ‘Siz işinize bakın!’ dedim. O da, ‘Nasıl isterseniz, Bayan’ dedi. İşte tam o sırada bir kükürt kokusu duydum.”

— Haklısın Zoé. En önemli noktayı atlamışım. Bayan Verpie kamburdu. “İşinize bakın” dediğini ısrarla tekrarlaması tedbirli ve ağırbaşlı olduğunu kanıtlamak içindi. Anımsadığım kadarıyla çok terbiyeli biriydi!

— Zavallı annemiz! Durmadan bir şeyler onarırdı. Ne çok yama yapılırdı bizim evde!..

— Evet, haklısın. Elinden iğne iplik eksik olmazdı. Ama işin güzel tarafı, işe başlamadan önce, masanın bir köşesine, en aydınlık yere, seramik bir vazo içinde bir demet şebboy veya pa-

patya koymasıydı. Çiçek koymazsa meyve ve yapraklar koyardı. Ona göre elma, gül kadar güzeldi. Bir şeftali veya bir salkım üzümün onun kadar büyülediği kimseye rastlamadım. Char-din'in Louvre'daki tablolarını beğenirdi. Ama kendi tablolarını daha çok beğendiği apaçıktı. "Bak Lucien!" derdi. "Güvercin kanadından düşmüş şu tüy ne kadar güzel!" Doğaya onun kadar saf ve temiz bir sevgi besleyen insan tanıdın mı?

Zoé içini çekti:

— Zavallı annem! Giyim konusunda çok zevksizdi. Bir gün bana Petit-Saint-Thomas'tan kıvılcım mavisi bir elbise almıştı. Kıvılcım mavisi iğrenç bir renktir. Ne mutsuz olmuştum o elbise yüzünden!

— Pek giyim meraklısı değildin ama!

— Sana öyle geliyor! Tam tersi! Ben iyi giyinmesini çok se-verdim. Ama biliyorsun, Lucien'ciğe elbise alabilmek için abla-sının giyiminden kısıyorlardı.

Koridor gibi, dar uzun bir odaya girdiler.

Zoé:

— Bu babamızın çalışma odasıydı, dedi.

— Oda küçülmüş galiba. Aklımda daha büyük kalmış.

— Hayır, bu kadardı. Babamın masası şuradaydı. Masanın üstündeki duvara, Victor Leclerc'in bir resmini asmıştı. O resmi ne yaptın?

— Efendim, ne dedin? Şu daracık odada yığınla kitap vardı. Şair, filozof, hatip ve tarihçiler burada yaşıyordu. Küçücüküm o zaman. Sessizliklerine kulak verir, kulaklarım zafer uğultularıyla dolardı. Duvarları geriye itiyor, odayı genişletiyorlardı. Bu yüz-den aklımda daha geniş kalmış!

— Odası karmakarışıklı. Çekidüzen vermemize izin vermez-di.

— Kırmızı koltuğuna oturur, çalışırdı. Kedisi Zsobéide ayak-larının dibine, eski bir yastığın üzerine uzanırdı. Bize hafif bir gülümsemeyle bakardı. Hiç eksilmezdi gülümsemesi. Hayata na-sıl gülümsediyse, ölüme de öyle gülümsedi!

— Yanılıyorsun Lucien. Babamız öldüğünün farkına bile var-madı.

Bay Bergeret bir ara dalıp gitti. Sonra:

— Gariptir, dedi. Hafızama, ince, çevik, simsiyah saçlı genç bir adam kazınmış. Onu hiç ak saçlı, yorgun tahayyül edemiyorum. Rüzgarda uçuşan siyah saçlar görüyorum hep. 1830 ve 1848'in heyecanlı günleriydi. Saçlarına o şekli verebilmek için bayağı uğraşıyordu. Kıyametin koptuğu zirvelerde dimdik ayaktaydılar. Düşünceleri bizden daha ileriye. Sosyal adalet ve barışın dünyaya egemen olacağına inanıyordu. Cumhuriyet zafer kazanacak, uyumlu Birleşik Avrupa Devletleri kurulacaktı. Tekrar dünyaya gelse ne şaşırır ama! Düş kırıklığına uğrar.

Bay Bergeret konuşurken, Bayan Bergeret salona geçmişti bile. Sonra Bay Bergeret de salona geçti. Konuşma sesleriyle, ayak sesleri salonda yankılanıyordu. Nar rengi kadife koltukları ve kanapeyi hatırladılar. Çocukken bu eşyalar oyunlarda sur, kale ve duvar olurdu.

— Hatırladın mı Zoé? Damiette'in fethi! Annemiz hiçbir şeyi atmaz, yaldızlı çukolata kâğıtlarını bile saklardı. Bir gün bana onlardan yığınla vermişti. Büyük bir armağandı bu. Eski bir atlasın sayfalarına yapıştırmıştım onları. Birçok miğfer ve zırh yapmış, yeğen Paul eve gelince birini ona vermiştim. Ben Aziz Louis olmuşum, o da Müslüman bir asker. Zırhların ikisi de yasıydı. Doğrusunu istersen, XIII. yüzyılda ne Müslümanların, ne de Hristiyan Baronlar'ın öyle zırhları vardı. Ama ne gam! Ben Damiette'i fethetmiştim.

“Hatırlıyorum, o gün hayatımın en büyük utancını yaşadım. Damiette'e hakim olmuş, yeğen Paul'ü esir almıştım. Kızların ip atladıkları ipe onu bağladım ve sonra öyle hızla ittim ki yüzükoyun yere düştü. Aslında cesurdu ama, canhıraş çığlıklar atmaya başladı. Gürültüyü duyunca annem geldi. Yerde yatan Paul'ü ayağa kaldırdı, iplerini çözdü ve gözyaşlarını sildi. Sonra bana dönerek, ‘Yaptıklarından utanmıyor musun Lucien?’ dedi. ‘Kendinden küçük birini nasıl döversin?’ Paul hakikaten küçüktü. Sonra da pek uzamadı! O zaman akıl edip, ‘Savaşta olur öyle şeyler!’ diyememiş, mahçup kalakalmıştım. Yeğen Paul bir yandan ağlıyor, bir yandan da, ‘Birşeyim yok.’ diyordu. Onun bu gönül yüceliği utancımı iki kat artırmıştı.”

Bay Bergeret içini çekerek:

— Salonumuz güzeldi! dedi. Duvar kağıdı değişmiş. Yeşil

dal desenli berbat duvar kağıdı ne sevimliydi! Perdeler döşemelik kumaştan, şarap posası rengiydediler. Evin içine tatlı bir gölge, hoş bir sıcaklık yayıyorlardı. Şöminede duran sarkaçlı saatin üzerinden, kollarını kavuşturmuş Spartaküs sert sert bakardı. Can sıkıntısından defalarca kurcaladığım Spartaküs'ün zincirleri, bir gün elimde kalıvermişti. Güzeldi salonumuz! Eski dostları geldiği zaman annem bizi salona çağırırdı. Aralarında Bayan Lalouette vardı. Sekseninin üzerindeydi. Gelir onu öperdik. Yanakları toprak ve yosun bağlamıştı. Küflü bir sakalı vardı. Kararmış dudaklarının arasından bir tek diş sıtırdı. Bu çirkin ihtiyar nasıl yapar nasıl eder de hayalimde canlanır, anlamam. Bu acayip ve çok eskilerde kalmış çehrede beni cezbeden ne var? Bayan Lalouette dört kedisiyle birlikte yaşırdı. Bin beş yüz frank, ömürlük geliri vardı. Bu paranın yarısını XVII. Louis broşürleri bastırmak için harcar, çantasında devamlı on iki tane broşür taşırdı. Amacı, veliahtın Temple'den, bir tahta at içinde kaçtığını kanıtlamaktı. Hatırlıyor musun Zoé? Bir keresinde bizi Verneuil Sokakı'nda yaşadığı odaya, sabah kahvaltısına çağırmıştı. Odada yılların kiri ve işlemler, altın kutular, esrarengez zenginlikler vardı.

Zoé:

— Evet, dedi. Bize Marie-Antoinette'in dantellerini göstermişti.

— Bayan Lalouette kibar bir kadındı. Eski zamanların şivesiyle ve çok iyi konuşurdu. XVI. Louis devrinde yaşananları sayesinde öğrendim. Bay Mathalene gelince de annemiz bizi salona çağırırdı. Mathalene, Bayan Lalouette kadar yaşlı değildi ama korkunç bir yüzü vardı. Ürkütücü bir fizyonominin hoş bir kişiliği gizleyebileceğini kimse düşünmez. Bay Mathalene, rahiplik yapması yasaklanmış bir din adamıydı. Babamla 1848'de kulüplerde karşılaşmışlardı. Cumhuriyetçi eğilimleri vardı. Bayan Lalouette'den daha yoksuldu. Broşür bastırabilmek için yiyeceğinden kısar, güneş ve ayın aslında birer peynir kalıbından büyük olmadıklarını ve dünyanın etrafında döndüklerini iddia ederdi. Pierrot da aynı şeyleri söylerdi. Ama Bay Mathalene bu sonuçlara varabilmek için otuz sene kafa yormuş, hesap kitap yapmıştı. Sahafalarda hâlâ yazdığı bazı broşürlere rastlarsınız. Çirkin yüzü-

nü görüp ürken insanları mutlu edebilmek için canla başla çalışırdı. Bir tek astronomlara düşmandı. Kendisini zehirlemeye çalıştıklarını sanırdı. Tedbiri elden bırakmaz, yemeklerini kendi pişirirdi. Başka imkânı yoktu zaten.

Kimmerler ülkesine ulaşan Odysseus nasıl ruhları yanına çağırılmışsa, Bay Bergeret de boş dairede aynı şeyi yapıyordu. Bir ara daldı:

— Zoé, ya biz çocukken çok deli vardı, ya da babamızın arkadaşları hep deliydi. Sanırım delileri seviyordu. Ya onlara acıyor, ya da onların akıllılardan daha eğlenceli olduklarını düşünüyordu. Ne çok deli tanımiştık.

Bayan Bergeret itiraz etti:

— Çok saygın ve değerli aile dostlarımız vardı. Sen masumane acayipliklerinden etkilendiğin bir iki ihtiyarı hatırlıyorsun ancak.

— Ama Zoé, biz sıradışı insanlar arasında yetiştik. Öyle değil mi? Bayan Lalouette, Papaz Mathalene, Bay Grille! Bay Grille'i hatırlamıyor musun? Uzun boylu, şişman ve kırmızı yüzlüydü. Kısa bir sakalı vardı. İki oğlu İsviçre'de bir dağa tırmanırken ölünce, yaz kış yatak bezinden elbise giymeye başlamıştı. Babama göre o, eski Yunan'ı, Yunan şairlerinin eserlerini derinlemesine biliyordu. Teokritos'u, birçok elden geçmiş metinleri rahatça ve kendine güvenerek okurdu. Tek masum deliliği, oğullarının öldüğüne inanmamasıydı. Panayıra gider gibi giyinir, Alkea ile Safo kadar içten ve cömert, oğullarının geri dönmelerini beklerdi.

— Akide şekeri getirirdi bize.

— Hep kibar, zarif ve bilgece sözler söylerdi. İşin endişe veren yanı buydu. Hangi deliden böyle akıllı sözler beklenebilir?

— Pazar akşamı misafir gelmezdi. Evde yalnız biz olurduk.

— Evet, yemekten sonra küçük oyunlar oynar, buketler, portreler yapardık. Annem kura çekerdi. Temiz kalpliydik. Sattık. Çocukça zevklerimiz, güzel alışkanlıklarımız vardı! Hece bilmeceleri oynar, farklı kostümler giyebilmek için senin gardrobunu kullanırdık.

— Bir gün oyun için yatağımın beyaz perdelerini sökmüştünüz.

— Kelt papazı kıyafetine bürünecektik. Ökse otu sahnesinde! Aradığımız kelime hatmi çiçeğiydi. Çok iyi hece oyunu oynardık. Babam da çok iyi bir seyirciydi. Dinlemediği halde, gülümserdi. Bana fırsat verseler iyi oynardım, ama büyüklerden sıra gelmiyordu. Hep onlar konuşur, bize söz kalmazdı.

— Atma Lucien. Sen rol yapmaktan acizdin. Pratik zekân yoktu. Senin zeki ve yetenekli olduğunu önce ben anladım. Ama yaratıcı olmadığını kabul et. Bana kalırsa senin yapacağın en doğru şey hep masa başında oturmak.

— Haklısın Zoé. İyi konuşamadığımı biliyorum. Hele Jules Guinault ile Maurice amca geldiklerinde hiç ağızımı açamazdım.

— Jules Guinault çok iyi bir oyuncuydu, çok geniş bir hayal gücü vardı.

Bay Bergeret:

— Evet, dedi. Tıp öğrencisiydi. Yakışıklıydı.

— Yakışıklı olduğu söylenirdi.

— Seni seviyordu galiba!

— Sanmam!

— Seninle ilgileniyordu.

— Sevmek başka, ilgilenmek başka.

— Sonra birden ortadan kayboldu.

— Evet, kayboldu.

— Ne oldu, biliyor musun?

— Hayır! Gidelim artık Lucien.

— Gidelim Zoé. Ruhlar bizi esir alıyor.

İki kardeş arkalarına bile bakmadan, çocukluklarının geçtiği evden çıkıp sessizce merdivenleri indiler. Uzun süren geçmişe yolculuktan sonra, Grands-Augustins Sokağı, fayton, kamyon, ev kadınları ve zanaatkarlar, onları şaşkına çevirdi.

V

Bay Panneton de La Barge patlak gözlü, uçarı özlüydü. Saydam teni altında, yapışkan ruhu görünürdü. Gururunu hiç gizlemez, kibirli olduğu her halinden belli olurdu. Bay Bergeret bu adamın, kendisinden ondan bir şeyler isteyeceğini hemen anladı.

Bay Panneton de La Barge'la Bay Bergeret taşrada tanışmışlardı. Bay Bergeret tembel tembel akan nehrin kıyısında dolaşırken, yemyeşil bir tepenin üzerinde Bay de La Barge'ın şatosunun ince arduvaz çatısını görür, Bay de La Barge'ı ise göremezdi. Bay de La Barge daha çok, bölgenin asilleriyle görüşürdü. Halkla görüşecek kadar da asil değildi. Bay Bergeret'yi sık sık görmezlikten gelirdi. Oğullarından birinin kritik bir sınavı olunca gözleri dört açılır, Bay Bergeret'nin peşine düşerdi. Bay de La Barge şimdi nezaketi elden bırakmadan konuşuyordu:

— Azizim Bay Bergeret. Herşeyden önce sizi kutlamak isterim.

Bay Bergeret itiraz eder gibi:

— Lütfen, hiç gerek yok, dedi.

Bay de La Barge bunun alçakgönüllülük gösterisi olduğunu sandı. Ama yanılıyordu.

— Ama Bay Bergeret, Sorbonne'da kürsü sahibi olmak kolay iş değil. Size de bu yakışır.

Bay Bergeret:

— Oğlunuz Adhémar nasıl? diye sordu.

Bu çocuk lise bitirme sınavlarında öyle başarısız olmuştu ki, sivil, askeri ve dini çevrelerin dikkatini çekmişti. Bay Bergeret adını unutmamıştı.

— Adhémar mı? İyi, iyi. Çok iyi hatta. Yalnız canı sıkkın biraz. Ne yaparsınız? Hiç işi gücü yok. Bir işi olsaydı iyi olacaktı. Ama daha genç. Önünde koca bir yaşam var. Bana çok benziyor aslında. Yapacağı işe karar verdiği zaman daha iyi olacak.

Bay Bergeret sakın sakın, sordu:

— Auteuil'deki gösteriye katıldı mı?

— Evet, ordu için! Ordu için katıldı. İtiraf ederim ki kendisine kızamıyorum. Biliyorsunuz, kayınpederim general, kayınbiraderlerim asker, yeğenim binbaşı!

Panneton kardeşlerin en büyüğü olan babasından söz etmeyecek alçakgönüllü davranıyordu. Baba Panneton, kar üstünde savaşan Doğu Ordusu'na karton tabanlı ayakkabı satmış, deliller açık olduğu için, 1872'de hafif bir cezaya çarptırılmıştı. Ceza yedikten 10 sene sonra, de La Barge şatosunda, şerefiyle ve zenginlik içinde ölmüştü.

Bay de La Barge:

— Ben ordu sevgisiyle büyüdüm, dedi. Çocukken bile üniforma benim için kutsaldı. Bu ailemizin geleneğidir. Gizlemiyorum; ben eski rejime bağlıyım. Bu iradi değil, içgüdüsel bir durum. Ben tabiatım gereği otorite ve monarşi yanlısıyım, kralcıyım. Bugün monarşiden geriye kalan, ordu. Şanlı geçmişimizden geriye kalan tek şey! Onunla teselli buluyor, onun sayesinde geleceğe umutla bakıyoruz.

Bay Bergeret tarihle ilgili birkaç şey söyleyecekti, ama sustu. Bay Panneton de La Barge şu sonuca vardı:

— Orduya karşı olanlar ya canı, ya da çılgındır.

— Napolyon, Luce de Lancival'in bir tiyatro oyununu övmek amacıyla, oyunun bir karargâh trajedisi olduğunu söylerdi. Ben de size bir kurmay gibi düşündüğünüzü söyleyebilirim. Ama unutmayın, özgür bir rejimde yaşıyoruz. Buna alışsak iyi olur. Özgür rejimlerde insanlar konuşur. Konuşan insanlarla bir arada yaşıyorsanız, kendinizi her şeyi duymaya alıştırmalısınız. Fransa'da hiç kimsenin söylediği, tartışmasız kabul edilmez. Ordunun da değişmeyeceğini sanmayın. Dünyada değişmeyen hiçbir şey yoktur. Kurumlar sürekli değişirlerse ayakta kalabilirler. Ordu geçmişte büyük değişimlere uğradığı gibi, ileride de değiş-

cektir. Yirmi sene sonra, bugünkünden çok farklı bir yerde olacaktır.

Bay Panneton de La Barge:

— Baştan söylemek isterim ki ben ordu konusunda önyargılıyım, diye yanıt verdi. Ordu bizim baltamızdır.. Baltamıza dokunmayın. Genel Kurul'un başkanlık etmek onuruna eriştiğim son toplantısında, radikal sosyalist azınlık, askerlik hizmetinin iki yıla indirilmesi önerisini getirdi. Vatan düşmanı bu öneriye karşı çıktım. İki yıllık askerlik ordunun sonu olurdu. Bir piyadeyi iki yılda yetiştirebilir misiniz? Hele bir süvariye iki yılda? Mümkün değil. İki yıllık askerlik isteyenler belki size göre reformcu. Ama bana göre yıkıcı. Bana göre, önerilen reformların hepsi yıkıcı. Bu reform önerileri orduya karşı kurulan komplolardır. Sosyalistler orduyu tasfiye edip yerine bir ulusal muhafız teşkilatı kurmak istediklerini açıkça söyleselerdi daha samimi olurlardı.

Bay Bergeret:

— Sosyalistler her tür fetih girişimine karşıdır, diye yanıt verdi. Onlar, tek amacı ülke topraklarını savunmak olan bir milis öneriyorlar. Bu gizli değil, açık açık ifade ediliyor. Üzerinde durmaya değer düşünceler! Hemen gerçekleştirmelerinden mi korkuyorsunuz? Her ileriye gidiş ağır ve belirsiz adımlarla olur. Arada bir geri adım atılır. Daha iyi bir düzene geçildiği hissedilmez bile. İnsanı geçmişine bağlayan sayısız, derin bağ var. Bu bağlar hata, önyargı, hurafe ve barbarlıkları insanlığın teminatları gibi gösterir. Her yenilik, ürkütür. Tedbirli insan neye alışıkrsa onu yapar. Atalarını koruyan sığınağın, kendi tepesine çökmek üzere olduğunu anlamaz. Sığınaktan çıkmaya korkar.

Bay Bergeret sevimli gülümsemesiyle, sordu:

— Siz de öyle düşünmüyor musunuz?

Bay Panneton de La Barge ordu yanlısı olduğunu yineledi. Ona göre ordunun değeri bilinmiyor, ordu haksızlığa uğruyor ve tehdit ediliyordu. Gittikçe yükselen bir ses tonuyla devam etti:

— Şu hain lehine yürütülen kampanyaya bakın. Amacı ne olursa olsun inatla, ateşli bir şekilde yürütülüyor! Bu kampanya orduyu zayıf düşürdü. Komutanlar darbe yedi.

Bay Bergeret:

— Şimdi size son derece basit şeyler söyleyeceğim, diye yanıt verdi. Eğer bazı komutanların şahsına yönelik suçlamalar orduyu etkilemişse, bunun sorumlusu adalet yanlıları değildir. Sorumlu, adaletin yerini bulmasını engelleyendir. Sorumlu, aydınlık isteyen değildir; inat, gaddarlık ve saçma sapan gerekçelerle aydınlıktan kaçandır. Kötü olan, suçları açıklamak değil, suçların işlenmiş olmasıdır. Bu suçlar çok büyük ve şekilsizdiler ve tanınacak durumda değildiler. Yığınların üstüne kara bulut gibi çöktü. Bu bulutların dağılmayacağını mı sanıyordunuz? Avrupa ve dünyaya hukuk dersi veren ve adaletin beşiği ülkede güneş doğmayacak mıydı?

Bay de La Barge:

— Dava'dan söz etmeyelim, dedi. Ben Dava konusunda bir şey bilmiyorum, bilmek de istemiyorum. Soruşturmayla ilgili tek şey okumadım. Yeğenim Binbaşı de La Barge bana Dreyfus'un suçlu olduğunu söyledi. Ben buna inanıyorum... Aziz Bay Bergeret, ben size bir konuda danışmak istedim. Oğlum Adhémarr'ın durumu beni endişelendiriyor. İyi bir aile evladı için, bir yıllık askerlik zaten yeterince uzun. Bir de üç yıl askerlik yaparsa felaket olur. Bir yolunu bulup onu askerlikten kurtarmam gerek. Edebiyat doktorası yapmasını düşünmüştüm. Ama edebiyat onu biraz zorlayacak gibi gözüküyor. Adhémarr zekidir, ama edebiyattan pek zevk almıyor.

— Yüksek Ticaret Okulu, Ticaret Enstitüsü, Ticaret Okulu var. Onları deneyin. Cluses'deki Saatçilik Okulu muafiyet sağlıyor mu bilmem ama, oradan mezun olmak kolaymış diyorlar.

Bay de La Barge biraz alıngan bir tonla:

— Ama Adhémarr saatle uğraşamaz! dedi.

Bay Bergeret, de La Barge'ın gönlünü almak için:

— Doğu Dilleri Okulu'nu deneyin, dedi. Kurulduğu sıralarda iyi bir okuldu.

Bay de La Barge içini çekti:

— Çok bozuldu şimdi.

— Hâlâ iyi bölümleri var. Tamil dilini deneyin.

— Tamil dili mi?

— Madagaskar dili de olabilir.

— Belki de.

— Bir de Polinezya dili var. Bu yüzyılın başında sarı derili yaşlı bir kadından başka kimse o dili konuşmuyordu. Kadın öldü. Geriye papağanı kaldı. Bir Alman bilgin, papağandan birkaç sözcük kaptı. Bir küçük sözlük hazırladı. Belki de bu sözlükle ilgili bir bölüm vardır. Oğlunuz bu konuyla ilgilensin. Bunu özenle tavsiye ederim.

Bu tavsiye üzerine Bay Panneton de La Barge izin istedi. Düşünceli görünüyordu.

VI

Böyle olacağı belliydi. Bay Bergeret ev aradı, kız kardeşi buldu. Böylece, pozitif düşünce spekülâtif düşünceye üstün geldi. Bayan Bergeret'ye hakkını vermeli; çok iyi bir seçim yapmıştı. Yaşam tecrübesi olduğu için, gerçekçiydi. Rusya'da öğretmenlik yapmış, Avrupa'nın değişik yerlerini gezmişti. Farklı yaşam tarzlarını incelemiş, dünyayı tanımıştı. Bu sayede Paris'i de tanıyordu.

Kardeşine:

— Burası, dedi Cephese Lüksemburg Parkı'na bakan yeni bir evin önündeydiler.

Bay Bergeret:

— Merdiven fena değil ama, biraz dik, dedi.

— Fazla söylenme Lucien. Beş altı kat tırmanacak kadar gençsin.

Bay Bergeret:

— Öyle mi dersin? dedi.

İltifat hoşuna gitmişti.

Bu arada Bayan Bergeret, merdivenleri örten halının en üst kata kadar devam ettiğini söylemeyi ihmal etmedi.

Bay Bergeret:

— Öyle ufak tefek şeylerle uğraşma, dedi. Ama dediğin gibi, halı benim katıma kadar çıkmayıp bir alt katta sona ermiş olsaydı, kendimi aşağılanmış hissederdim. Kendini bilge sanırsın ama bir bakmışsın ki, boş işlerle uğraşıyorsun. Bu olay bana, dün öğleden sonra bir kilisenin önünden geçerken gördüklerimi hatırlattı.

“Zengin bir düğün alayı, kilisenin dış merdivenlerine serilen halıya basarak dışarı çıkıyordu. Başka bir düğün alayı ise dışarıda sırasını bekliyordu. Yeni gelenler yoksuldu. Kiliseye, bu lal rengi örtüye basarak girme fikri besbelli hoşlarına gitmişti. Hatta küçük gelin, beyaz ayakkabılarıyla halının bir köşesine basmıştı bile. Ama kilisenin kavasası, geri çekilmesini söyledi. Düğün görevlileri şeref halısını yuvarlayıp kaldırdılar. İkinci düğün alayı ancak halı kaldırıldıktan sonra kiliseye girebildi. Bu olay onları eğlendirmiş gibiydi. Yoksullar, sosyal eşitsizliklere öyle kolay boyun eğerler ki hayran kalırsınız. Bence Lamennais haklı: Yoksullar boyun eğmeseydi toplum ayakta kalmazdı.

Bayan Bergeret:

— Geldik, dedi.

Bay Bergeret:

— Nefes nefese kaldım, diye karşılık verdi.

— Konuştun da ondan. Merdiven çıkarken hikâye anlatmasan iyi olur.

— Demek ki çatı katında yaşamak, bilge insanların ortak kaderi. Bilim ve düşünce, büyük ölçüde çatı katlarında doğmuştur. Güzel düşüncelerle süslü eğik tavanlı bir çatı odasını, mermer kaplı saraylara değişmem doğrusu.

— Bu oda çatı odası değil. Güzel bir penceresi var. Senin çalışma odan olabilir.

Bayan Bergeret’yi dinlerken, Bay Bergeret korkuyla odanın duvarlarına baktı. Bir uçurumun kenarında hissetti kendini.

Zoé endişeyle sordu:

— Neyin var?

Bay Bergeret cevap vermedi. Bu küçük, kare, açık renk duvar kağıdı kaplı oda, sanki simsiyahtı. Karanlık geleceğine ilerler gibi, korkuyla, zor bela giriyordu odaya. Çalışma masasını nereye koyabileceğini düşündü:

— Benim yerim burası, dedi. Geçmiş veya geleceği düşünürken çok duygulanmak iyi değil. Önceden insanların böyle düşünceleri yoktu. Bunların hepsi soyut şeyler. Zaman içinde insan kendini zorlaya zorlaya bu hale geldi. Geçmiş düşünmek bile acı bir şey. Kimse yaşadığını yeniden yaşamak istemez. Gerçi hoş anlar, güzel günler oldu ama çok değil. Zamanın kaba ve ka-

ranlık örgüsüne saçılmış tek tük inciler, pırlantalar... Gerçekte yıllar uzun değil, ama zaman öyle bezdirici bir yavaşlıkla geçiyor ki! Anımsamak bazen güzel; düşüncemiz sayılı anlar üzerinde durur, mutlu oluruz. Ama bu mutluluk öyle cansız ve zavallı ki! Tehditler saçan karanlık geleceğe güvenle bakmak zor. “Burası çalışma odan olabilir” dediğin an, kendimi gelecekte gördüm. Bu düşünce beni korkuttu, tahammül edemedim. Cesurum ama, düşündükçe cesaretimi kaybediyorum.

Zoé:

— Zor olan üç yatak odalı ev bulmaktı, dedi.

Bay Bergeret:

— İnsanlık tarih boyunca, geçmiş ve gelecek kavramına bizim gibi bakmadı, diye karşılık verdi. Bize sıkıntı veren bu düşüncelerin, bizim dışımızda hiçbir gerçeklikleri yok. Biz hayat hakkında bir şey bilmiyoruz. Hayatın zaman içindeki gelişimi, saf bir illüzyondan ibaret. Duyularımız sakat; yarını, dün gerçekleşmiş olan gibi göremiyoruz. Değişik zamanlarda gerçekleştiğini sandığımız olayları, aynı anda algılayabilecek varlıklar bulunduğu düşünmek zor değil. Biz ışığı ve sesi bile kronolojik şekilde algılamıyoruz. Gökyüzüne baktığımız zaman, değişik zamanlarda meydana gelmiş olaylarla karşılaşırız. Yıldız parıltıları arasındaki farkı kavrayamıyoruz. Bir yıldız parıltıları, bir anlık bir sürede, binlerce yüzyıllık bir zamanı barındırıyorlar. Elimizde daha gelişkin araçlar olsaydı, yaşadığımız sırada, ölüm anımızı görebilecektik. Gerçekte zaman diye bir şey olmadığı ve olayların birbiri ardına gerçekleştiği düşüncesi saf bir hayal olduğuna göre, bütün olaylar aynı anda oluyor ve gelecek diye bir şey yok. Gelecek çoktan oldu bitti; tamamlandı. Bizler onu keşfetmekle yetiniyoruz. Şimdi anlıyor musun Zoé, ileride yaşayacağım bu odanın eşiginde niye öyle aptal aptal dikildiğimi? Zaman, saf bir düşüncedir. Uzay boşluğu da, zamandan daha gerçek bir kavram değil.

— Belki haklısın, ama şu uzay boşluğu denen şey Paris’te bayağı pahalı. Ev ararken sen de farkına varmışsındır. Benim odamı merak etmezsin ama, Pauline’inkini görmek istersin herhalde.

Bay Bergeret:

— İkisine de bakalım, dedi.

Sonra da hayvani makinesini, uysalca, çiçekli kâğıt kaplı kareler arasında gezdirdi.

— İlkel insanlar, diye devam etti; şimdiki zaman, geçmiş zaman ve gelecek zaman arasında ayırım yapmazlardı. İnsanlığın en eski anıtı, dildir. Dilleri incelersek, metafizik zaman ayırımı yapmayan çağ ve nesiller görürüz. Bay Michel Bréal yeni bir inceleme yayınladı. Bugün fiil çekimleri sayesinde, bir olayın geçmişte vuku bulduğunu rahatlıkla ifade edebiliyoruz. Geçmiş zaman, var. Ama eskiden bu yoktu. Geçmiş zamanı ifade edebilmek için, şimdiki zamanı tekrarlamak gibi yollara başvuruluyordu.

Bay Bergeret konuşurken çalışma odasına yöneldi. İlk baktığında oda bomboştu. Şimdi sözle ifade edemediği gelecek zamanın gölgeleri içeriye dolmuştu. Bayan Bergeret pencereyi açtı:

— Bak Lucien, dedi.

Bay Bergeret ağaçların, yapraklarını dökmüş üst dallarını gördü, gülümsedi.

— Utangaç nisan güneşi siyah dallara değince menekşe rengi tomurcuklar açacak dedi. Sonra körpe yeşile bürünecekler. Çok güzel olacak, Zoé. Sen çok iyisin, bilgesin. Saygıdeğer bir yönetici, iyi bir kardeşsin. Gel seni öpeyim.

Bay Bergeret kız kardeşi Zoé'yi öperek:

— Çok iyisin Zoé, dedi.

Zoé yanıt verdi:

— Annemiz ve babamız da çok iyiydi.

Bay Bergeret kız kardeşini bir kere daha öpmek istedi, ama Zoé itiraz etti:

— Saçlarımı bozacaksın, Lucien. Hoşlanmam bundan.

Bay Bergeret pencereye yaklaştı, eliyle manzarayı gösterecek:

— Bak Zoé, dedi. Sağda, şu çirkin binaların yükseldiği yerde Pépiniere Parkı vardı. Büyüklerin anlattığına göre, iki yanını küçük ağaçlar ve yeşil çitlerin çevrelediği park yolları labirent gibiymiş. Babamız gençliğinde bu parkta dolaşır, dolaşırken bir bankın üzerine oturur, Kant'ın felsefe kitaplarını, George Sand'ın romanlarını okumuş. Oturduğu bankın arkasında Vellé-

da'nın heykeli varmış. Hülyalı bakışlı, kollarını mistik orak üzerine kavuşturan, gençliğin hayranlık duyduğu Velléda! Heykelin çevresine oturan öğrenciler aşk, adalet ve özgürlük hakkında konuşurlarmış. O zamanlar henüz yalan, haksızlık ve zulümden yana değillermiş.

“İmparatorluk, La Pepinière Parkı'nı yıktı. Bu kötü oldu. Nesnelerin de ruhu vardır. Park yıkılınca gençliğin soylu düşünceleri de yitip gitti. Ne güzel düşler kurmuşlar, ne büyük umutlar beslemişlerdi. Maindron'un romantik Velléda'sı tanıktır bunlara! Öğrenciler bugün saraylarda eğitim görürken, Cumhurbaşkanı'nın büstü şöminenin üstünde duruyor. Dünyaya barış, mutluluk ve özgürlük yerleşsin diye kafa yordukları bu park geri gelir mi? Kuş sesleri içinde, hocaları Quinet ve Michelet'nin cesur sözlerini neşeyle tekrarladıkları o güzelim bahçeler yeniden kurulabilir mi?”

Bayan Bergeret:

— Bu çocuklar gençken heyecan doluydular, dedi. Ama sonra memleketlerine döndüler. Noterlik veya doktorluk yapmaya başladılar. Hayatın yavanlığına boyun eğdiler. Ne yapsınlar? Hayat zor biliyorsun, insanlardan çok şey beklememek gerek!.. Ne dersin, daireni beğendin mi?

— Evet. Pauline çok sevinecek, eminim. Güzel bir odası var.

— Kuşkusuz. Ama bilirsin, genç kızlar hiç memnun olmazlar.

— Pauline bizim aramızda mutsuz değil.

— Evet, değil. Çok mutlu. Ama bilmiyor mutlu olduğunu.

Bayan Bergeret:

— Ben Saint-Jacques Sokağı'na gidiyorum, dedi; Roupart'a söyleyeyim de çalışma odasına birkaç raf yapsın.

VII

Bay Bergeret zanaatkârları sever, sayardı. Pek bakım onarım işi yaptırmadığı için onlara çok işi düşmez, düştüğü zaman da onların ne düşündüklerini anlamaya çalışırdı.

Bergeret o sabah, çalışma odasına kitaplık monte etmeye gelen Marangoz Roupart'ı çok iyi karşıladı.

Riquet her zamanki gibi efendisinin koltuğunda rahatça uyuyordu. Uykusu, ormanda diken üstünde yaşayan atalarınınki gibi hafif ve tedbirliydi. Ciddi bir görev duygusuna sahipti. Kendini bekçi gibi görüyor, görevinin evi korumak olduğunu sanıyor, bundan gurur duyuyordu.

Ama evleri köy evi olmadığı gibi, La Fontaine Masalları'ndaki ev de değildi. Ne avlusu vardı, ne de bahçesi. Riquet hayvan ve gübre koklayarak evin etrafında dolaşmak istiyordu. Efendisinin büyük bir binanın beşinci katında yaşadığını kabullenemiyor ve evin sınırlarını kestiremediği için neyi koruyacağını bilemiyordu. Ama her şey bir yana, acımasız bir bekçiydi. Şu yeni gelen, pantolonu yamalı, ter kokan, elinde tahta taşıyan yabancı, eve karşı bir tehdit oluşturunuyordu. Yattığı koltuktan yere atladı ve havlamaya başladı. Üstün bir cesaret örneği veriyor, yabancının önünde ağır ağır geriliyordu. Bay Bergeret susmasını emredince hem üzüldü, hem düş kırıklığına uğradı. Sadık olmanın ve tehlikeyi sezmenin değeri yok muydu? Efendisine baktı; bakışlarında derin bir anlam vardı:

— Elinde acayip şeyler taşıyan bu anarşisti eve alıyorsun. Sen bilirsin. Ben görevimi yaptım. Günah benden gitti.

Yeniden koltuğa tırmandı ve uyumaya devam etti. Roupart

geldiği zaman, Bay Bergeret, Vergilius'un eski metinleri açıklayan yazılarını okuyordu. Kitabı bıraktı ve marangozla konuşmaya başladı. Ahşapla ilgili sorular sordu: Hangi ağaçtan, ne kadar kereste elde edilirdi? Ağaç nasıl kesilirdi? Nasıl planyadan geçirilirdi? Bay Bergeret halk dilinin değerini bilir, öğrenmeyi severdi.

Duvarın önünde ölçü alan Roupart, fırsat buldukça Bay Bergeret'ye yanıt veriyordu. Araya uzun suskunluklar giriyordu. Lambri ve geçmelerle ilgili görüşlerini de anlattı:

— Eğer hakkıyla yapılırsa, geçmelerde, yuvalar tutkal istemez.

— Kırlangıç kuyruğu geçme yapılmıyor mu?

— Kırlangıç kuyruğu geçme biraz kaba kalıyor. Kullanılmıyor artık.

Profesör, marangozu dinlerken öğreniyordu. İşini kolaylayan Roupart, Bay Bergeret'ye döndü. Marangoz; çökük avurtları, kaba hatları, esmer teni, alnına yapışık saçları, tozdan grileşmiş keçi sakalıyla, tunç bir heykele benziyordu. Bir ara zor bela da olsa, gülümsedi. O zaman beyaz dişleri göründü, siması gençleşti.

— Ben sizi tanıyorum Bay Bergeret, dedi.

— Öyle mi?

— Evet, evet, tanıyorum! Siz olağanüstü bir şey yaptınız. Söylesem kızmazsınız, değil mi?

— Hayır, kesinlikle kızmam!

— Evet, siz olağanüstü bir şey yaptınız; mensup olduğunuz kast'a boyun eğmediniz. Yani kilise ve ordunun tarafını tutmadınız.

Bay Bergeret:

— Ben sahtekârlardan nefret ederim dostum, dedi. Bir filozof öyle olmalı. Düşüncelerimi gizlemem, ama çok da yaymam açıkçası. Siz nereden duydunuz?

— Atelyeme gidip gelen çok olur. Her seviyeden insan gelir! Bir gün planyada çalışıyordum. Pierre'in, "Şu Bergeret reziline bak!" dediğini duydum. Paul, "Ona iyi bir sopa atmalı!" dedi. O zaman, Dreyfus Davası'nda haklıdan yana olduğunuzu anladım. Çevrede sizinle aynı düşüncede olan, hemen hemen hiç yok.

— Arkadaşlarınız ne düşünüyor?

— Pek sosyalist yok buralarda. Olanların da değişik görüşleri var. Geçen hafta Fraternelle’de toplandık. Bir avuç insandık ama, anlaşılmadık. Yoldaş Fléchier kürsüye çıktı. Çok yaşlıdır, biliyor musunuz? 70’lerde mücadeleye başlamış, komüne katılmış, sürgün edilmiş! Adam gibi adamdır. Dedi ki: “Yurttaşlar, sakın olun. Burjuva, entelektüel bile olsa burjuvadır. Savaşsever burjuvalar kadar, burjuvadır. Bırakın, kapitalistler birbirini yesin. Acele etmeyin. Yahudi düşmanları devreye girsin. Şimdilik oyuncak tüfek ve tahta kılıçla eğitim yapıyorlar. Kapitalistlerin müxksüzleştirilmesine Yahudiler’den başlanmasından yanayım.”

“Yoldaşlar bu sözleri alkışladılar. Ama lütfen söyleyin, eski bir komüncü, iyi bir devrimci böyle mi konuşur? Ben Fléchier kadar bu işten anlamam. O Marx’n kitaplarını bile okumuştur. Ama doğru düşünmüyor. Bana göre sosyalizm doğruluk, adalet ve iyilik demektir. Nasıl elma, ağacında yetişirse, doğru ve iyi olan her şey de sosyalizmle olur. Adaletsizliğe karşı mücadele ederseniz, son tahlilde biz proleterler için mücadele etmiş olursunuz. Çünkü adaletsizliğe maruz kalanlar her zaman proleterler olmuştur. Bana göre, adil olan her şey sosyalizmin başlangıcı sayılmalıdır. Ben de Jaurés gibi düşünüyorum: “Şiddet ve yalancı savunmaların yanında olmak, toplumsal devrime sırt çevirmek demektir.” Ben Yahudi, Hristiyan ayırımı yapmam. İnsanı tanımam sadece. Adil olanla, olmayanı ayırırım. İster Yahudi ister Hristiyan olsun, zenginlerin adil olması zor. Ama yasalar adil olursa, insanlar da adil olacaklardır. Kollektivistler ve özgürlükçüler her tür baskıcı yönetime ve tiranlığa karşı mücadele ediyorlar. Halklara savaş karşıtlığı ve insan sevgisi aşıyorlar. Bugün bile yapılabilecek şeyler var. Ümitsiz ve küskün olmak anlamsız. Ama elbette düşüncelerimizin gerçekleştiğini göremeyeceğiz. Dünyada kollektivizm kurulduğu zaman, ben çoktan öbür dünyaya göçmüş olurum... Çok konuştuk, geç olmuş!”

Saatine baktı. On bir olmuştu. Ceketini giydi, aletlerini topladı, kasketini başına geçirdi. Arkasına bile dönmeden:

— Burjuvazinin çürüdüğü kesin! Dreyfus Davası sırasında bunu anladık, dedi ve ögle yemeğine gitti.

O sırada Riquet uyandı. Hafif uykusunda düş mü görmüş, anlaşılmaz ruhu korkuya mı kapılmıştı? Sinsi sinsi, düşmanın geri

çekilmesini mi bekliyordu? Yoksa Bay Bergeret'nin tahmin ettiği gibi, kulağına çalınan bir isim mi onu kızdırmıştı? Bilemiyoruz. Ama ağzı bir karış açık, tüyleri diken diken, gözleri kan çanağı gibi; Roupart'ı kovaladı ve öyle bir havladı ki yer gök inledi.

Riquet'yle yalnız kalan Bay Bergeret çok yumuşak bir üslupla, hüznü dolu şu sözleri söyledi:

— Koca bir ağzın, sivri dişlerin var ama, zavallı, siyah, küçük ve zayıf bir mahluksun. Buna karşın güç gösterisi yapmaktan geri kalmıyor, kendini gülünç hale düşürüyorsun. Biz senin korkaklığınla alay ediyoruz. Sen içgüdülerine göre davrananlara hak veriyorsun. Tarihe gömülmüş haksızlıkları onaylamak eğilimindesin. Kulüben rahatsa ve yalın zamanında geliyorsa, her tür adaletsizliğe övgüler düzebilirsin. Yalan dolan ve hile dolu işleri onaylayabilir, görünüşe kanabilirsin. Yalan, gözünü boyayabilir. Saçma sapan, ipe sapa gelmez söylentilere inanabilirsin. Karanlık ruhun karanlıkla beslenir. Seni kandırıyorlar ve sen buna çanak tutuyorsun. İrkçisin, kin güdüyorsun, gaddar önyargıların var, zavallıları küçümsüyorsun.

Riquet en masum halini alınca Bay Bergeret'nin üslubu da iyice yumuşadı:

— Biliyorum, her şeye rağmen iyi bir tarafın var. Ama bunu bilen yok. Sen Caliban gibisin. Dindar, inançlı ve ahlaklısın. Kendini iyi yolda sanıyorsun. O kadar! Başka bir meziyetin yok. Sözde, evi koruyorsun. Ama ev sahiplerine de havlıyorsun, tamircilere de! Saldırdığın ustanın basit, ama güzel düşünceleri vardı. Onu dinlemedin bile.

“Tüylü kulakların iyi konuşanı değil, çok bağıranı duyuyor. Korku, mağara devrinde hem senin hem benim atalarımıza yol gösterdi, tanrıları ve suçları yarattı. İşte o doğal korku senin zavallılara sırt çevirmene, acıma duygusunu içinden söküp atmana yol açıyor. Adil olmak istemiyorsun. Yeni tanrılar arasında adı geçen Adalet'in ak yüzüne bir yabancı gibi bakıyor, şiddet ve korku gibi eski tanrıların önünde yaltaklanıyorsun. Senin kadar karanlık ruhlu, o eski tanrıların önünde! Kaba kuvvete hayranlık duyuyorsun, çünkü hâlâ onun egemen olduğunu sanıyorsun. Ama kaba kuvvet tarihe karışmak üzere.”

“Gerçek güç, bilgelikten geçer. Ancak bilge olan ulus değerlidir. Bir halkı onurlu kılan, meydanlarda atılan boş sloganlar değil, belki henüz bir tavan arasında gizli, bir yayılınca dünyanın çehresini değiştirebilecek yüce düşüncelerdir. Vatanlarını onurlandıranlar, adalet için hapisaneyi, sürgünü ve aşağılanmayı göze alanlardır. Senin dünyadan haberin yok.”

VIII

Bay Bergeret çalışma odasında, öğrencisi Bay Goubin’le konuşuyordu:

— Bir arkadaşımın kitaplığında, nadir bulunan bir kitaba rasladım. Belki de eşi yok. Brunet bu kitaptan hiç bahsetmiyor. Küçümsüyor mu, yoksa eline geçmedi mi, bilmiyorum. Formaları 24’er sayfa. Adı, “*Antik Modellere Göre Karakter ve Portreler*”. 1538’de Saint-Jacques Sokağı’nda basılmış.

Bay Goubin:

— Yazarı kim? diye sordu.

Bay Bergeret:

— Nicole Langelier adlı bir Parisli, diye cevap verdi. Gerçi üslubu Amyot’nunki kadar hoş değil, ama, açık ve mantıklı bir ifadesi var. Okumaktan çok zevk aldım ve bir bölümünü kopya ettim. Dinlemek ister misiniz?

Goubin:

— Memnuniyetle, dedi.

Bay Bergeret masada duran kağıdı aldı ve okumaya başladı:

“*Cumhuriyet Çocuğu Zııırcıklar*”

Goubin:

— Kim bu “Zııırcıklar”? diye sordu.

Bay Bergeret, eğer dinlerse Zııırcıklar’ın kim olduğunu anlayabileceğini söyledi ve okumasını sürdürdü.*

*Metin eski Fransızca. ç.n.

“— Bir kısım şehirliiler canhıraş feryatlar atıyordu. Şeflerinin adı Zıpırcık olduğu için, bunlara Zıpırcıklar deniyordu. Zıpırcık, soylu olmasına rağmen cahildi. Genç olduğu için acemice şeyler yapıyordu. Zıpırcıkların Şingirdak adlı bir başka şefleri vardı. Güzel nutuklar atardı ama, Cumhuriyet’ten kovulmuş, sürgün edilmişti. Aslına bakarsanız, Zıpırcık’la Şingirdak çok zıt kişiliklere sahiptiler. Biri sağa doğru koşarken, diğeri sola doğru koşardı. Ama Zıpırcıklar öylesine çılgındılar ki sağa sola bakmazlar, burunlarının doğrusuna giderlerdi.

“O zamanlar dağda Yavşak Robin diye bir köylü yaşırdı. Yaşlı ve kır saçlıydı. Tilki kadar kurnaz, düzenbaz, sinsi, dalkavuk ve yalan söyleme sanatında usta birisiydi. Ülkeyi Zıpırcıklar sayesinde yönetebileceğini sanır, onları pohpohlardı. Bir kuş avcısı, kuşları nasıl tatlı bir sesle çağırırsa, Yavşak Robin de Zıpırcıkları öyle çağırırdı. İyi kalpli Şingirdak bu aldatmacalardan bıkmıştı. Yavşak Robin’in kuş beyinli adamlarını kandırıp, safına çekmesinden korkuyordu.

“Zıpırcıklar ülkesini yönetenler; Zıpırcık, Şingirdak, Yavşak Robin ve onlara bağlı kişilerdi. Bu kişiler şöyle sıralanabilirdi: iyice ekşimiş sürüngencik, Katolikliği kabul etmiş görünüp aslında gizlice kendi dinlerini sürdüren İspanyol Yahudileri, dilenci rahip, münecim, her cins yenilikten ve yabancından nefret eden yamyam demagog ve Bourdes’lu Güzel Hanımefendi’ye bağlı, altı ölçek kadar soylu kişi.

“Gördüğünüz gibi, Zıpırcıkların şefleri değişik mezheptendiler. Bunlar soyu sopu bozuk insanlardı. Vergilius’un hikâye ettiği Harpiller nasıl ağaçların üzerine tüneyip aşağıda gördükleri her şeye bağırıp çağırıyorsa, bu kötü Zıpırcıklar da konak ve kiliselerin en yüksek yerlerine, çan kulelerine ve kornişlerine çıkıyor, gördükleri yumuşak huylu, halim selim hemşerilere çamur atıyor, tükürüyor ve işiyorlardı.

“Adalet, hak, hukuk düşmanı emekli bir albayı örnek almışlar, ona tapıyorlardı. Sokaklarda: ‘Çok yaşa İhtiyar Albay!’ diye bağırıyorlardı. Peşlerine takılan okul çocukları da tekrarlıyordu: ‘Çok yaşa İhtiyar Albay!’. Zıpırcıklar durmadan toplantı ve gösteri düzenliyor, öfke dolu bir şekilde İhtiyar Albay’ı destekliyor, bağırıp çağırıyorlardı. Öyle sert ve yamandılar ki, gökyüzü bu

hallerine şaşıyor, kuşlar ölü veya baygın yere düşüyordu. Bu çok kötü bir huy ve çok korkunç bir öfkeydi.

“Taçların en onurlusu olan ve yün iplikle bağlı meşe yapraklarından yapılan vatandaşlık tacını giyebilmek için, çılgın çığlıklar ve delice nutuklar atmak gerektiğini sanıyorlardı. Bunlara göre, bu yemyeşil, asude bağlar, otlaklar ve meyve ağaçları ülkesinde yaşayan insanlar; yani kağrı sürücüler, çiftçiler, sürüleri otlatan çobanlar, hasadı kaldıranlar, armut ağaçlarını aşılayanlar, şehir ve köylerde kırmızı kiremit veya ince arduvaz çatılı evleri inşa edenler, taş yontanlar, dokumacılar, Kibele’nin karnını deşen taş ocağı işçileri, çalışma odaları veya kütüphanelerde doğanın güzel sırlarını keşfetmeye çalışan bilginler, bebelerini emziren anneler, örekelerinin başında yün eğirirken torunlarına masal anlatan nineler, ülkelerine hizmet etmiyorlardı. Şu eşek gibi anıran Zıpırcıklar’dan başka, ülkesine hizmet eden yoktu. Böyle anıarak iyi bir şey yaptıklarını sanıyor; beyinlerinde uçuşan bulutları, kendi nefesleriyle estirdikleri rüzgârı seviyor, kamu çıkartı için üfleyip duruyorlardı.

“‘Çok yaşa İhtiyar Albay!’ diye bağırarakları gibi, bazen ‘Çok yaşa Ülkemiz!’ diye bağırıyor, taraflarını tutmayan herkese şiddetle çatıyorlardı. Ülkesi için bağırıp çağırmayan, ülkesini sevebilir miydi? Bu şekilde, Zıpırcıklar diğer yurttaşlara büyük hak-sızlık yapıyor, iftira ediyorlardı. Çünkü insan doğar doğmaz, anne sütü emmeye başladığı an, ülkesini sevmeye başlar. Doğduğu yerin havası onu cezbeder. O zamanlar şehirde ve ülkede birçok bilge ve akli başında kişi yaşıyordu. Ülkelerine ve Cumhuriyet’e, Zıpırcıklar’dan daha kutsal ve saf bir sevgiyle bağlıydılar. Bu insanlar erdem ve sevgi çiçekleri açmasını, Adalet’in sağ elinde altın asasıyla sokaklarda ve her yerde dolaşmasını, güler-yüz, barış ve özgürlüğün hakim olmasını istiyorlardı. Ellerine bir sopa alıp, Zıpırcıklar gibi sağa sola çamur atmaya niyetleri yoktu. Tespih çekip ‘ave’ diye mırıldanmak, Şingirdak ile İhtiyar Albay’ın yönetiminde sefil bir düzen kurmak akıllarından geçmiyordu. İki yüzlü, yobaz, dalavereci, hafiye, sahtekâr, sefil, kadınsı, kukuletalı, kırkık, haça parmak atan, ölü duasına yumulan, dilenci, üçkâğıtçı ve miras kapkaççısı papazlar, o sıralar Fransa’nın üçte birini ele geçirmişlerdi. Hırslarının sonu yoktu. Orman-

lar, otlaklar, evler edinmeye devam ediyorlardı. Zıpırcıklar'ın niyeti ülkeyi bu papazlara satmak, kaba saba ve nahoş hale getirmekti. Düşünce ve felsefeden, sağduyu ve akıldan iğreniyorlar, sadece güce inanıyorlardı. Güçten de anladıkları elbette kaba güçtü. İşte Zıpırcıkların ülke sevgisi..."

Bu eski metin Rönesans usulü harflerle donatılmıştı. Bay Bergeret bu harfleri vurgulamaktan kaçınıyordu. Anadili güzelliğinin farkındaydı. İmla ile küçümsenecek bir şeymiş gibi alay ediyor, günümüzde maalesef gittikçe ağırlaşan telaffuz tarzının eski, hafif ve akıcı şekline saygı duyuyordu. Bay Bergeret metni geleneksel telaffuz tarzına uyarak okuyordu. Diksiyonu, eski kelimelere gençlik ve canlılık aşıyordu. Metin anlamıyla berrak ve aydınlık bir şekilde aktıkça, Bay Goubin, "Bu yazının dili hoşuma gitti. Çok naif" diyordu. Bay Bergeret, "Öyle mi?" deyip, okumaya devam etti:

"Zıpırcıklar, Cumhuriyet'in subay ve askerlerini korudukları iddia ediyorlardı. Bu yalandı. Tam bir saçmalıktan ibaretti. Silahlı subay ve askerleri korumak Zıpırcıklar'a mı kalmıştı? Subay ve askerlerin elinde delikli demir, alaybozan, top ve daha birçok korkunç alet vardı. Yurttaşları korumak asıl onlara düşerdi. Hiç silahı olmayan yurttaşlar nasıl olur da subay ve askerleri koruyabilirdi? Hangi ülkede, hangi çılgın kendini koruyan güçlere saldırırdı ki? Zıpırcık muhalifi bilgiler, subayların ülke ve cumhuriyet yasalarına saygılı olmasından başka bir şey istemiyorlardı. Bu, saldırı mı sayılırdı? Ama Zıpırcıklar hâlâ bağırıyor, hiç laf dinlemiyorlardı. Doğa cimrilik etmiş, onları kavrayıştan yoksul bırakmıştı.

"Zıpırcıklar diğer milletlere de büyük kin besliyorlardı. Bir yabancı milletin veya halkın adı geçtiğinde, gözleri istakoz gibi yuvalarından fırlıyor, korkunç bir hale geliyor, ellerini kollarını değirmen kanatları gibi sallıyorlardı. Bir noter katibi veya mezeci çırağı, büyük ülkelerin kral, kraliçe veya imparatorlarına meydan okumazsa aralarına almıyorlardı. Bütün tuhafiyeci, meyhaneci v.b. Zıpırcıklar sözde savaşa hazırıldılar, çığlıklar atıyorlardı. Ama savaşa filan gittikleri yoktu. Oturdıkları yerde oturuyor, keyif çatıyorlardı.

"Her devirde, çılgınlar bilgelere daha kalabalık olmuştur.

Davul zurna duyduklar mı yürümeye başladılar (Bunların zengini olduğu gibi fakiri de vardır). Kavrayışları ve bilgileri gayet kıttır. Bu çılgınlar o dönemde Zıpırcıklar'la bir olup türlü zıpırlıklar yaptılar. Ülkede korkunç bir şamata koptu. Tapınağında sessiz sedasız, uslu uslu oturan Bakire Minerva'nın bile huzuru kaçtı. Tatavacı, deli papağan gibi öten bu insanları duymamak için, sevgili arılarının ona adak olarak sundukları balmumuyla kulaklarını tıkadı. Sadık kullarına, bilim adamlarına, filozoflara, sağduyulu yasa koyuculara; zıpır ve şingirdak Zıpırcıklarla tartışmanın, görüş alışverişine girmenin boşuna bir çaba olduğunu anlatmaya çalışıyordu. Pek çok kimse gürültü ve patırtıdan şaşkına dönmüştü. Bu delilerin Cumhuriyet'i yıkıp, asil ve büyük ülkeyi yıkıma sürüklemesinden korkuyorlardı. Gidiş iyi değildi. Ama öyle bir gün geldi ki Zıpırcıklar durup dururken çatlayıverdiler. İçlerinde havadan başka bir şey yoktu. Şişebildikleri kadar şişmişler, sonra puf diye patlamışlardı.”

Bay Bergeret kağıdı masanın üstüne koydu. Okuması bitmişti:

— Bu eski kitaplar çok eğlenceli, dedi. Bize dertlerimizi unutturuyor.

Bay Goubin:

— Gerçekten de öyle, dedi.

Adeti olmadığı halde gülümsedi.

IX

Vilayet Arşivcisi Bay Mazure tatilde, birkaç günlüğüne Paris'e uğramıştı. Bakanlık'tan Légion d'Honneur nişanı talep etmeyi düşünüyordu. Milli Arşiv'de tarih araştırmaları yapacak, Moulin Rouge'a gidecekti. Ama önce, Paris'e geldikten sonraki günün akşamı, saat altıda Bay Bergeret'yi ziyaret etti. Hava çok sıcaktı. İnsanlar evlerde ve tozlu sokaklarda bunalıyordu. Bay Bergeret'nin aklına iyi bir fikir geldi. Vincennes Ormanı'na git-tiler. Durgun suyun yanı başında, bir gazinoya oturdular.

Akşam serinliğinde, huzur veren yeşilliğin içinde, iyi bir akşam yemeği yediler. Araştırma ve sevgi gibi, bildik konulardan söz ettiler. Sonra, hiç niyetleri yoktu ama, sanki kendiliğinden, laf Dreyfus Davası'na geldi.

Bay Mazure Dava'dan çok rahatsızdı. Görüş ve eylemde Jakobin'di. Barere ve Saint-Just gibi de yurtsever! Vatanın yüksek çıkarları, Cumhuriyet'in birliği ve bölünmezliği için, hiç hazzetmediği halde kralcı ve kilise yanlılarıyla bir olmuştu. Bay Panneton de la Barge'ın Başkanlık ettiği Birlik'e bile üye olmuş, ama Birlik'in Kral'a yazdığı mektuba sinirlenip, ayrılmıştı. Birlik'in cumhuriyetçiliğinden şüphe etmişti. Bay Mazure yazılı metinler konusunda uzmandı. Sahte evrak düzenleyerek, Dreyfus gibi masum bir insanı mahkûm ettirmeye çalışan bu pervasız güruha tepki duymuş, bunların sahtekâr ve üçkâğıtçı olduklarını anlamıştı. Buna rağmen yanıldığını itiraf etmiyordu. Sıradan insanlar yanıldıklarını kolay itiraf edemezler. Hâlâ haklı olduğunu iddia ediyordu. Hemşerileri ona baskı yapmış ve canını epey sık-mışlardı. Kararsız kalması için çaba gösteriyorlardı. Dreyfus Da-

vası ile ilgili bilgiler ve belgelerin tartışılması sırasında ortaya çıkan görüşler, ağır ağır akan tembel nehrin kıyısına kurulmuş şehrin duvarlarını aşır içeri girememişti. Siyasetçiler, kilise mensupları, memurlar ve yüksek görevliler, arkalarına köylü elbisesi giymiş Bay Méline'i almışlar, gerçek bilinmesin diye ellerinden geleni yapıyorlar ve danışıklı dövüş devam ediyordu. Sanki hiçbiri böyle bir ortamdan rahatsız değildi. Seçkinler yurt ve kilise işlerinde ayrımcılık yaptıkları halde, radikal sosyalist eczacı Mandar dahi bunların ne mal olduğunu anlayamıyor, saygın insanlar olduklarını sanıyordu.

Dünya alemin bildiği gerçekler dahi vilayet sınırlarından içeri giremiyordu. Vali Yahudi'ydi ve kendini, Yahudi karşıtlarının çıkarlarını herkesten çok savunmakla yükümlü görüyordu. Elindeki bütün imkânları kullanarak Dreyfus Davası'nın yeniden görülmesi için açılan kampanyaya engel olmuştu. Francis de Presensé, Jean Psichari, Octave Mirbeau ve Pierre Quillard, şehire geldiklerinde, Vali'nin nasıl olup da yobazları bu kadar desteklediğine şaşır kalmışlardı. Sanki XVI. yüzyıldaydılar ve şehri, kan dökmekten başka şey düşünmeyen Katolik Popistler istila etmişti. Worms- Clavelin, 1894 tarihli Mahkeme Kararı'ndan beri Dreyfus'un masum olduğuna inanıyor, bunu yemekten sonra, purosunu tütürürken, açık açık ifade etmekten kaçınıyordu. Milliyetçiler ise Dreyfus'un masum olduğunu düşünmelerine rağmen, kendilerine hizmet eden bu adamın, duygusal olmaktan uzak davranışına minnet duyuyorlardı.

Arşivlerini yönettiği vilayetin bu davranış tarzı, Bay Mazure'ü etkiliyordu. O ateşli bir Jakoben'di. Gerektiğinde kahramanlık da yapabiliirdi, ama önce bütün kahramanlar gibi biraz tahrik edilmesi gerekirdi. Kaba ve düşüncesiz bir insan değildi, Bay Mazure. Düşüncesini açıklamayı görev bilirdi. Başkalarından da aynı davranışı beklerdi. Çorbadan sonra, alabalığını beklerken dirseklerini masaya dayadı:

— Dostum Bergeret, dedi, ben yurtsever ve cumhuriyetçiyim. Dreyfus suçlu mu, değil mi bilmiyorum. Suçsuz olabilir. Ama kesin kanaatim, Dreyfuscular'ın kesinlikle suçlu oldukları. Yargı erkinin kararları yerine kendi görüşlerini koydular, büyük terbiyesizlik yaptılar. Ülkeye nifak soktular, piyasa altüst oldu.

Bay Bergeret:

— Ne güzel bir kadın! dedi. Uzun, narin, fidan boylu!

Bay Mazure:

— Yok canım! dedi. O bir taşbebek! Başka bir şey değil.

— Pek haklı sayılmazsınız. Bir bebek canlıysa, büyük, doğal bir güçtür.

— Kadınlar pek ilgimi çekmiyor. Herhalde, benimki epey güzel olduğu için.

Bunu söylerken Bay Mazure samimi miydi, bilemiyoruz. Önceki arşivcilerin hizmetçisiyle evlenmişti. Kadın on sene boyunca toplum içine kabul edilmemişti. Ancak kocası milliyetçi örgütlere üye olduktan sonra, kibar çevreler onu benimsemişti. General Cartier de Chalmot'nun eşiyle görüşüyor, Albay Despautères'in eşi ise yanından ayrılmıyordu.

Bay Mazure:

— Bence Dreyfusçular'ın yaptığı en büyük kötülük, milli savunmamızı zaafa sokmak, güçten düşürmek, dışa karşı itibarımızı zarsamak olmuştur, dedi.

Batan güneşin son kızıl ışınları ağaçların koyu gövdeleri arasına sızıyordu. Bay Bergeret yanıt vermeden duramadı:

— Dostum Mazure, sıradan bir yüzbaşının mahkemesi milli bir mesele haline geliyorsa, bu bizim hatamız değil. Hata; bu mahkemeyi, bu mahkemenin aldığı yanlış ve yasadışı mahkûmiyet kararını, ülkeyi yönetmek için bir araç haline getiren hükümetindir. Eğer Adalet Bakanı, duruşmanın yeniden yapılması gerektiği ispatlanınca, yargılamaya karşı koymasaydı sorun çıkmayacaktı. Adaletsizlik karşısında itiraz seslerinin yükselmesi doğal değil mi? Ülkeyi sıkıntıya sokan, ona içte ve dışta zarar veren şey, iktidarın iğrenç bir haksızlığı yalan ve dolanla örtbas etmeye çalışmasıdır.

Bay Mazure:

— Ne diyorsunuz peki, dedi... Ben yurtsever ve cumhuriyetçiyim.

— Cumhuriyetçiyse, kendinizi vatanınızda epey yabancı ve yalnız hissediyor olmalısınız. Fransa'da pek fazla cumhuriyetçi kalmadı. Cumhuriyet'imiz pek cumhuriyetçi insan yetiştirmedi. Cumhuriyet'e olan sevgi krallık rejiminde, despotik yöne-

timlerde güçlenir. Kendini özgür sanan, hadi özgür olan diyelim, ülkelerde körlenmeye yüz tutar. Her insan sahip olduğunun kıymetini bilmez. Bunu ancak bilgiler bilir. Gerçek, her zaman pek sevimli değildir. Elli yaşından küçük Fransızlar'ın cumhuriyetçi olmadıklarını söyleyebiliriz.

— Evet ama, kralcı da değiller.

— Evet doğru, kralcı da değiller. İnsan genellikle sahip olduğuyla yetinmez. Sahip olduğu şeyleri pek sevimli bulmaz, sevmeyiz. Ama değişiklikten de pek hoşlanmaz, çünkü değişiklik belirsizlik içerir. Belirsizlik en korktuğu şeydir, her türlü dehşetin kaynağı ve beslendiği yerdir. Eğer kamuoyunu felce uğratan belirsizlik korkusu olmasaydı, onun yönelişleri çok farklı olurdu. Çünkü kamuoyunda iyi ya da kötü, mucize yaratacak bir güç var. Ama değişikliğin içerdiği bilinmezden korktuğu için kendini boyunduruk altına sokar.

O sırada başgarson yanlarına geldi:

— Beyler, kiraz likörlü şeftali isterler miydi?

Tatlı ve ikna edici bir sesi vardı. Dikkatli bakışlarla masaları kolluyordu. Ama Bay Bergeret dediklerini duymamış gibiydi. Kumlu yolda yürüyen kadına dikkatle bakıyordu. Kadın beyaz muslinden pembe kemerli kıvrak bir elbise, güllerle donatılmış XIV. Louis tarzı bir şapka giymişti. Boynundaki kırma saçak kerubi, yüzünü melek kanadına benzeyen yakalıklarla sarıyordu. Bay Bergeret gelen kadının Bayan de Gromance olduğunu anladı. Onu tekdüze taşra sokaklarında her görüşünde heyecan duyuyordu. Bayan de Gromance'ın yanında zarif ve sıkıldığını belli etmeyecek kadar kibar bir genç vardı.

Bayan de Gromance ve genç adam Bay Bergeretler'e yakın bir masanın önünde durdular. Bayan de Gromance çevresine bakınca Bay Bergeret'yi gördü, yüzünde bir sıkıntı ifadesi belirdi. Genç adamı çimenliğin bittiği yere, büyük bir ağacın gölgesine sürükledi. Bay Bergeret, güzel varlıkların arzulayan ruhlarda uyandırdığı o zalim hoşluğu hissetti.

Başgarsona onları tanıyıp tanımadığını sordu.

— Hem tanıyorum, hem tanımıyorum, dedi başgarson. Buraya sık gelirler, ama adlarını bilmiyorum. Burası bazen çok kal-

balık oluyor. Cumartesi günü ağaç altlarına, çimenlere, çitlere yakın yerlere bile masa kurduk.

— Ne diyorsunuz? Şu ağaçların altında masalar vardı demek?

Başgarson:

— Terasta, köşkte bile masalar vardı.

O sırada Bay Mazure badem kırmakla meşguldü. Beyaz muslinden elbiseyi görmemişti bile. Hangi kadından söz ettiklerini sorunca, Bay Bergeret yanıt vermedi ve Bayan de Gromance'a ait sırrı kendine saklamanın tadına vardı.

Artık gece olmuştu. Siyaha çalan çimen ve yaprakların koyu gölgeleri bazen bir lambanın beyaz veya pembe dantele yansıyan ışığında haleler yaratıyor ve masada oturanların varlığı hissediliyordu. Belli belirsiz ışık altında, bir şapka tüyü, olgun bir adamın parlak başına yaklaşıyor, yanlarında gece kelebeği gibi uçuşun iki genç insanın silüetleri seçiliyordu. Beyaz ve yuvarlak ayın gökyüzünde yükselişi boşuna değildi.

Başgarson:

— Başka bir isteğiniz var mıydı, efendim? diye sordu ve uzaklaştı.

Bay Bergeret gülümsedi:

— Bakın, birçok sırrın gizlendiği gölgede yemek yiyen insanlara bakın. İleride, büyük ağacın altında küçük beyaz sorguçlar, pirinç hasır üzerinde güller! Yiyorlar, içiyorlar, sevişiyorlar. Onlar, başgarsona göre ek bir masadan ibaretler. İçgüdülerini, arzuları, hatta düşünceleri de olsa, ek bir masa! Ne büyük meslek aşkı, değil mi?

Bay Mazure:

— Çok güzel bir yemek oldu, dedi. Bu lokantaya gelenlerin hepsi mevki sahibi.

Kalkıyorlardı.

Bay Bergeret:

— Belki en değerlileri değil ama aralarında epey zarifler var, dedi. Etrafı bir yobazlık ve gaddarlık dalgası sardığından beri, zarif insanlarla bir araya gelmekten eskisi kadar zevk almadığını itiraf etmem gerekir. Dreyfus Davası bize güzel toplumumuzun hasta olduğunu gösterdi. Tıpkı, Koch aşısının verem yarala-

rını açığa çıkarması gibi! İyi ki, uçup gidecek bu köpüğün altında insanlık denizinin derinlikleri var. Acaba ülkem ne zaman cehalet ve intikam duygularından kurtulacak?

X

Büyük Baron'un dul eşi ve Küçük Baron'un annesi Barones Jules'un, yani şu Tatlı Elisabeth'in dostu Raoul Marcien'in nasıl öldüğünü hepimiz biliyoruz.*

Barones yalnız kalacak bir kadın değildi. O kadar iyi bir insandı ki. Bir yaz akşamı, Vincennes Ormanı'ndan Etoile Meydanı'na dönerken yeni bir arkadaş edindi. Toplum yaşamını ilgilen-diren bu tanışma olayını anlatmakta fayda var.

Barones haziran ayını Loire kıyısında, Montil'de geçirmişti. Gmunden'e gitmek üzere Paris'ten geçiyordu. Evi uzun zaman-dır boş olduğu için, yemeğe Vincennes Ormanı'na gitti. Yanında kardeşi Baron Wallstein, Bay ve Bayan Gromance, Bay de Terremondre ve o sırada Barones gibi Paris'ten geçen Genç Lacrisse vardı.

Hepsi toplumun kaymak tabakasındandı, hepsi milliyetçiydi. Avusturya Yahudisi Baron Wallstein da diğerleri kadar milliyetçiydi. Viyana'dan, Yahudi düşmanlarının zulmünden kaçmış, Paris'e yerleşmişti. Yahudi düşmanı büyük bir gazetede yazılar yazıyor, kiliseyle ordunun dostluğuna sığınıyordu. Bay de Terremondre küçük toprak sahibi bir soyluydu. İlişkide olduğu büyük toprak sahipleri sınıfına atlayabilmek için onların görüşlerini savunuyordu. Gromance'lar krallığın yeniden kurulmasından büyük çıkarlar umuyorlar ve bunu açıkça ifade etmekten kaçınıyorlardı. Mali durumları iyi değildi. Bayan de Gromance güzel, sağlıklı ve özgür bir kadındı. Ancak Bay de Gromance iyice yaş-

* Bkz. *Ametist Yüzük*.

lanmıştı ve artık gelecek korkusuyla yaşamak istemiyordu. Rahat etmek, saygı görmek istiyor, daha iyi günlerin geleceğini umut ediyor, Kral'ın geri dönüşünü sabırsızlıkla bekliyordu. Philippe'in kendisini Meclis'e seçeceğini düşünüyordu. Kral'ın yeniden tahta çıkması görüşünü savunduğu için olacak, Lüksemburg'da, yani Senato'da bir koltuğun, kendi hakkı olduğunu düşünüyordu. Méline cumhuriyetçi taraftarlarına nasıl bir bedel ödedyse, Kral da kendisini destekleyenlere bir bedel ödemeliydi. Genç Lacrisse ise Barones'in toprak sahibi olduğu vilayette Kralcı Gençlik Örgütü Genel Sekreteri'ydi. Gromance'ların alacaklıları da aynı vilayette yaşıyorlardı. Ağaçların altında küçük bir masanın etrafına oturmuşlar, mum ışığında, üzerinde keleklerin uçtuğu abajurların yanı başında, Joseph Lacrisse'in mükemmel bir şekilde ifade ettiği düşüncede birleşiyorlardı:

— Fransa'yı kurtarmalıyız.

Gerçi artık ne Faure cumhurbaşkanı, ne de Méline başbakanı ama büyük kararlar almanın, büyük umutlar beslemenin tam zamanıydı. Faure frak ve iskarpin giyer, hep kendini över, Méline'ne köylü redingotu ve demir ayakkabılarıyla bir arpa boyu gidemezdi. Faure ve Méline yönetimi adildi ama en güzel zamanda çekip gitmişler, Faure ölmüş, Méline iktidardan çekilmişti. Milliyetçi Cumhurbaşkanı'nın cenazesinde beklenen olmamış, katafalk darbesi başarısız kalmış; Senato Başkanı Loubet'yi alaşağı etse de, sonra sosyalistler onu alaşağı etmişler, Cumhuriyetçi bir hükümet kurulmuş ve güvenoyu almıştı. Ama bütün bunlara rağmen gericiler kiliseyi, orduyu, adliyeyi, toprak aristokrasisini, sanayiye, ticareti, parlamentonun bir bölümünü ve basının hemen hemen tamamını ellerinde tutuyorlardı. Genç Lacrisse'in de zekice ifade ettiği gibi, hiçbir adalet bakanı hiçbir polis komiserini, kralcı ve Yahudi düşmanı derneklerde arama yapmaya ve delil toplamaya zorlayamazdı.

Bay de Terremondre:

— Zavallı Faure! dedi. Bize büyük hizmetlerde bulundu.

Bayan de Bonmont içini çekti:

— Orduyu severdi.

Bay de Terremondre:

— Evet, haklısınız, dedi. Şatafattan o kadar hoşlanıyordu ki, kral bugün iktidara gelse kimse yadırgamaz.

Bayan de Bonmont, Kral'ın dönüşünde altı beyaz atın çektiği bir arabaya binip binmeyeceğini sorup duruyordu. Bay de Terremontre sözüne devam etti:

— Geçen yaz, bir gün Lafayette Sokağı'ndan geçiyordum. Trafik tıkalıydı, arabalar durmuştu. Polis yolu kesmiş, yayalar kaldırım kenarına dikilmiş bekliyorlardı. Ne olduğunu sordum. Bir ziyaret için Saint-Denis'e giden Cumhurbaşkanı'nın Elysée Sarayı'na dönmek üzere olduğunu ve polisin bir saattir yolu kestğini söylediler. Burjuvalar ellerinde küçük paketlerle arabalarda bekliyorlar; trene yetişmeleri imkânsız hale gelmesine rağmen onlar da, işsiz güçsüz takımı da saygıyla Cumhurbaşkanı'nın geçmesini bekliyordu. Krallık zamanının adetleri değişmemişti. Yani anlayacağınız, insanlar Kral'ı karşılamaya hazırdılar.

Joseph Lacrisse:

— Parisliler artık cumhuriyetçi değil. Herşey yolunda, dedi.

— İyi ya! dedi Bayan de Bonmont.

Bay de Gromance Kralcı Gençlik Örgütü'nün genç sekreterine:

— Babanız da sizin kadar iyimser mi? diye sordu.

Tarikatçı papazların avukatı Üstat Lacrisse'in görüşleri önemliydi. Lacrisse Genelkurmay'la çalışıyor, Rennes Duruşması'nı hazırlıyordu. Tanık generallerin verecekleri ifadeleri hazırlıyor, bunları ezberlettiriyordu. Baro'nun milliyetçi yıldızlarından biriydi. Kralcıların hazırladığı darbe girişiminin başarılı olacağına inanmadığı söyleniyordu. Lacrisse bundan önce Chambord ve Paris Kontları hesabına çalışmıştı ve Cumhuriyet'i yıkmının pek kolay olmadığını biliyordu. Cumhuriyet öyle göründüğü gibi saf bir kız değildi. Senato'ya da güven duymuyordu. Hayatını, bugün kralsız bir krallık olan Fransa'da sürdürmekten ve avukatlıktan da iyi kötü para kazanmaktan başka çaresi yoktu. Oğlunun iyimserliğini paylaşmıyorsa da, gençlik coşkusu kınamayacak kadar hoşgörülüydü.

— Babamın kendi, benim de kendi düşüncelerim var, dedi. Ama amacımız aynı.

Sonra da Bayan de Bonmont'a doğru eğilerek alçak sesle:
— Darbeyi Rennes Duruşması sırasında vuracağız, diye ekledi.

Bay de Gromance samimiyetle içini çekerek:
— Allah utandırmasın, dedi. Fransa'yı kurtarmanın zamanı geldi.

Hava çok sıcaktı. Hemen hemen hiç konuşmadan dondurmalarını yediler. Sonra yeniden isteksiz bir şekilde havadan sudan söz ettiler. Bayan de Gromance'la Bayan de Bonmont moda üzerine konuşuyorlardı. Bayan de Gromance:

— Bu kış hepimiz halktan kadınlar gibi giyineceğiz, dedi. Barones'i kabarık hantal bir etekle hayal etmek hoşuna gitmişti.

Bay Gromance:

— Bugün nereye gittiğimi mümkün değil tahmin edemezsiniz, dedi. Senato'ya gittim. Birleşim yoktu. Laprat- Teulet bana Saray'ı gezdirdi. Herşeyi gördüm. Salonu, büstler galerisini, kitaplığı! Güzel bir yer Senato.

Tabii anlatmadan geçtiği birkaç şey vardı. Kral tahta çıktıktan sonra Meclis'in toplanacağı anfiyi ziyaret etmiş, kadife koltuklara dokunmuş, salonun ortasında, merkezde oturacağı yeri gözüne kestirmiş, Laprat- Teulet'ye maaşların nerede ödendiğini sormuştu. Geleceğin meclisine yaptığı ziyaret hırsını uyandırmıştı.

Gene aynı samimiyetle yineledi:

— Fransa'yı kurtaralım, Bay Lacrisse. Fransa'yı kurtaralım. Geç bile kaldık.

Lacrisse iddialıydı. Son derece ölçülü ve inançla konuştu. Şüpheye yer yoktu. Herşey hazırды. Vilayette Vali Worms-Clavelin'le birkaç Dreyfusçu'nun hesabını görmek kolaydı. Pudra şerkeri serpilmiş bir dilim şeftaliyi ağzına atarken:

— Herşey kendiliğinden olup bitecek, dedi.

Sonra sözü Baron Wallstein aldı. Uzun uzun konuştu. Bu işleri ne kadar iyi bildiğini gösteren şeyler söyledi, öğütler verdi. Sevdiği Viyana öyküleri anlattı. Sözüünü bağlarken, hiç terk etmediği Alman şivesiyle şunları söyledi:

— Çok iyi. Ama Başkan Faure'un cenazesinde başarısızlığa uğradınız, bunu kabul edin. Samimiyetinize güvenerek söylüyö-

rum. Dost acı söyler. Bir daha hata yaparsanız kimse size güvenmez.

Saatine baktı. Oyun bitmeden Opera'ya yetişmesi gerekiyordu. Bir puro yaktı ve masadan kalktı.

Joseph Lacrisse gizli faaliyetlerde bulunduğu için ketumdu. Ama güç ve etkinliğini hissettirmeyi seviyordu. Ceketinin yaka cebinden mavi deri bir cüzdan çekti ve bir mektup çıkararak Bayan de Bonmont'a uzattı. Gülümseyerek:

— Evimde arama yapabilirler. Herşeyi üzerimde taşımak zorundayım, dedi.

Bayan de Bonmont mektubu aldı ve alçak sesle okudu. Heyecan ve saygıdan kıpkırmızı olmuştu. Mektubu okuduktan sonra elleri titreyerek Joseph Lacrisse'e geri verdi. Yüce mektup tekrar mavi deri cüzdana, oradan da Kralcı Gençlik Örgütü Sekreteri'nin ceket cebine girdikten sonra, Barones Elisabeth gözyaşları içinde ve alev alev yanan gözlerle ona uzun uzun baktı. Barones'in gözünde Genç Lacrisse pırıl pırıl bir kahramandı.

Gece ilerledikçe hava soğuyor ve nem oranı yükseliyordu. Çiçek ve bardaklara pembe ışıklar yansıtan lambalar, insanlar masadan kalktıkça tek tek sönüyordu. Barones ve Bayan de Gromance ısrar ettiler. Joseph Lacrisse mektubu tekrar cüzdandan çıkardı ve alçak, ama belirgin bir sesle okudu:

*Azizim Joseph,
Dostlarımızın, öncülüğünüzde gösterdiği yurtsever coşkudan çok mutluyum. Çok iyi duygular taşıdığımı sandığım P.D.'yi gördüm.*

Candan sevgilerimle.

PHILIPPE

Joseph mektubu okuduktan sonra cüzdanına, cüzdanını da yakasındaki beyaz karanfilin altına, göğsünün üzerine yerleştirdi.

Bayan de Gromance beğenisini ifade eden birkaç kelime mırıldandı:

— Çok iyi, çok iyi! Gerçek bir önder gibi yazmış mektubu. Joseph Lacrisse:

— Ben de aynı görüşteyim, dedi. Gerçek önderin emirlerini yerine getirmekten zevk alırız.

Bay de Gromance:

— Çok özlü bir ifade tarzı var, diye sürdürdü. Orléans Dükü, Chambord Kontu’ndan yazı sanatını öğrenmiş. Bayanlar, Chambord Kontu’nun şimdiye kadar yazılmış en güzel mektupları kaleme aldığını herhalde biliyorsunuzdur. Bay Lacrisse’in okuduğu mektupta onun üslubundan izler görüyorum. Dük’ün ifadesinde gençlik var, coşku var... Genç Prensimiz güzel bir insan! Gerçek bir Fransız! Gerçek bir savaşçı! Beğeniliyor, seviliyor. Varoşlar da ona “Ekmek Kapımız” dendiğini duyduğum.

Lacrisse:

— Davamız yığınlar içinde gittikçe daha çok taraftar buluyor, dedi. Resmini taşıyan rozetler fabrika ve atelyelerde kapışılıyor. Aslında halkımız sanıldığından daha sağduyulu. Zafer yakındır.

Bay de Gromance hoşgörü ve otorite dolu bir sesle yanıt verdi:

— Sizin gibi çalışkan, tedbirli ve fedakâr insanlar her zorluğu alt edebilir. Ben inanıyorum ki başarıya ulaşmak için çok kan dökmeniz gerekmeyecek. Rakiplerinizi toplu halde saflarınıza geçecek.

Gromance Cumhuriyetçiler’in safındaydı ama bu, Krallığın yeniden kurulması taraftarı olmasına engel değildi. Ancak o, Lacrisse’in açıkladığı şiddet yöntemlerini onaylamıyordu. Bay de Gromance, Vali Worms-Clavelin’in verdiği balolara çağrılıyor, Bayan Worms-Clavelin’le sıkı fıkı ilişkiler sürdürüyordu. Lacrisse, Vali’nin hesabını görmeleri gerektiğini söylediği zaman, yerinde bir davranışla susmuştu. Ama Prens Philippe’in mektubuna övgüler düzmesinde bir sakınca yoktu.

Bay de Terremonde da, Bay de Gromance kadar yurtseverdi. O da Philippe’in üslubundan hoşlanmıştı. Ama şu anda tek düşüncesi mektubu ele etmenin yolunu bulmaktı. İlginç yazı ve imza koleksiyonu yapıyordu. Nasıl bir yol bulabilirdi? Değiş-tokuş mu, hediye mi, ödünç alma bahanesiyle mi! Dreyfus Davası ile ilgili birçok mektup ele geçirmiş, ilginç bir dosya hazırlamıştı. Şimdi de bu olası darbenin belgelerini toplamaya çalışıyordu.

Niyeti Prens'in mektubunu koleksiyonunun baş köşesine koymaktı. Ama nasıl?

— Mutlaka ziyaretime gelin Bay Lacrisse, dedi. Beni görmeye Neuilly'e gelin. Daha birkaç gün buradayım. Size çok ilginç belgeler göstereceğim. Mektup hakkında da konuşuruz.

Bayan de Gromance Kral'ın mektubuna çok ilgi göstermişti. Toplum içinde nasıl davranması gerektiğini çok iyi biliyordu. Philippe'in adını duyar duymaz, Kral aralarındaymış gibi, başını eğerek selam vermişti. Ama pek heyecan duyduğu söylenemezdi. Kral'a karşı olan duygularında bir özellik yoktu. Bir prensin ne olduğunu biliyordu, o kadar. Dük'ün bir akrabasını çok yakından tanımıştı. Bu tanışma, bir öğleden sonra Champs-Élysées'de, gözden uzak bir evde olmuştu. Birbirlerine söyleyecekleri ne varsa o gün söylemişler ve bir daha görüşmemişlerdi. Monsenyör sıradan bir davranış tarzı göstermişti. Bayan de Gromance elbette bu görüşmeden onur duyuyordu ama, hiçbir özelliği yoktu doğrusu. Prenslere saygı duyuyor, arada bir onları seviyordu. Ama ille de prens diye de bir takıntısı yoktu. Mektup onu hiç heyecanlandırmamıştı. Genç Lacrisse'e yakınlık duyuyordu ama ateşli, heyecan veren bir duygu değildi bu. Şu zayıfça, kibar, pek fazla parası olmayan, başarılı olmak ve önemli birisi olduğu havasını yaratmak için epey uğraşan sarışın, kısa boylu adamı anlıyor, ona hak veriyordu. Bu tür bir yaşam tarzını parasız sürdürmenin zor olduğunu biliyordu. İkisi de üst tabakalar arasında yaşıyorlardı ve bu, anlaşmaları için yeter bir sebepti. Gerektiği zaman birbirlerine yardımcı olmalıydılar. Ama o kadar, fazlası değil!

Bayan de Gromance bunun üzerine:

— Tebrikler Bay Lacrisse, dedi. Hayırlı olsun.

Barones Jules'se, Kral'a karşı çok daha fazla yakınlık duyuyordu. Viyanalı bu hoş kadın, amblemi beyaz karanfil olan darbeyi candan destekliyordu. Çiçekleri çok severdi! Soyluların, Kral'ı yeniden tahta oturtmak için kurdukları entrikalara karışmak onu heyecanlandırıyordu. Böylece Fransız aristokrasisinin arasına karışmış sayıyordu kendini. İleride Saray'a bile çağrılırdı belki. Gözü yükseklerde değildi. Bu olaya daha çok, şefkatle yaklaştığı söylenebilirdi. Prens'in mektubunda onu en fazla etkileyen, şiirdi. Bunu da açıkça söyledi zaten:

— Bay Lacrisse, bu mektup çok şairane.

Joseph Lacrisse:

— Doğru, dedi.

Uzun uzun bakiştılar.

O gece çiçek ve mumlarla örtülü masada kayda değer başka bir şey konuşulmadı.

Ayrılık saati gelmişti. Joseph Lacrisse Barones'in mantosunu tuttu. Barones, elini öpmesi için Bay Terremondre'a uzattı. Terremondre şimdilik kalmakta olduğu Neuilly'e kadar yürüyecekti.

— Evim beş yüz adım kadar ötede, dedi. Buraya çok yakın. Neuilly'i fazla bilmezsiniz herhalde. Saint-James'te eski bir park kalıntısı, bir hasır atelyesinde de Lemoyne'nun resimlerini keşfettim. Bir gün beklerim, mutlaka görmeye gelin.

Ay ışığının yansılarında gözden kayboldu.

Barones, de Bonmont Gromancelar'ı evlerine bırakmayı önerdi. Kardeşi Wallstein bir araba göndermişti.

— Gelin lütfen, üçümüz de sığarız, dedi.

Gromancelar kibarca reddettiler. Bir araba çağırıp bindiler. Barones, bekleyen arabanın önünde Lacrisse ile baş başa kalmıştı.

— Benimle gelmek istemez miydiniz Bay Lacrisse?

— Rahatsız etmeyeyim?

— Hayır, hiç de değil. Nerede inmek isterdiniz?

— Etoile'de.

Gece sessizdi. Araba, ağaçların arasında uzanan karanlık, mavi yolda ilerlemeye başladı!

Araba durunca, Barones bir düşten uyanıyormuşçasına sordu:

— Neredeyiz?

Bay Lacrisse:

— Etoile'de maalesef! dedi.

Lacrisse indikten sonra araba Marceau Caddesi'ne yöneldi. Barones serinlemeye başlayan arabanın içinde, elinde solmaya yüz tutan beyaz bir karanfil, gözleri ve dudakları aralık, hâlâ heyecan dolu anlar yaşıyordu. Lacrisse'le ateşli kucaklaşmaları sırasında Kral'ın mektubu göğsüne iyice yaklaşmış, aşkın heyecanı ile zaferin gururu bir araya gelmişti. Bu mektubun, yaşadığı anlara, milli bir anlamla Fransız Tarihi'nin ihtişamını kattığını hissediyordu.

XI

Berri Sokağı'nda bir ev. Avlunun dibi. Küçük bir asma kat. Taş duvarlar. Duvarlar kadar hüznünlü bir gün ışığı. Yürütme Komitesi Başkanı Dük Jean'ın oğlu Henri de Brécé çalışma masasına oturmuş, bir mürekkep lekesine ağ, ip, sepet ekliyor, balon resmi çiziyordu. Arkasındaki duvara Kral'ın resmi asılıydı. Resimde Kral çok rahat, çok genç görünüyor, sıradan bir şekilde, törendeymiş gibi bakıyordu. Resmin çevresi üç renkli, zambaklı bayraklarla süslüydü. Odanın her tarafında, Vendée'li, Bretagne'lı hanımların zambak ve kralcı sloganlar işledikleri flamalar vardı. Köşedeki panoya süvari kılıçları asılmış, kartondan bir şeridin üzerine "Yaşasın Ordu!" yazılmıştı. Panonun altında Joseph Reinach'ı goril gibi gösteren bir karikatür asılıydı. Odada hem resmi, hem samimi bir hava vardı. Odadaki eşya; bir klasör dolabı, bir kasa, bir koltuk, dört sandalye ve siyah ahşap bir çalışma masasından ibaretti. Propaganda broşürü kolileri duvar diplerine yığılmıştı.

Kralcı Gençlik Vilayet Komitesi Sekreteri Joseph Lacrisse sırtını şömineye dayamış, hiç konuşmuyor, üye listelerini inceliyordu. Güney-Batı Kralcı Komiteler İkinci Başkanı Henri Léon ise bir sandalyeye tersten oturmuş, dalıp gitmiş, kaşlarını çatmış, düşünüyordu. Pervasız ve genellikle asık suratlıydı. Para işlerinde aileden gelme yetenekleri vardı. Bu yetenekleri nedeniyle arkadaşları ona değer verirdi. *Union Générale Ekonomik Krizi* sırasında iflas eden, İspanya Burbonları'nın bankeri Léon-Léon'un oğluydu.

— Ne dersenez deyin vaziyet iyi değil, dedi. Hissediyorum

bunu. Etrafımızdaki çember her gün biraz daha daralıyor. Méline zamanında hareket kabiliyetimiz vardı. Rahattık. Bugün o yok.

Dirseklerini açıp kollarını oynattı. O zaman nasıl rahat olduklarını, şimdi ise düştükleri sıkıntıyı ifade etmek istiyordu. Sözüne devam etti:

— Méline zamanında her şeyimiz vardı. Hükümet, ordu, polis, adliye, idare; hepsi bizden yanaydı.

Henri de Brécé:

— Bunların hepsi hâlâ bizden yana, dedi. Hükümet itibar yitirdikçe kamuoyu bizden yana dönüyor.

— Aynı şey değil. Méline zamanında biz resmi görüşü temsil ediyorduk. Muhafazakar ve hükümet yanlısıydık. Komplo için uygun ortam vardı. Hata yapmayalım. Fransızlar genel olarak muhafazakârdır. Evde oturmayı severler. Méline bize çok büyük bir hizmette bulunmuştu. Kralcıların uysal, yumuşak başlı olduğunu söylemişti. Cumhuriyet'i savunanların aslında kralcılar olduğunu söylüyordu. Kitleler de buna inanmıştı. Méline'in söylediklerinden kim şüphe edebilirdi? Toplumda kabul görmemizi sağlamıştı. Ne dersiniz? Bunlar önemsiz şeyler mi?

Henri de Brécé içini çekti:

— Méline dürtüst insandı! Hakkını vermeli.

Joseph Lacrisse:

— Méline yurtseverdi!

— Méline'in başbakanlığı sırasında biz her şeye sahiptik, biz her şeydik ve biz her şeyi yapabiliydik. Gizlenmek, saklanmak gibi bir derdimiz yoktu. Cumhuriyet'in parçasıydık. Hatta yüce yurtseverlik duygularımız bizi Cumhuriyet'ten bile üstün kılıyordu. Biz bütün dünyaydık, Fransa'ydık! Baldırı çıplak kızı pek sevmem ben. Ama arada bir iyiliği tutar, bunu gözardı etmemek lazım. Méline zamanında polis hoştu, tatlıydı. Brécé, belki anlatmışımdır; sizin ustalıkla örgütlediğiniz bir gösteride avazım çıktığı kadar, "Yaşasın Polis!" diye bağırmıştım. Yalandan değil, samimiyetle bağırmıştım. Gérault-Richard aynı dönemde, "Yaşasın Cumhuriyet" diye bağırduğu için hapse atılmıştı. Méline işimizi çok kolaylaştırıyordu. Sütannemiz gibiydi! Ninni söylüyordu. Ninni söyleye söyleye uyuttu bizi. Elbette uyuttu!! General Decuir'in söylediklerini hatırlamıyor musunuz: "Herşeyimiz var.

Herşeyimiz varken niye muhalefet edelim? Ne gereği var? Durup dururken tepki çekmeye değer mi?” Ne güzel günlerdi onlar! Köylü Méline vaziyeti idare ediyor, keman çalıyor ve biz hep birlikte dans ediyorduk: Milliyetçiler, Kralcılar, Yahudi düşmanları, Plebisitçiler!

“Méline’in başbakanlığı sırasında herkes köylü, herkes zengindi. Dupuy başbakan olunca rahatımız kaçtı. Mertlik bozulmuştu. Belki Dupuy bize kötülük etmek istemiyordu ama, gerçek dost değildi. Bizi orada burada gezdiren şişman bir arabacıydı o. İyi kötü, düşe kalka, sağa sola çarpa çarpa yolumuza devam ediyorduk ama araba neredeyse devrilecekti. Belki beceriksiz değildi, ama beceriksiz gibi duruyordu. İkisi aynı şey değil mi? Beceriksiz değilsin ama, beceriksiz gibisin! Kafası karışık. Ne istediğini bilmiyordu. Bu tip arabacı çoktur; yolu bilmez ama biliyormuş gibi sırttır, sizi deli eder. Arabayı yanlış yola sürer.”

— Ben Dupuy’ü savunmuyorum, dedi Henri de Brécé.

— Ben bunları onu itham etmek için söylemiyorum. Onu gözlemekle yetiniyorum, o kadar. Onu değerlendirmeye çalışıyorum. Hiç kızmıyorum ona. Bize büyük hizmetleri oldu. O başbakan olmasaydı şimdi hepimiz hapisyanede olurduk. Faure’un cenazesinde katafalk eylemi başarız oldu, öyle değil mi? Dupuy olmasaydı yanmıştık, kuzucuklarım benim.

Lacrisse gözünü defterden kaldırmadan yanıt verdi:

— Ama o bütün bunları bizi kollamak niyetiyle yapmadı.

— Evet, elinden fazla bir şey gelmiyordu. İşe bir sürü general karışmıştı. Dupuy durumu hemen kavradı. Herşeye rağmen çok şey borçluyuz ona.

— Yok canım! dedi Henri de Brécé. Nasılsa biz de Dérroulede gibi beraat ederdik.

— Belki de! Ama Dupuy, cenaze bozgunundan sonra zaman kazanmamıza imkân verdi. Bu nedenle minnet borçluyuz ona. Ama öte yandan, bilerek mi bilmeyerek mi bilmiyorum, bize çok kötülük etti. Durup dururken, ortada fol yok yumurta yokken, Cumhuriyet’i kollamak bahanesiyle üzerimize geldi. Belki de başbakan olduğu için öyle davranması gerekirdi, ama bize zarar verdi. Durmadan aynı şeyi söylüyorum, söylemekten de bıktım: Bu ülke muhafazakârdır. Dupuy, Méline’in gibi, bizim muhafa-

zakâr ve cumhuriyetçi olduğumuzu söylemiyordu. Söyleyeseydi kimse inanmazdı zaten. Söylediklerine kulak asan yoktu. Dupuy'un başbakanlığı sırasında otoritemiz epeyce azaldı. Hükümet edemiyor, güven veremiyorduk. Profesyonel cumhuriyetçileri endişelendirdik. Bundan onur duyulur, ama tehlike artıyordu. Dupuy Dönemi, Méline Dönemi'nden kötüydü. Şimdi de Waldeck-Rousseau Dönemi, Dupuy Dönemi'nden kötü. Gelen gideni aratıyor. Acı ama gerçek!

Henri de Brécé bıyığını burup duruyordu:

— Haklısınız, dedi. Waldeck-Millerand hükümetinin niyeti bozuk. Ama tekrar ediyorum; itibarını yitirdi. Yakında düşecek. Halk desteğini kaybetti.

Léon:

— Peki, dediklerinizin doğru olduğunu kabul edelim, dedi. Farz edelim, halkın desteğini kaybetmiş olsun. Ama düşerayak bize darbe vurmuyacak mı? Bir hükümet, ister itibar kaybetsin, ister etmesin, bir süre iktidarda kalıyor, öyle değil mi? İktidarda kaldığı süre içinde yapacağını yapıyor zaten. Halkın hoşlandığı hükümet diye bir kavram olabilir mi? Hükümet etmek zaten hoşnutsuz kılmak demektir. Biz bizyiz. Açık konuşalım. Biz iktidara gelince halk mutlu mu olacak? Sizi mabeyinci elbiselerinizle, sırtınızda bir anahtar gördükleri zaman alkış mı tutacaklar? Eğri oturup doğru konuşalım: Halk bizi sevebilir mi? Kendimizi kandırmayalım. Waldeck hükümetinin akılsızlardan kurulu olduğunu söylüyoruz. Buna itirazım yok. Bunu söylemek ayrı bir şey, inanmak ise apayrı bir şey! Eğer inanırsan iş değişir!

Joseph Lacrisse söze karıştı:

— Hükümetin güçsüz olması bizi rahatlatmalı. Güçsüz olursa sözünü dinletemez!

Henri Léon yanıt verdi:

— Hükümetler uzun süredir güçsüz. Ama ne denli güçsüz olurlarsa olsunlar hakkımızdan geliyorlar.

Joseph Lacrisse:

— Tek bir polis bile Waldeck hükümetinin emirlerini dinlemiyor.

Henri Léon:

— Aman, aman! Dinleyen olmasın sakın! Olsa yanmıştık.

Üçümüzü de içeri atarlardı. Etrafımızdaki çember daralıyor, inan bana. Filozofun biri şöyle demiş: “Cumhuriyetçiler yönetmeyi bilmezler ama, iş kendilerini savunmaya gelince aslan kesilirler.” Bence bu söz üzerinde durmaya değer.

Henri Léon konuşurken, Henri de Brécé başka bir mürekkep lekesine, başlar, antenler ve ayaklar eklemekle meşguldü. Kağıda şöyle bir baktı. Çizimden memnun kalmıştı. Sonra ekledi:

— Elimizde hâlâ iyi kozlar var; ordu, kilise...

Henri Léon sözünü kesti:

— Ordu, kilise, adliye, burjuvazi, kasap çırakları... vb! vb!... Cumhuriyetin zevk-ü sefa treni! Ama ne yaparsanız yapın bu tren yoluna devam ediyor ve makinist dur diyene kadar devam edecek.

Joseph Lacrisse iç çekerek:

— Of, of! dedi. Faure cumhurbaşkanı olsaydı ne iyi olurdu!..

Henri Léon:

— Félix Faure laf olsun diye bizden yana olduğunu söylüyordu, dedi. O, Brécéler'in mallarına el koyabilmek için milliyetçi geçiniyordu. Başarılı olsaydık bize cephe alacaktı. Kral'ın yenisinden başa geçmesi hiç işine gelmiyordu. Öyle ya! Krallık ona ne kazandıracaktı ki! Félix Faure başkomutan mı olacaktı? Şimdi Faure öldü, biz üzülüyoruz. Ama çaresi yok. Gözyaşlarımızı silmemiz lazım. Şunu unutmayalım: Faure kaptanlık yapmıyordu. Dümen elinde değildi yani... Loubet de kaptan değil. Cumhurbaşkanı kim olursa olsun dümeni eline alamaz. Bence işin en kötüsü yanı, görünmez bir kaptan tarafından yönetiliyor olmamız. Ortada kaptan filan yok ama gemi yoluna devam ediyor. Asıl korkulması gereken durum bu.

Bir de toplumda genel bir isteksizlik, gevşeklik var. Yurttaş Bissolo'nun çok güzel bir sözü var. Dinleyin, anlatayım. Yahudi düşmanlarıyla bir olup Loubet'ye karşı gösteri düzenlediğimiz günlerden biriydi. Göstericiler. “Panama; İstifa! Yaşasın Ordu!” diye bağırıyorlardı. Çok güzel gösterilerdi. Küçük Ponthieu ve General Decuir'in iki oğlu başı çekiyordu. Yakalarında beyaz karanfil, ellerinde elma topuzlu değnekler vardı. Paris'in seçme işportacılarına para vermiş, peşlerine takmıştık. İşportacılar hallerinden memnundu. Esasında para vermesek de gelirlerdi! Gös-

teriyeye katılmanın hiçbir riski yoktu. Anlayacağınız yumruklar havadaydı. Bağırıp çağırıyorduk.

“Ama birdenbire bir karşı gösteri başladı. Sayıları bizden azdı. Bizden güçsüzdüler. Ama kararlı ve militandılar. “Yaşasın Cumhuriyet! Kahrolsun Papazlar!” diye bağırıyor, bize doğru geliyorlardı. Arada bir de “Yaşasın Loubet!” diyorlardı. Polis cıulvarda, alacalı bir halının kenarındaki siyah şerit gibi, barikat kurmuştu. Bu beklenmedik duruma sinirlendiler. Karşı göstericilerin üzerine yürüdüler. Başka bir polis grubu da arkadan geldi. Kısa süre içinde Loubet taraftarlarını dağıttılar, kalan üç beş kişiyi de Drouot Belediyesi’nin karanlık dehlizlerine tıktılar. O kargaşa günlerinde işler böyle yürüyordu. Bay Loubet iki adım ötedeki Elysée Sarayı’nda oturuyor, kendi polisi gene kendi taraftarlarını dağıtıyordu. Loubet olup biteni bilmiyor muydu? Yoksa biliyordu da elinden bir şey mi gelmiyordu? Bilemiyoruz. Acaba halk hoşnutsuzluğunun bu gösteriler sayesinde yatıştığını mı sanıyordu? Hiç sanmam. Bunu düşünebilecek kadar akıllı değildi. O kadar akıllı olsaydı, bu kış Elysée Sarayı’nda, Kralımız’ın kapısı önünde nöbet tutmayı umut edemezdik. Kesin olan bir şey var: Polis kendiliğinden ve iyi niyetle harekete geçiyor, böylece Bay Loubet’ye olan sempati artıyor, halk polise sevgiyle bakıyor, bu durumda da bize iyilik değil kötülük yapılıyordu. Çünkü halk memnundu. Biz ise halkın memnun olmasını değil, memnun olmamasını istiyorduk.

“Bu olaylı haftanın son günlerinden biriydi. Harekat planlandığı gibi, adım adım gerçekleşiyordu. Karşı göstericiler bir yandan polis bir yandan da bizim tarafımızdan dağıtılıyordu. Bir ara Yurttaş Bissolo hükümet yanlısı karşı göstericilerin saflarından sıyrıldı, küçük vücuduyla eğilip bükülerek, öfkeli bir şekilde bize doğru yürümeye başladı. Ben ve emrimdeki yaklaşık on iki işportacı Drouot Sokağı köşesinde durmuş, “Panama! İstifa!” diye bağırıyorduk. Aslını sorarsanız yerimiz çok rahattı. Ben tempo tutarken, adamlarım da “Pa-na-ma! Pa-na-ma!” diye bağırıyordu. İşimizi çok iyi yapıyorduk. Bissolo bize sığındı. Bizden çok, polisten korkuyordu. Haklı da sayılırdı. İki yıldır her toplantıda, her gösteride karşılaşıyorduk. Birbirimize etmediğimiz küfür kalmamıştı: “Papaz, satılmış, sahtekâr, hain, katil, vatan-

sız!” Aramızda acayip bir dostluk, bir yakınlık doğmuştu. Bissolo gibi radikal bir hürriyetçinin, bir sosyalistin, Loubet gibi ılımlı bir politikacıyı desteklemesi hoşuma gidiyordu. Herhalde Loubet, sermayenin millileştirilmesini isteyen Bissolo cücesi kendisini savunduğu için hiç de memnun değildi. Burjuva Loubet herhalde kendisini gene burjuvalar savunsun isterdi. Ama benden hiç medet ummasın! Bağırmaya devam ediyorduk: ‘Panama istifa! Panama istifa! Yaşasın Ordu! Kahrolsun Yahudiler! Yaşasın Kral!’ Bissolo bize sığınınca onu anlayışla karşıladım. ‘Bakın, bu Bissolo!’ desem, on iki işportacı onu iyice benzetirdi. Ama bunun kime faydası olurdu? Hiç sesimi çıkarmadım. Sakince yan yana durduk. Gözaltına alınan Loubet yanlılarının ite kaka Drouot Sokağı Karakolu’na götürülmelerini izliyorduk. Çoğu baygındı. Polisler onları saman çuvalı gibi sürüklüyorlardı. Göstericiler arasında yakışıklı, sakallı, sosyalist bir milletvekili, ‘Anne! Anne!..’ diye ağlayan bir çırak, göz altları şiş, burnu parlak bir gazete yazı işleri müdürü vardı. Birden *Marseillaise*’i söylemeye başladık: ‘Saf olmayan kan!.’ Göstericiler arasında ötekilerden daha saygıdeğer ve etkili biri dikkatimi çekti. Yaşlıca biriydi, ciddi bir öğretim üyesiydi herhalde. Polisleri ikna etmek için epey dil dökmüş, karşılığında da epey sopa yemişti. Sopa yedikçe komik bir şekilde havaya sığıyor, sanki uçarak kaçma eğilimi gösteriyordu. Uzun boylu, zayıf, ince ve komikti. Başı açık ve içler acısı bir haldeydi. Gözlüklerini kaybettiği için, etrafına bakıyor ama hiçbir şey göremiyordu. Dış dünya ile ilişkisi kesilmişti. Polislerin demir bilekleriyle demir ökçelerinden başka bir şey hissetmiyordu anlaşılan! Sıkıntı içindeydi.

“Bissolo, biz düşmanlarıyla kuşatılmış olmasına rağmen yorum yapmaktan kendini alamadı:

“— Cumhuriyet yönetimi altında Cumhuriyet’i savunanlara nasıl davranıyorlar! Hayret!

Ben de kendisine, epey hoş bir durumla karşı karşıya olduğumuzu ifade ettim! Bissolo itiraz etti:

“— Hayır kralcı yurttaş, dedi. Hoş bir durum değil, nahoş bir durum. Ama asıl üzücü olan halkın ilgisizliği!

“Yurttaş Bissolo böylece iki tarafı da eşit gördüğünü ifade ediyor, halkın ilgisizliğinin herkesi etkilediğini söyleyerek bizi

onurlandırıyor. Tekrar göstericilere baktım. Ruhsuz ve isteksiz görünüyorlardı. Ara sıra aralarından biri heyecanlanıyor, şevke geliyor, 'Kahrolsun Loubet! Kahrolsun hırsızlar! Kahrolsun Yahudiler! Yaşasın Ordu!' diye bağıriyordu. Polisler'e yakınlık duyuyorlardı. Çok sakindiler. Bu sükûnetten sonra da bir şey olacağı yoktu. Fırtına kopmayacaktı. Yurttaş Bissolo, felsefi bir hüznle sözlerini sürdürdü:

“— Halk ilgisiz. Asıl felaket bu. Biz cumhuriyetçiler, sosyalistler ve özgürlükçüler, bugün üzüliyoruz. Yarın siz üzüleceksiniz. Susamayan eşiği suya götürmenin ne zor olduğunu o zaman anlayacaksınız. Bugün cumhuriyetçiler tutuklanırken kimsenin kılı kıpırdamıyor. Yarın aynı şey kralcılarının başına gelecek. Bay Henri Léon; sizi, arkadaşlarınızı ve Bay Dérouléde'i kurtarmak için kimse kılını kıpırdatmayacak.

“Bissolo'nun bu sözleri bana geleceğimizin karanlık olduğunu gösterdi yeniden. Ama yığıtlığı elden bırakmadım:

“— Yurttaş Bissolo, dedim. Aramızda çok önemli bir fark var. Siz halkın gözünde bir avuç satılmış ve vatansızsınız. Biz ise kralcı ve milliyetçiyiz. Halk bizi seviyor.

“Bissolo gülmüsedı:

“— Buyurun Monsenyör, dedi. At, siz binin diye bekliyor. Ama emin olun ki biner binmez üzerinden atacaktır. Berbat bir attır bu. Daha kötüsü olmaz. Halkın sevgisi dediğiniz şey ne zaman geri tepmemiştir ki? Kitleler göklere çıkararak övdükleri hangi harekete sonuna kadar destek olmuşlardır ki? Yanılıyorsunuz sayın milliyetçiler. Halk sizi sandığınız kadar sevmiyor. Sevmediği gibi medet de ummuyor. Halk sizi hele bir kucaklasın, o zaman anlayacaksınız onun ne kadar güçsüz ve alçak olduğunu!

“Fransız halkına iftira etmeye hakkı olmadığını sertçe hatırlatmaktan kendimi alamadım. Bissolo bana sosyolog olduğunu; bilimsel temele dayalı bir sosyalizmden söz ettiğini, bütün olayları küçük bir kutuda sırasıyla tasnif ettiğini ve böylece bilimsel bir yöntem izlediğini söyledi. Şöyle devam etti:

“— Egemenlik halkta değil bilimdedir! Bir saçmalığı otuz altı milyon insan hep bir ağızdan haykırsa bile, o şey saçmalık olmaktan çıkmaz. Yığınlar genellikle kölelerden bile kölece dav-

ranmışlardır. Gücsüzler, çoğaldıkça güçten düşerler. Genellikle hareketsizdirler. Ancak açlıktan ölme noktasına gelince biraz kıpırdarlar. 10 Ağustos 1792 sabahında Paris halkı hâlâ kralcıdır. Bunu size kanıtlayabilirim. On yıldır politikayla uğraşüyor, toplanılarda konuşuyorum. Az dayak yemedim. Halk yeni yeni bir şeyler öğrenmeye başladı. Gerçek bu. Bir burjuvanın budalaca ve gaddarca önyargıları vardır. Ama bir işçide öyle bir şey yoktur. Beyni bomboştur. Doldurulması gereken de bu boşluktur. Biz bunu başaracağız. Bir kafanın içi yılan ve kurbağa dolu olacağına boş olsun daha iyi. Söylediklerim bilimsel şeyler; hepsinin kutumda yeri var, hepsi de evrim yasalarına uygun. Kayıtsızlık beni iğrendiriyor. Ama bundan asıl korkması gereken sizlersiniz. Taraftarlarınıza, orduyu ve kiliseyi savunanlara bir bakın; nasıl da gevşekler!

“Bissolo bunları söyledikten sonra kolunu havaya kaldırdı, ‘Yaşasın Cumhuriyet!’ diye çılgınca bağırdı. Sonra da başını öne eğerek kalabalığın içine daldı ve gözden kayboldu.”

Joseph Lacrisse bu uzun öyküyü hiç zevk almadan dinlemişti. “Bissolo kaba biri mi?” diye sordu.

Henri Léon:

— Aksine, çok zeki ve bilgili biridir, diye cevap verdi. Bismarck nasıl Lasalle ile aynı safta olmak istediye, siz de onunla aynı safta olmak isterdiniz. Susamayan eşeğe su içirtilemeyeceğini söylerken Bissolo çok haklıydı.

XII

Bayan de Bonmont'a göre, âşık olmak felakete uğramak demekti. Mutluluk veren bir felakete! Joseph Lacrisse'in Kral'ın mektubunu okuyarak onurlandırdığı akşam yemeğinden sonra ona, "Sizi ebediyen seveceğim" demişti. Araba hâlâ tarihi sevişmenin atmosferiyle doluydu. Ama aşk heyecanlarına yön veren duyguların ne denli dengesiz olduğu düşünülürse bu sözün fazla bir anlamı yoktu: "Ebediyen!" Bu sözde daha çok tinsel bir anlam, bir sonsuzluk sevgisi seziliyordu. "Evet, ebediyen!" diye yanıtlamıştı Lacrisse.

O cömert gecedен iki hafta sonraydı. Kralcı Gençlik İl Komitesi Sekreteri bu iki haftayı sevgilisiyle birlikte ve darbe hazırlıkları içinde geçirmişti. Barones sözleştikleri saatte, Lord Byron Sokağı'ndaki, pek fazla kimsenin bilmediği eve gelmişti. Yüzünde beyaz dantelden bir peçe vardı. Tayyör giymişti. Daire ikinci kattaydı. Barones bu dairenin üç odasını ince bir zevkle dekore etmiş, duvarları gök mavisi kâğıtla kaplatmıştı. Eski aşkı Raoul Marcien için bir renk seçmesi gerekmiş olsa, o da maviydi. Barones'e göre Joseph sevimli, genç, biraz yabanıl, kusursuz ve gururlu, ama sıkıntılı ve endişeliydi. Bir türlü Barones'in istediği gibi olamıyordu. Eğer Barones huzur dolu ve engin bir hoşgörüyü sahip olmasaydı, Lacrisse'i çatık kaşları ve ince, büzülmüş dudaklarıyla Rara'ya benzetebilir, onda Rara'yı görebilirdi. Barones, Lacrisse'in endişelerinin boşuna olmadığını biliyordu. Bir hükümet darbesi planlandığını, Lacrisse'in de vilayetin valisi ile cumhuriyetçi ileri gelenleri safdışı etmekle görevlendirildiğini öğrenmişti. Lacrisse özgürlüğünü ve hayatını Kral ve Kilise

uğruna tehlikeye atıyordu. Barones önceleri onu darbeci olduğu için sevmiş, şimdi ise ondan şefkat ve güleryüz bekliyordu. Joseph Lacrisse evde Barones'i bekliyordu ve onu şu güzel sözlerle karşılamıştı: "Benim aklımı başımdan alıyorsunuz. On beş gündür parlak bir düşte gibiyim." Sonra gene Barones'e bakmadan, akli başka yerdeymiş gibi, "Çok güzelsiniz!" diye eklemişti. Şimdi ise on dakikadır perdeyi aralamış, sokağı gözlüyordu. Ona:

— Evin iki çıkışı olmalı demiştin size. Önemsemediniz. Oda evin ön cephesinde ama ağaç görüşümü engelliyor, dedi.

Barones içini çekti:

— Evet. Akasya ağacı.

Bir yandan da peçesini çıkarıyordu.

Evin avlusunda bir akasya ağacı ve bir düzine kadar taflan vardı. Avluyu sokaktan sarmaşık çit ayırıyordu.

— Evet, akasya dedi Lacrisse.

— Nereye bakıyorsunuz dostum?

— Duvarın dibinde dikilen adama.

— Kim o adam?

— Bilmiyorum. Beni izleyen polislerden biri mi acaba? Anlayamadım. Takip ediyorlar beni. Paris'e geldiğimden beri peşimde iki polis dolaşıyor. Bıktım artık. Bu kez izimi kaybettirdiğimi sanmıştım.

— Şikayet edin!

— Kime?

— Bilmem... Hükümete belki...

Lacrisse sustu. Pencereden dışarıya bakıyordu. Duvarın dibindeki adamın polis olmadığını anlayınca biraz rahatladı. Barones'in yanına geldi:

— Sizi çok seviyorum! Çok güzelsiniz, çok. Tapılacak kadınısınız... Ama ya beni takip eden polisleri değiştirmişlerse!.. Onları peşime takan Dupuy'dü, biri kısa, biri uzun boyluydu! Uzun olanı siyah gözlük takardı. Kısa'nın burnu papağan burnu gibiydi. Kuşlar gibi yan yan bakardı. İyice tanımıştım onları. Korkulacak insanlar değillerdi. Toplantıya benden sonra gelenler, "Senin polisler kapıda" derlerdi. Ben de arada bir onlara bira filan ısmarlıyordum. Acaba Dupuy bunları peşime beni korumaları

için mi taktı, diye düşünürdüm. Dupuy hırçın, kaba ve acayıptı ama vatanseverdi. Şimdiki bakanlara pek benzemiyordu. Dikkatli olmam gerek. Ah alçaklar! Ya polisleri değiştirdilerse!

Gene pencereden dışarıya baktı:

— Hayır, değiştirmemişler! Duvarın dibinde duran adam pipo için bir arabacı. Sarı çizgili bir yelek var üzerinde! Fark etmemişim. Korku insanı kör ediyor. İtiraf edeyim ki korktum. Sizin başınıza bir şey gelmesinden korktum. Benim yüzümden tedirgin olmanızı istemem. O kadar hoş ve güzelsiniz ki!..

Barones'in yanına döndü, okşamaya başladı. Saçı başı ve elbisesi dağılan Barones utandı. Utancından neredeyse elbisesini çıkaracaktı.

— Elisabeth, beni sevdiğinizi söyleyin!

— Eğer sizi sevmeseydim burada!..

— Elisabeth, sokaktan gelen ayak seslerini duyuyor musunuz? Ağır, düzenli!

— Hayır, dostum.

Elisabeth çok hoş bir boşluk içindeydi. Sokaktan gelen sesleri duyacak hali yoktu.

Joseph Lacrisse:

— Şimdi eminim artık, dedi. Bu ayak sesleri kısa boylu polisin ayak sesleri. Belleğimde yazılı bu sesler. Hiç yanılmam.

Tekrar pencere önüne gitti.

Bu durum sinirlerini bozuyordu. 23 Şubat yenilgisinden sonra kendine güvenini yitirmişti. İşin zor olduğunu ve zaman alacağını anlamıştı. Arkadaşlarının durumu kendisinininkinden farklı değildi. Herşeyden şüphe ediyor, her şeye sinirleniyorlardı.

Elisabeth:

— Kardeşim Wallstein'a davet ettireceğim sizi, dedi. Yarın akşam. Birbirimizi görmek için fırsat!

Joseph Lacrisse aniden kızdı:

— Kardeşiniz Wallstein'a mı? Onun adını bile anmak istemem. Irkının bütün özelliklerini taşıyor. Henri Léon ona ilginç bir teklif yapmıştı. Köyler ve işçi semtleri için propaganda gazetesini çıkaralım demişti. Kardeşiniz duymazlıktan geldi. Léon'a öğüt verip durdu, bol bol öğüt! Ne yani? Onun öğütlerine mi ihtiyacımız var bizim?

Epey sinirlenmişti Lacrisse. Sözlerinden pişmanlık duydu ve sustu.

Elisabeth Yahudi düşmanıydı. Wallstein'ı severdi. Ama şimdi onun tarafını tutsa kabalık etmiş olacağını düşündü. Sustu.

Lacrisse komodinin üzerine koyduğu tabancayla oynamaya başladı:

— Ya beni tutuklamaya kalkarlarsa...

Benliğini bir hiddet dalgası sardı. Yahudilere, Protestanlara, masonlara, laiklere, parlamenterlere, cumhuriyetçilere, Bakanlar Kurulu'na sövüp saymaya başladı. Hepsini falakaya yatırılış yeri idi. *Croix* yobazlarının kullandığı üslupla ateş püskürdü:

— Yahudiler ve masonlar Fransa'nın kanını emiyor. Bizi yıkıma sürüklüyorlar. Ama sabırlı olmak gerek! Rennes duruşmasını bekleyelim. Canlarına okuyacağız onların! Herşey hazır. Rennes'de ve Paris'te aynı anda harekete başlayacağız. Duman edeceğiz Dreyfusçular'ı! Loubet'yi de, Elysée Sarayı'nı da yıka-
cağız. Günlerini göstereceğiz onlara!

Bayan de Bonmont'a göre aşk bir mutluluk uçurumuydu. Bu gök mavisi odada günde bir kez kendinden geçmek ona yetmiyordu. Daha fazlasını istiyordu. Dostunun rahatlamasını, mutluluk olmasını istiyordu. Onların:

— Güzel kirpikleriniz var, dedi.

Gözkapaklarına öpücükler kondurdu.

Gözlerini yeniden açtığı anda rahat ve mutluydu! Az önce yaşadığı sonsuzluk duygusu her yanını sarmıştı, ama gevşek kolları ile sardığı Joseph endişeli gibiydi. Sanki başka bir dünyadaydı. Barones içini çekerek, yumuşak bir sesle sordu:

— Neyiniz var dostum? Az önce ne kadar mutluydunuz!

Lacrisse:

— Evet, mutluyduk, dedi. Ama kafam meşgul. Bu akşam göndermem gereken üç şifreli mektubu düşünüp duruyorum. Tehlikeli ve karmaşık işler bunlar. 22 Şubat'ta çektiğimiz telgrafların Dupuy'ün eline geçtiğini sanmış, çok korkmuştuk. Eline geçseydi bugün hepimiz içerideydik.

— Eline geçmedi değil mi?

— Soruşturma olmadığına göre, geçmedi. Ama on beş gün-

dür bizi izlediklerine dair endişelerim var. Şu baldırıçıplak kızı alt etmeden rahat edemeyeceğiz anlaşılan!

Gözleri ışıltı ışıltı, şefkatle parlayan Barones, güzel kokan çiçeklerden yapılmış bir çelenk gibi kollarını Lacrisse'in boynuna doladı. Yakut rengi, yaşlı gözlerle ona baktı. Ateşli ve taze dudaklarıyla gülüyordu:

— Endişelenmeyin dostum, başaracaksınız. Cumhuriyet yıkılmak üzere. Ayakta duramaz artık. Herkes parlamentoya karşı. Kimse masonları, ateistleri, vatansızları desteklemiyor. Vatan ile din birbirinden ayrılabilir mi? İki iç içe geçmiş kavramlar değil mi? Bugün halk öyle eğilimler gösteriyor ki hayranlık duymamak elde değil. Pazar ayınlarında kiliseler dopdolu. Cumhuriyetçilerin iddia ettiği gibi kiliseye sadece kadınlar gitmiyor. Erkekler de gidiyor... Hem de üst tabakalardan erkekler, subaylar... Dostum inanın bana, başaracaksınız. Aziz Antoine Kilisesi'ne gidip sizin için dilekte bulunup, mum diyeceğim. İlk işim bu olacak.

Joseph yeniden ciddileşmiş, düşünüyordu:

— Evet, eylülün başında iş bitmiş olacak. Durum iyi. Halk bizi destekliyor. Başarılı olmamızı istiyor. Taraftarlarımız artıyor.

Barones bir ara boş bulundu, bir ihtiyaçları olup olmadığını sordu:

— Uzun bir mücadele bu. Uzun süren mücadelede en çok ihtiyaç duyulan nedir? Para elbette. İşte bizim ihtiyacımız da para. Gerçi birçok yerden para geliyor ama, yetmiyor. Kibar üç bayan bize üç yüz bin frank verdiler. Monsenyör çok duygulandı. Böyle bir şeyi kim yapar Fransızlar'dan başka. Bu bayanların yaptığı bağış çok hoş, çok güzel. Eski Fransa, eski toplum diriliyor, öyle değil mi?

Barones aynanın önünde, Lacrisse'in söylediklerini duymazlıktan geliyordu.

— Üç yüz bin franklık bağış, beyaz ellerin güzel hediyesi şimdi işe yarıyor. Monsenyör çok duygulandı. Hayranlık duyduğum bir tarzda, asaletle dedi ki: "Bu parayı son kuruşuna kadar harcayın" Küçük, güzel bir elden bir yüz bin frank daha gelseydi kötü mü olurdu? Kutsal bir el olmaz mıydı o? Fransa'nın kurtu-

luşuna katkısı olan bir el. Bağışçı Amazonlar! Güzel kralcı kadınlar! Onların safında yer almanız gerek! Böyle bir bağış yapana Kral mutlaka imzalı bir mektup gönderir. Bağış yapmanın kışın mutlaka Saray'a gelmesini isteyecektir.

Joseph Lacrisse para sızdırmaya çalışıyordu. Barones acı bir duyguya kapıldı. İlk kez başına gelmiyordu bu. Krallığın yeniden kurulması için para vermenin anlamı yoktu, ona göre. Genç, güzel, yakışıklı, pembe yanaklı, sarı ipek sakallı Prens'i kuşkusuz seviyor, Paris'e dönüp yeniden tahta geçmesini sabırsızlıkla bekliyordu. Ama iki milyon frank geliri olan Kral'ın paraya ihtiyacı olabilir miydi? Sevgi, iyi dilek ve çiçekten başka ne isterdi ki o?

Joseph Lacrisse sustu.

Sessizlik sıkıcıydı.

Barones aynaya baktı ve mırıldandı:

— Aman Allahım, şu saçlarımın haline bak!

Barones saçlarını, elbisesini düzeltti. Küçük para çantasını açtı. İçinden lal çerçeveli cam bir madalyon çıkardı. Madalyonun kapağını açtı. İçinden dört yapraklı bir yonca çıkardı. Lacrisse'e uzattı. Heyecanla:

— Bu sizin uğurunuz, dedi. Hiç yanınızdan ayırmayacaksınız. Söz verin bana.

XIII

Akşam oluyordu. Hava ılık ve aydınlıktı. Lüksemburg Parkı altın tozuyla yıkanmış gibiydi. Bay Bergeret, terasta Marguerite d'Angouleme heykelinin kaidesine, Bay Gobin'le Bay Denis'in arasına oturdu ve.

— Beyler, dedi, size bugün *Le Figaro*'da çıkan bir makaleyi okumak istiyorum. Yazarın adını söylemeyeceğim. Kim olduğunu tahmin edin. Tesadüfler ne kadar ilginç! Size bu yazıyı, arkamızda duran sevimli kadının önünde okuyorum. Seve seve! Marguerite d'Angouleme esaslı öğretiyi savunur, yürekli insanlara saygı gösterirdi. Bilge, samimi, hoşgörülü ve merhametli olduğu ve kurbanları cellatların elinden kurtarmak istediği için bütün papazlar ayaklandı. Bütün Sorboncular havladı. Kışkırtmalara kapılan Navarre Koleji kopukları da ayaklandı. Fransa Kralı'nın kız kardeşi olmasıydı bir çuvalın içinde Seine Nehri'nin dibini boylardı. Hoş, derin ve neşe dolu bir insandı. Sağlığında yüzünde bu heykeldeki gibi bir kötülük ve süs düşkünlüğü ifadesi var mıydı, bilmiyorum. Heykeltraşı tanınmış biri değil: Lescorné. Clouet'nin öğrencileri, Marguerite d'Angouleme'in kuruboya birçok portresini yapmışlar. Hüzün dolu bir gülümseyişi var. Şu sözleri söylerken acı bir ifade belirmişti dudaklarında: “Ben hiçbir soylunun taşımadığı kadar, evrensel tasanın yükünü taşıdım.” Özel hayatında hiç mutlu olamadı. Çevresinde bulunan kötüler, cahil ve alçakların alkışları arasında başarıya ulaştılar. Kulakları heykel gibi, mermerden olmasa ve bizi duyabilseydi, sanırım bu okuduklarıma yakınlık duyardı.

Bay Bergeret gazetesini açıp okumaya başladı:

“RESMÎ DAİRE

“Olanları anlamak için biraz dikkatli olmak gerekir. Meselelere eleştirel gözle bakılmalı, bunun için çaba gösterilmelidir. Durumu ilk kavrayanlar, zor araştırmalara yatkın entelektüeller oldu. Biraz dikkat, biraz da iyi niyet gösterirseniz şüpheye hiç yer kalmaz. Ortak kavrayış denen şey, bugün birçok olayın anlaşılmasına yardımcı oluyor.

“Eğer kitleler çok açık olan gerçeği görmemekte uzun süre direnmişlerse buna şaşmamak gerekir. Esasında hiçbir şeye şaşmamak gerekir. Herşeyin bir nedeni vardır. Bu nedeni bulmak bize düşer. Söz konusu olayda halkı aldatmak için her şeyin yapıldığı, halkın saf duygularının sömürüldüğü açıktır. Yalan galebe çalsın diye basın elinden geleni yaptı. Büyük gazeteler, sahtekârlara destek oldu. Sahte belgeler, hakaret ve yalan dolu haber yayınladılar. Bunu belki de okurlarını memnun etmek, onların samimi duygularını okşamak için yaptılar. Bilemiyoruz. Ama halkın gerçeğe karşı içgüdüsel bir direniş gösterdiği açıktır.

“Kendi iradeleriyle düşünme yeteneği olmayan kitleler gerçeği bulamadılar. Bulamazlardı da. Kitlelerin ordu hakkında yalın bir görüşü vardı. Kitlelere göre ordu; resmi geçit, tören, manevra, üniforma, çizme, mahmuz, rütbe, top ve bayrak demekti. Veya şapkalara takılan kurdeleler, litrelerce mavi şarap, karargâh, eğitim, koğuş, disiplin ve kantin geliyordu akıllarına. Bazen de yepyeni üniformalar, savaş resimleri yapan askeri ressamların tablolarını anımsıyorlardı. Ordu demek güç, güvenlik, şan ve şeref demekti. Çelik ve altın parıltıları gözlerini kamaştırıyor, resmi geçitlerde davul ve bando sesleri kulaklarını sağır ediyor, kılıç kuşanmış komutanların sahtekâr olduğunu anlayamıyorlardı. Bu komutanlar bir karakol odasında polislerle birlikte, bir masanın üzerine eğilir, ellerine sandaros, silgi alır, bir belgedeki bir adı siler, sonra başka bir adı yazar, yazı taklit edip sahtekârlık yapabilirler miydi? Hele bunu masum bir insanı mahkûm ettirmek amacıyla yaparlar mıydı? Kurtarmak istedikleri hainle buluşmaya giderken hangi gülünç elbiseyi giyeceklerini uzun uzun planlamış olabilirler miydi? Kitleler komutanların komplo kurmuş olabileceklerine neden inanmamışlardı? Çünkü bu komplo-lar açık hava, manevra ve savaş meydanı değil, resmi daire ve

kapalı büro kokuyordu. Askeri bir tarz yoktu. 1895'te yapılan adli hatayı inandırıcı kılmak için düzülen iğrenç belgeler, adi ve alçak tahrifatlar hep resmi daire kokuyordu. Yeşil kâğıt gerili dört duvar, meşe masa, sünger sarılı porselen hokka, şimşir bıçak, şöminenin üzerindeki sürahi, klasör dolabı, sandalye minde-ri gibi eşyalar, bir şairin dediği gibi entrikacı, tembel, insana tepeden bakan, gösterişsiz, bir işe yaramayan, ıvır zıvırla uğraşan, saçma sapan, kıskanç ve daireleriyle gurur duyan, zavallı "oturan" ve yerleşik adamları hangi gülünç hayal ve kötü düşüncelere ve kâğıt, mürekkep ve saçmalıkla yapılabilecek hangi karanlık, sahte, kalles ve aptal işlere itmişse; aynı işler, üzerinde silah armaları ve dumani tüten bomba kabartmaları bulunan binanın bir yerlerinde de planlanmış olabilirdi.

"Bir mahkûmu mahkûm olduktan sonra açığa çıkan deliller sebebiyle suçlamak, bütün delillerin suçluluğunu kanıtladığı, hatta kendini suçlu kabul eden birini aklamak gibi ılımlı Fransız düşüncesinin kabul etmesine imkân olmayan canavarca eylemler, dört sene boyunca, sözü geçen binanın kıyısında köşesinde tezgâhlanmıştır. Edebi tarzların karıştırılmasına tahammülü olmayan ülkemizde trajik bir güldürü oynanıyor. Bu akıl almaz ölçüde cüretkâr ve aynı zamanda budalaca entrika ve manevraların gerçek olduklarını anlayabilmek için belgeleri ve soruşturmaları yakından izlemiş olmak gerekir. Hafızası pek güçlü olmayan ve yalan yanlış bilgilendirilen halkın, entrikalar çevrildiğine inanmamasını bu nedenle anlayışla karşılıyorum.

"Ama bakanlık koridorlarının kuytularında parkeleri cilalı otuz metrekarelik bir odada, kep giymiş, tembel ve kalles, kimi hareketli kimi haylaz birkaç bürokratin sahte ve hileli belgeler düzenleyerek adalete ihanet ettikleri ve büyük bir halkı yanılttıkları, gerçektir. Özellikle Mercier ve resmi dairelerin tezgâhladığı bu Dava, alçakça eğilimlerin varlığını açığa çıkarmışsa da, soylu insanların varlığını da kanıtlamıştır.

"Resmi dairelerde dahi, bu alçaklara benzemeyen bir insan vardı. Bu insan uzak görüşlü, aydın bir düşünceye, yüce bir kişiliğe, alabildiğine insancıl, yumuşak ve sabırlı bir ruha sahipti. Ordunun en zeki subaylarından biri olarak kabul ediliyordu ve gerçekten öyleydi. Nadir bir insan olarak sivrilmesi kendisine zarar verebilecekse de, aynı dönemden subaylar arasında yar-

baylığa ilk terfi eden o olmuştu. Orduda onu parlak bir geleceğin beklediği her halinden belliydi. Arkadaşları onun, biraz alaycı bir hoşgörüyü, sağlam bir iyilik duygusuna, üstün bir güzellik anlayışına sahip olduğunu biliyorlardı. O müzik ve edebiyatı derinden hissetmeye, düşüncelerin hafif ve uçuk dünyasında yaşamaya yatkın biriydi. Derin iç dünyaları olan bütün insanlar gibi, ahlaki ve fikri yeteneklerini yalnız kaldığı anlarda geliştiriyordu. İçine kapanmaya olan eğilimi, yapmacık olmayan sadelik ve fedakârlığı, yeryüzündeki kötülüğü en iyi bilenlerden olmasına rağmen içinde bir mucize gibi beliren yürek saflığıyla o; aslında her an kahraman ama sakın, en küçük işe dahi içinde barındırdığı asaleti ileten ve günlük işlerini hayatın şiiiri gibi gören, Alfred de Vigny'nin düşlediği subaylara benziyordu.

“Bu subay İkinci Daire’ye tayin edildi ve Dreyfus’un Esterhazy sayesinde mahkûm ettirildiğini anladı. Bu durumu komutanlarına anlattı. Komutanları önce tatlılıkla, sonra da tehditle, Dreyfus’un suçsuz, kendilerinin ise suçlu ve hatalı olduklarını ispatlayacak araştırmalardan onu vazgeçirmeye çalıştılar. Diretirse başının derde gireceğini anladı ama vazgeçmedi. Sakin, emin ve ağır adımlarla çabalarını sürdürdü. Onu görevinden alıp önce Gabés’e, oradan da sudan bir gerekçeyle Libya sınırına gönderdiler. Amaçları, bu subayın Arap haydutlar tarafından katledilmesiydi.

“Onu öldürtemeyince onurunu beş paralık etmeye çalıştılar. Bir yığın iftira attılar. Kalleşçe vaatlerde bulundular ve Zola Davası’nda konuşmasına engel olma uğraşına girdiler. Başaramadılar. Haklı, kişisel çıkar gözetmeyen, korkusuz bir insan nasıl konuşursa öyle konuştu. Sözlerinde ne en ufak bir güçsüzlük belirtisi, ne de en ufak bir aşırılık vardı. Orada konuşmanın nasıl bir cesaret gerektirdiğini umursamadan, gündelik yaşamında nasıl konuşuyorsa öyle konuştu. Ne tehdit, ne zulüm onu gerilettiler.

“Bir Yahudi’nin suçsuz, bir Hristiyan’ın suçlu olduğunu ispat edebilmek ve görevini yapabilmek için, genç yaşında edindiği dini önyargılardan -hayatını adadığı Alsace ve Fransa toprağında yaşarken yüreğinde kökleşen Yahudi düşmanlığından- sıyrılmak zorunda kaldığı söylendi. Ama onu tanıyanlar, durumun öyle olmayıp, onun hiçbir konuda sekte ve yobaz olmadığını;

üstün zekâlı bu insanın taraf tutmadığı gibi kin de gütmemediğini pekâlâ biliyorlardı. Din konusunda özgür düşünceli biriydi o.

“Zalimlerden hiçbirisi, özgürlüklerin en değerlisi olan, onun içindeki özgürlüğe dokunamadı. Kapatıldığı hapis hanede -ki Fernand Gregh’in dediği gibi ileride heykelinin kaidesi o hapis hanenin taşlarıyla yapılacaktır-, kendisini hapis haneye atanlardan daha özgürdü. Çok okur, sakın ve iyi niyetli konuşur, soylu ve duru düşüncelerle dolu mektuplar yazardı. Bütün bunlar onun özgürce düşünebildiğinin kanıtı değil miydi? Elbette öyleydi. Esasında iftiracı ve zalimler kendi yalan ve suçlarının mahpusuydular. Onu demir parmaklıklar ardında görenler, gülümsediğini, sakın ve hoşgörülü olduğunu bilirler. Birçok aydın harekete geçmiş, binlerce bilgin, öğrenci ve işçi toplantılar düzenlemiş, bu utanç verici tutukluluğa son verilmesi için dilekçeler imzalanmışken, kendisini hapis hanede ziyaret eden Louis Havet’ye şunları söylemişti: “Ben sizden daha rahattım.” Öyle diyordu ama, sanırım acı çekiyordu. Alçaklığı ve kalleşliği, haksızlıkları, cinayet ve çılgınlık salgınını, kitleleri aldatan insanların iğrenç kudurganlıklarını, cahil kitlelerin affedilebilir öfkelerini görüp de acı çekmemek mümkün müydü?

“İhtiyar kadınların kutsal bir sadelik içinde, masum insanlara işkence etmekte kullanılan çalı çırpı bağlarını taşıdıklarını gözleriyle görmüştü. İnsanların sandığı kadar cesur ve akıllı olmadıklarını görünce kim bilir hangi duygulara kapılmıştı? Gerçek hayattaki insanlar, psikoloğun çalışma odasında tahayyül ettiği gibi değildir. O içten içe, ruhunun sessiz ve stoacı örtüsü altında acı çekmiştir. Ama ona acımak ne utanç verici bir duygudur? İnsancıl acıma mırıltısının, onun ruhuna ulaşıp yüreğindeki haklı gururu incitmesinden korkarım. Bırakın ona acımayı, ben mutlu olduğumu düşünüyorum. Duruşma günü mutluydu, çünkü hazırdı. Hiçbir güçsüzlük belirtisi göstermedi. Ruhunun yüceliği beklenmedik olaylarla sınandı. Kahramanca ve gösterişsizce dürüst olmasını bildi. Askerlere ve yurttaşlara örnek oldu. Albay Picquart’a hayranlıktan başka duygu beslenemez.”

Yazıyı okumayı bitiren Bay Bergeret gazetesini katladı. Marguerite de Navarre’ın heykeli pespembeydi. Güneş batıyor, gökyüzü kalın ve muhteşem bir zırh giyer gibi, kırmızı bakır namlulara benzeyen bir bulut ağına sarınıyordu.

XIV

O akşam Bay Jumage, Bay Bergeret'yi ziyarete geldi. İki meslektaş Bay Bergeret'nin çalışma odasında bir araya geldiler.

Jumage'la Bergeret aynı gün aynı saatte doğmuş, birlikte büyümüşlerdi. Anneleri arkadaştı. Her karşılaştıklarında doğumları gündeme gelir, bu konuda uzun uzun sohbet ederlerdi. Bergeret'ye göre aynı saatte doğmuş olmaları önemli değildi. Jumage ise bu olayı çok önemsiyordu. Aynı anda başlayan iki hayatı, akışı içinde karşılaştırmaya kendini alıştırmıştı. Birindeki ilerlemenin diğerine eşit olmasını doğru, haklı ve iyi bir durum olarak kabul ediyordu.

Benzer meslekleri vardı. Jumage mesleklerinde gelişmelerini merakla izliyor, şanslarını karşılaştırdıkça üzülüyor, ruhunun doğal saflığı bulanıyordu. Bir banliyö lisesinde dilbigisi öğretmendi. Bergeret fakültede profesör olunca adil olmayan bir durum ortaya çıkmıştı. Ama yakınmayacak kadar dürüsttü. Bergeret Sorbonne'da ders vermeye başlayınca, Jumage çelişik duygular içinde kaldı.

Bergeret ile kendi hayatını devamlı karşılaştıran Jumage, Bergeret ne söylüyorsa tersini söylemeye başladı. Bu dürüst ve samimi olmadığı anlamına gelmiyordu. Bergeret'nin daha çabuk ilerlemesinin altında bir çapanoğlu arıyordu. Büyük bir haksızlık vardı ortada. Kendini haklı çıkarmak için birçok soylu sebep buluyordu. Bergeret Dreyfus Davası'nın yeniden görülmesi gerektiğini savunanların safına geçtiği zaman, o da karşıt düşünceli milliyetçilerin safına geçmişti. *Fransız Ajitasyon Örgütü*'ne üye oldu, söylevler verdi. Bergeret'ye her konuda muhalifti. En eko-

nomik ısıtma sisteminden tutun da, Latince dilbilgisi kurallarına varıncaya kadar farklı görüşleri vardı. Aslına bakarsanız bazen biri, bazen diğeri haklıydı.

Yaşam boyu süren bu zıtlaşma onların dostluklarını bozmadı. Jumage, Bergeret'nin dert ve sıkıntılarıyla yakından ilgiliydi. İhtiyaç duyduğu an kapısını çalardı. Jumage, Bergeret'nin kara gün dostuydu.

O akşam Jumage sıkıntılı görünüyordu. Bergeret hem neşe hem kederden kıpkırmızı olan bu çehreyi gayet iyi tanırdı.

— Nasılsın Lucien? Seni rahatsız etmiyorum ya?

— Hayır. Doktor Madrus'un yeni tercüme ettiği *Binbir Gece Masalları*'nı okuyordum. Hani şu hamal ile genç kızların öyküsünü! Bu çeviri kelimesi kelimesine yapılmış bir çeviri. Galland'ın *Binbir Gece Masalları*'ndan çok farklı.

— Seni görmeye, iki laf etmeye geldim... Ama madem *Binbir Gece Masalları*'nı okuyorsun... Sen bilirsin...

Bergeret:

— Evet, dedi. Doğrusu *Binbir Gece Masalları*'nı ilk kez okuyorum sayılır. Çünkü Galland'ın çevirisi pek *Binbir Gece Masalları* sayılmaz. Çok iyi anlatıyor ama Arap geleneklerini yansıtmıyor. Galland'ın Şehrazat'ı, Coypel'in Ester'i değerli eserler. Ama Madrus'ü okuyunca Arabistan canlanıyor gözümün önünde.

Jumage:

— Sana bir yazı getirmiştim, dedi. Gerçi önemsiz bir yazı.

Cebinden bir gazete çıkardı. Bergeret'ye uzattı. Bergeret gazeteyi almak için uzandı. Ama Jumage gazeteyi geri çekerek tekrar cebine soktu. Bergeret de elini geri çekince, Jumage gazeteyi tekrar cebinden çıkararak yavaşça masanın üzerine koydu.

— Bak, yeniden söylüyorum. Bu yazının hiç önemi yok. Okursan iyi olur diye düşündüm. Senin çok düşmanın var.

— Ne diyorsunuz! Bu kadar iltifata dayanamam.

Bergeret gazeteyi aldı. Altı mavi kalemle çizilmiş şu satırları okudu:

“Entellektüellerden Bay Bergeret Dreyfusçu bir piyondur. Sıradan bir piyon. Eskiden taşrada çürüyordu. Şimdi ise Sorbon-

ne' da ders vermekle görevlendirildi. Edebiyat Fakültesi öğrencileri bu Fransa düşmanı Protestanı protesto ediyorlar. Okullarına adım atmasını istemiyorlar. İhanet Bakanlığı zor kullanarak, baskı yaparak bu pis Alman Yahudisi'ni ders vermek üzere görevlendirmek istiyor. Ama öğrenciler onu yuhalayarak karşılayacaklardır."

Bergeret yazıyı okumayı bitirince Jumage heyecanla:

— Okuma şu yazıyı, dedi. Okumaya değmez. O kadar değer-siz bir yazı ki!

Bergeret:

— Evet, dedi, aynı görüşteyim. Çok değersiz bir yazı. Ama zor günde girdiğim ufak bir işin onur veren bir kanıtı. Bu nedenle yazıyı bana vermenizi rica ediyorum. Evet, gerçi çok şey yapmış değilim. Ama gene de epey risk aldım. Hatırlıyorsun; Dekan Stapfer bir mezarın üzerine çıkıp adalet nutku atmıştı. Ondan sonra görevden alındı. Bay Bourgeois o zaman üniversite rektörüydü. Ondan sonra daha kötü günler gördük. Üstlerim kararlı bir şekilde direnmeselerdi, bilgelikle ilgisi olmayan bir bakan beni çoktan üniversiteden atmış olacaktı. O sıralar bunları hiç düşünmemiştim. Ama şimdi düşünüyorum ve yaptıklarımın karşılığını talep ediyorum. En güzel karşılık da bu yazı. Adalet düşmanlarının hakaretlerinden daha güzel bir ödül olabilir mi? Yazarın kendini daha iyi ifade etmesini isterdim ama, bu da çok şey beklemek olur.

Bunları söyledikten sonra Bay Bergeret fildişi kitap açacağı ile *Binbir Gece Masalları*'nın sayfalarını açmaya başladı. Kitap açmayı severdi. O kendi konumuna uygun zevkleri olan bilge bir insandı. Antipatik Jumage bu masumane zevkleri kıskandı:

— Dinle beni Lucien, dedi. Dreyfus konusunda senin gibi düşünmüyorum. Bu olaydaki davranışın nedeniyle seni kınadım, hâlâ da kınıyorum. Böyle giderse geleceğin parlak değil. Gerçek Fransızlar seni hiç affetmeyecek. Ama bazı gazetelerin polemiklerde kullandıkları yöntemleri onaylamadığımı ifade etmek isterim. Ben bu yöntemlere karşıyım. Bana inanıyorsun değil mi?

— İnanıyorum.

Jumage bir süre sustuktan sonra sözlerine devam etti:

— Lucien, dikkatini çekerim. Yaptıklarından dolayı sana ha-

karet ediyorlar. Bunları mahkemeye verebilirsin. Ama işe yaramaz. Beraat ederler.

Bay Bergeret:

— Evet, haklısın, beraat edeceklerdir, dedi. Ama duruşma salonuna peşimde yirmi bin seyyar satıcıyla gelirim zor beraat ederler. Hele başımda tüylü şapka, belimde kılıç, ayağımda mahmuzlu çizme olursa yandılar. Çünkü o zaman yargıçlar ve jüri beni dinlemek zorunda kalacak. Biliyorsun, Seine Bölgesi Jürileri Zola'nın Cumhurbaşkanı'na yazdığı ölçülü ve ılımlı mektubu mahkûm ettikleri zaman, ortalık kılıç şakırtıları, insanlık dışı çığlıklar ve iğrenç tehditlerden geçilmiyordu. Benim böyle silahlarım yok. Bana hakaret eden büyük olasılıkla beraat edecektir.

— Sana hakaret edilirken susacak mısın? Birşey yapmayacak mısın?

— Hiçbir şey yapmayacağım. Durumumdan memnunum. Basının övgüleri kadar, hakaretlerinden de kıvanç duyuyorum. Gerçeğin dostları kadar, gerçeğin düşmanları da gerçeğe hizmet edebilir. Bir avuç dürüst insan, Fransa'nın onurunu düşündükleri için, suçsuz bir insanın hileyle mahkûm edilmesine karşı çıktılar. Kamuoyu onları düşman gördü. Ama bu bir avuç insan susmadı. Kendilerini daha güçlü hissetti. Basının büyük bölümü onlara karşıydı, biliyorsun. Hem de şiddetle karşıydı. Ama sahte ve uydurma belgeler yayınlayarak, bir anlamda gerçeğin ortaya çıkmasına yardımcı oldular.

— O kadar da çok sahte belge yoktu ama!

— Belgelerin sahte olduğunun kanıtlanmasına imkân verdiler. Yalanların başı sonu yoktu. İki ucunu bir araya getiremediler. Sonunda yıkılmayan, ayakta kalan, gerçek oldu. Gerçek her şeyi mantıklı bir şekilde açıklayabilir. Yalan, açıklayamaz. Haksızlık ve kin gücünü yitirdi. Gerçek kırılmayacak kadar güçlü bir zincir oluşturdu. Biz başarımızı basın özgürlüğüne borçluyuz.

Jumage:

— Siz zafer kazanmadınız, diye bağırdı. Biz de yenilmiş değiliz. Tam tersi. Tüm ülke size karşı. Söylemeyeyim diyorum ama söyletiyorsun: Sen ve arkadaşların rezil oldunuz. Herkes sizi lanetledi. Biz yenilmedik. Bütün ülke bizden yana.

— Ama içten yenildiniz. Görünüşe aldanırsan zafer kazandı-

ğınızı sanabilir, adalete güvenini yitirebilirsiniz. Evet, cezasız kalan suçlar var. Bu doğru. Memurların görev sırasında işlediği suçlar, söyledikleri yalanlar, halk tarafından övgüye değer kabul ediliyor. Evet, gerçek düşmanları yenildiklerini kabul etmeyecek. Bunu beklemek abes olur. Doğruyu, gerçeği asil ruhlu insanlar görebilir, alçaklar değil.

“Dreyfus Davası konusunda insanlar eskiden ne düşünüyorsa şimdi de onu düşünüyorlar. Halk ise yeni uyanmaya başladı. Gerçi dişe dokunur bir değişiklik yok ama, bazı şaşırtıcı şeyler olduğunu kabul edelim. Bir cumhurbaşkanı, eskisi gibi adaleti, vatanın onurunu, Cumhuriyet’in ittifaklarını kendi kişisel eğitimleriyle bir tutmuyor. Bir bakan savunması gereken bir kurumun düşmanlarıyla anlaştığı zaman saygınlık kazanmıyor. Kabalık ve ikiyüzlülük her yere egemen değil. Zekanın küçümsenmesi ve adalete kin duyulması artık bir devlet doktrini değil. Devlet artık zorbaları korumuyor. “Yaşasın Cumhuriyet” diye bağırarak suç değil artık. O günler çok geride kaldı.

“Gerçi kötü günlere dönme olasılığı her zaman var. Kâbuslarla dolu geçmişimizle bütün bağlarımızı kopardık sayılmaz. Hatta bir kısmını bile koparmış değiliz. Bir gece yeniden kâbus görmeye başlayabiliriz. Gaflet uykusuna yatarsan yandın. Ama şunu bil ki siz kaybettiniz, Jumage. Herkes yeniden güçlenmeniz için uğraşa bile, kaybettiniz. Dönüşü olmayan bir yoldasınız. Siz içten yenildiniz. Bunun onarımı yok. Eğer dıştan yenilseydiniz direnmeye devam edebilir ve bir sonraki mücadeleyi kazanmayı umut edebilirdiniz. Ama bu artık mümkün değil. İçten çöktünüz. İşlediğiniz suç ve yaptığınız hataların sonuçları meydana çıkıyor. Kaybediyorsunuz ve kaybettiğinizi görünce şaşıyorsunuz. Haksız bir dava güttünüz ve kaybettiniz. Sizi yıkan haksızlığınız ve haksızlığınıza rağmen kullandığınız şiddet. Adaletsizlik Çetesi bugüne kadar birliğini korumuştur. Her yere korku salmıştınız. Ama artık kendiliğinden çöküyor.

“Adaletsizlik Çetesi çöktükten sonra mensupları ceza almış almamış veya geç ceza almış ne önemi var. Gerçek adalet eylemin sonucuna yansır. Eylem başarısızsa bundan büyük ceza olabilir mi? Çoğu sığ ve keyfi olan, vitrindeki sonuçlara her zaman itibar etmemeli. Asıl suçlular yasalardan kaçabilir. Onurlu insan-

lar gibi aramızda dolaşabilir. Bunun bizim toplumsal durumu-
muzla hiç ilgisi yok. Önemsiz bence. Düşün; ilkel okyanuslarda
yaşayan büyük sürüngenlerin yerini, biçimleri daha güzel, içgü-
düleri daha ileri hayvanlar alıyor. Bu arada da eski sürüngenler-
den birkaçı gelip kumsalların çamuruna yığılıyor. Bunun ne öne-
mi var?”

Jumage, Bergeret’nin evinden çıktıktan sonra Lüksemburg
Parkı’nın parmaklıkları önünde Bay Goubin’le karşılaştı:

— Az önce Bay Bergeret’yi gördüm, dedi. Bitkin ve zavallı
bir hali vardı. Dreyfus Davası onu yiyip bitirmiş. Çok üzıldüm.

XV

Henri de Brécé, Joseph Lacrisse ve Henri Léon, Yürütme Komitesi'nin Berri Sokağı bürosunda toplanmışlardı. Toplantıdan sonra Joseph Lacrisse, Henri de Brécé'ye şunları söyledi:

— Sayın Başkanım. Sizden bir isteğim olacak. Çok iyi, kralcı bir dostumuz var. Onu vali yapmanızı istiyorum. Kendisinden söz edersem iyi olduğunu anlayacaksınız. Babası Ferdinand Dellion'un Valcombe'da bir demir döküm fabrikası var. Her yönden Kral'ın sevgisine layık bir insandır. Yanında çalışanların maddi ve manevi huzuruna önem verir. Onlara ilaç dağıtır, pazar günü kiliseye gitmelerini ister, çocuklarını papaz okullarına göndermelerini önerir. Öte yandan siyasi tercihlerini yönlendirmeye çalışır, kime oy vermeleri gerektiğini söyler, sendikadan uzak durmalarını ister. Ama ne yazık milletvekili Cottard'la arası iyi değil. Valcombe Kaymakamı da ona destek olmuyor. Oğlu Gustave bizim İl Komitesi'nin en zeki ve en aktif üyelerinden biridir. Şehrimizdeki Yahudi karşıtı kampanyayı büyük bir heyecanla yürüten Gustave Dellion'dur. Loubet'ye karşı gösteriler sırasında Auteuil'de tutuklandı. Sayın Başkanım, umarım Gustave Dellion'un vali olma isteğini anlayışla karşılırsınız.

Bu talep üzerine Brécé münhal kadrolar dosyasını karıştırarak:

— Vali mi olmak istiyor!.. diye mırıldandı. Bir tek Draguignan ve Guéret valilikleri boş. Guéret'yi ister misiniz?

Joseph Lacrisse zor bela gülümseyerek:

— Sayın Başkanım, dedi. Gustave Dellion dava arkadaşımızdır. Belirleyeceğimiz tarihte, verdiğimiz emirlere uyarak, Vali

Worms-Clavelin'in zor kullanılarak alaşağı edilmesi eyleminde görev alacaktır. Kanaatime göre Worms-Clavelin'in yerine vali olması doğru olur.

Henri de Brécé dosyadan başını kaldırmadan, bunun imkânsız olduğunu söyledi. Worms-Clavelin'den sonra vali olacak kişi belliydi. Monsenyör, ilk bağışları yapan kişiyi, Jacques de Cadde'ı seçmişti.

"Jacques de Cadde valilik yapacağı vilayeti tanımıyor ama" dedi Lacrisse. Henri de Brécé kralın verdiği emirlerin tartışılmayacağını söyledi. Tartışma iyice alevlenmeye başlamıştı. Henri Léon elini kaldırdı ve tartışmayı kesti:

— Worms-Clavelin'in yerine ne Jacques de Cadde, ne Gustave Dellion vali olacak. Worms-Clavelin'in yerine yeniden Worms-Clavelin'in geçecek.

Lacrisse ve Brécé bu sözlere sinirlendilerse de Léon devam etti:

— Evet, iddia ediyorum, Worms-Clavelin yeniden vali olacaktır. Size sormadan vilayet binasının çatısına krallığın beyaz zambaklı bayrağını çekecektir. Kral'ın atadığı İçişleri Bakanı Worms-Clavelin'e telefon edecek, vilayeti yönetmeye devam etmesini isteyecektir.

Brécé küçümser bir tavırla söylendi:

— Yok ya! Kral Worms-Clavelin'i yeniden vali olarak mı atayacak? Mümkün değil!

— Evet, hoş olmayacak. Ama Worms-Clavelin'e şövalyelik unvanı verilirse yeniden vali olmasına kimse itiraz edemeyecektir, öyle değil mi? Hayal kurmayalım. Kral iyi işleri bize vermez. Nankörlük bir prensin başlıca vasıflarından biridir. Bourbon Sülalesi'nden gelen krallardan hiçbiri vefa borcunu ödemişlerdir. Bu bence Fransız Hanedanı'nın en övgüye değer vasıflarından biridir.

"Siz ne sanıyorsunuz? Kral, hükümeti beyaz karanfil, mavi kantaron ve Fransız gülüyle mi kuracak? Bakanlarını Jockey ve Puteau'dan mı seçecek? Christiani'yi protokol başkanı mı yapacak? Eğer öyle sanıyorsanız çok yanılıyorsunuz. Gül, kantaron ve karanfil bir tarafa atılacak, menekşe de gölgede bir yerde unutulacaktır. Christiani olsa olsa hapishaneden çıkarılacak, öz-

gür kılınacaktır. O kadar. Loubet'ye saldırmış olması hiçbir zaman affedilmeyecektir. Bundan emin olabilirsiniz. Loubet size göre alçak ve korkak bir Panama kaçkıdır. Öyle değil mi? Ama yerine biri tayin edildiği an selef muamelesi görecektir. Hem de şerefli bir selef... Auteuil'de yarışları koltuğuna kurularak seyreden Kral, Christiani'nin kötü örnek olduğunu düşünüp dişlerini gıcırdatacaktır. Darbeyi düzenleyen biz değil miyiz? Bize bile kötü gözle bakılacaktır. Saray darbecileri sevmez. Bunları ileride hayal kırıklığına uğramamanız için söylüyorum. Bence hiç hayal kurmadan yaşarsanız mutlu olursunuz. Kendi açımdan söylüyorum: Yaptığım hizmetler unutulur, hatta hor dahi görülürse guncunmayacağım. Politikada duyguya yer yoktur. Haşmetlinin tahatta çıktığı zaman kendini kime karşı borçlu hissedeceğini adım gibi biliyorum. Gönülden, hiçbir şey talep edilmeden yapılan fedakârlıkların değer taşımadığını çok iyi göreceksiniz. Karşılık beklenerek yapılan, satılan hizmetler ödüllendirilecektir. En çok onore edilen, en verimli işlere atananlar cumhuriyetçiler olacaktır, bundan şüpheniz olmasın. Herşey olup bittikten sonra bize katılanlar, yaptıklarının karşılığını herkesten önce alacaklardır. Siyasi kadrolarımızın aşağı yukarı üçte biri bunlardan oluşacaktır. Bence de doğrusu budur. Biliyorsunuz, şu ihtiyar devrimci Gromance, Méline Cumhuriyeti'ne sonradan ilhak etmiştir. Ama ilhak ederken de durumunun pekâlâ bilincindedir: "Ben Senato'da bir koltuk yitirdim. Bunun sorumlusu sizsiniz. Dolayısıyla bana Meclis'te bir koltuk borçlusunuz" demektedir. Emin olabilirsiniz; talep ettiği o koltuk kendisine verilecektir. Tamamen hakkıdır çünkü. Hatta şunu bilin: Mesela darbeye sonradan katıldınız. Tamam, iyisiniz hoşsunuz, övgüye layıksınız. Ama bazıları son ana kadar Cumhuriyet'e sadık kaldılar. Son anda ihanet ettiler. Bizim saflarımıza geçtiler. En büyük ödülü onlar alacaktır. Darbeye sonradan katılanlardan bile, daha çok el üstünde tutulacaklardır. Bakanlıkları, belli başlı ünvanları, vakıf gelirlerini hep bunlar kapacaklardır. Önce bakan ve millevkili olacaklar kimlerdir biliyor musunuz? Bilemezsiniz tabii. Onları her an tutuklanmak korkusuyla yaşayan komite üyelerimiz arasında veya sürgüne gönderilen prensin maiyeti arasında aramayın. Gidin radikal bakanların bekleme odalarına bakın. Elysée Sarayı'nın sa-

lonlarına bakın. Maaş veren Cumhuriyet veznelerinin önüne bakın. Onları orada bulacaksınız. Talleyrand'dan, Fouché'den söz edildiğini hiç duymadınız mı? Kim olduklarını bilmiyor musunuz? O zaman İmbert de Saint-Amand'ın da kim olduğunu bilmiyorsunuzdur. Siz de hiçbir şey bilmiyorsunuz ki birader! İmbert de Saint-Amand sıradan bir göçmen değildir. XVIII. Louis'nin 1815'te içişleri bakanı olarak atadığı bir kral katilidir. Genç kralımız belki XVIII. Louis kadar kurnaz değil. Ama onun aptal olduğunu düşünmeyin, bu ciddi olmaz. Hem krala saygıda kusur etmiş olursunuz... Kral tahta geçtiği an ne yapması gerektiğini hemen görecektir. Darbe sırasında öldürülmeyen, sürgüne gönderilmeyen, görüşlerini değiştirmeyen bütün ileri gelen cumhuriyetçileri ödüllendirmesi gerekecektir. Eğer böyle yapmazsa cumhuriyetçiler yeniden toparlanabilir, yeniden iktidara gelme şansları doğar. Bir bakarsınız Méline bile sert ve amansız bir rakip olur.

“Şimdi size soruyorum, Brécé; Méline'den söz ettiniz çünkü Meclise babamız mı başkanlık etse daha iyi olur, yoksa Méline mi? Ama sıradan bir Méline değil, üniformasına asalet ünvanları takılmış bir Méline: Remiremont Dükü, Vosges Prensi, Légion d'Honneur ve Tarım Madalyası sahibi, Lys ve Aziz Louis Şövalyesi. Açık ki Dük Méline, Dük Brécé'den çok daha yararlı olur, krala çok daha fazla taraftar kazandırır. Bu işlerin alfabesini de mi bilmiyorsunuz, anlamıyorum doğrusu.

Cumhuriyetçilerin tenezzül etmediği mevkii ve ünvanlar bize kalacaktır. Bizim gönülden, karşılık beklemeden yaptığımız fedakârlıklara bel bağlayacaklardır. Onlar nasıl olsa bizden bir şey almasalar da olur diyecekler, hoşnutsuzluğumuzdan zarar gelmeyeceğini düşünecekler; muhalefet edebileceğimiz akıllarının köşesinden bile geçmeyecektir.

Ama yanılıyorlar. Biz mecburen muhalefet edeceğiz. Muhalefetimiz de çok yararlı olacak. Muhalefet derken, bu cumhuriyetçilerin tarafına geçeceğiz anlamına gelmiyor. Çok büyük zevksizlik olur bu rejime olan bağlılığımızla da bağdaşmaz. Biz kraldan daha az kralcı olamayız. Besbelli ki Monsenyör Orléans Dükü demokrat değil. İşçilerin yaşam koşulları onu hiç ilgilendirmiyor. O Fransız Devrimi'nden önceki çağın düşüncesine sa-

hip bir insandır. Ama ne yaparsa yapsın, istediği kadar eski kral giysilerini gardroptan çıkarıp yeniden giysin, Breton yelek ve külot kuşansın, tüm madalyalarını taksın; krallık düşüncesini geri getiremeyecektir. Eğer kabinedeki bakanlar liberalse kendisi de mecburen liberal olacaktır. İşte o zaman bizim aşırılıklarımıza kimse engel olamayacaktır. Cumhuriyetçiler sola kayarken, biz sağa kayacağız. Onlar için tehlike arzedeceğiz. Bize karşı hoşgörülü davranmak zorunda kalacaklardır. Bu kez krallığı, aşırılıkların kurtarmayacağını kim ileri sürebilir? Hâlâ eşsiz bir ordumuz var. Ordu bugün kiliseden bile daha dindar. Eşsiz bir burjuvazimiz var: Yahudi düşmanı ve ortaçağ düşüncesine sıkı sıkıya bağlı. XVIII. Louis'in elinde bile bu kadar imkân yoktu. Beni içişleri bakanı yapın, size söz veriyorum, iyi kadrolarla, Krallık rahat rahat on sene daha gider. Ama sonra sosyalizm gelir, o başka. On sene de az değil. Epey uzun ve güzel bir süre. Öyle değil mi?"

Konuşmasını bitirdikten sonra Henri Léon bir puro yaktı. Bu arada Joseph Lacrisse hâlâ ısrarlıydı. Henri de Brécé'nin iyi yerde bir valilik kalıp kalmadığını yeniden araştırmasını istedi. Ama Brécé, Guéret ve Draguignan'dan başka münhal yer kalmadığını yineledi. Lacrisse uflayarak:

— İyi, dedi. Ne yapalım. Draguignan Valiliği'ni Gustave Dellion'a ayırın bari. Memnun olmayacak ama, ben kendisini ikna ederim.

XVI

Barones Bonmont çevredeki bütün aristokrat şato sahipleriyle, sanayici ve finansçı şato sahiplerini, ayın 29'unda Montil Şatosu'nda vereceği hayır şenliğine davet etmişti. XII. Louis'nin topçularına kumanda eden Bernard de Paves, Montil Şatosu'nu, dördüncü karısı Nicolette de Vaucelles için 1058 yılında inşa ettirmişti. Baron Jules şatoyu 1871 Fransız Devlet Borçlanması sırasında satın almıştı. Barones Bonmont, Yahudi şato sahiplerinden hiçbirini şenliğe çağırmamıştı. Büyük bir incelikti bu. Çünkü Yahudi şato sahiplerinden bir kısmı akraba ve arkadaşlarıydı. Barones kocasının ölümünden sonra vaftiz olmuş, Fransız vatandaşlığına geçmişti. Dini inancını ve vatan sevgisini her şeyin üstünde tutardı. Viyanalı kardeşi Wallstein gibi, o da Yahudiler'e düşman olduğunu içtenlikle ifade ediyor, eski dindaşlarıyla arasına mesafe koyuyordu. Barones'in gözü pek yükseklerde değildi. Samimi eğlenceleri tercih ederdi. Oğlu onu zorlamasa ve bütün davetlere katılması için baskı yapmasaydı, Hristiyan Aristokrasisi içinde mütevazı bir yer ona pekâlâ yeterdi. Brécéler'e görüşmesine Genç Baron Ernest sebep olmuştu. Bütün taşra asillerini listeye ekleyen de gene Baron Ernest'ti. Genç Mausac Düşesi'ni tiyatro oyununda rol almak için çağırın da oydu. Mausac Düşesi kendini o derece asil sanıyordu ki, kadın at cambazlarıyla geceyarıları aynı masada yemek yiyor, arabacılarla içki içiyordu.

Düzenlenen şenlikte *Jokonda* piyesi sosyete mensup oyuncular tarafından temsil edilecek; parkta bir kermes, gölde bir Venedik eğlencesi yapılacak; her taraf aydınlatılacaktı.

Ayın 17'si olmuştu bile. Hazırlıklar büyük bir karışıklık için-

de, aceleyle devam ediyordu. Oyunun provaları dar ve uzun Rönesans Galerisi'nde yapılıyordu. Galerinin tavan süslerinde Bernard de Paves'in tavus kuşuyla, Nicolette de Vaucelles'in lavtasını hoş bir şekilde bir arada görebilirdiniz.

Bay Germaine piyanosuyla şarkıcılara eşlik ediyor, parkta dülgerler çekiç darbeleriyle barakaların çatı makaslarını kuruyordu. Oyunu sahneye koyan Opéra-Comique'ten Largillière'di:

— Düşes, buyurun, sıra sizde.

Başparmağındaki hariç bütün yüzüklerini çıkarmış olan Bay Germaine piyanonun tuşlarına dokundu.

— La, la...

Ama Düşes o sırada Genç Bonmont'un kendisine uzattığı bardağı almaya çalışıyordu:

— Biraz bekler misiniz lütfen, kokteylim i içeyim.

Düşes kokteylini içti. Largillière yeniden hatırlattı:

— Haydi Düşes!

*"Biliyorum ben,
Benden yana her şey..."*

Bay Germaine'in elinde tek bir yüzük vardı. O da başparmağındaki ametist yüzük. Onun dışında elinde altın veya kıymetli taştan herhangi bir yüzük yoktu. Yeniden piyano çalmaya başladı. Ama Düşes susuyor ve ilgiyle Bay Germaine'e bakıyordu:

— Küçük Bey, dedi. Size hayranım. Nasıl oldu da böyle şişmanlayabildiniz? Göğüs ve kalçalar tam yerinde. Bravo doğrusu. Sonunda başardınız bu işi... Oysa bana bakınız!

Ellerini yukarıdan aşağıya, yünlü kumaştan elbisesi üzerinde gezdirerek:

— Ben her şeyi yok ettim, dedi.

Arkaya döndü:

— Herşeyi yok ettim. Benim yok ettiklerim de size gitmiş. Komik değil mi? Ama zararı yok. Ödeşmiş oluyoruz.

René Chartier Jokonda'yı oynayacaktı. Tek düşüncesi kalın sesinin yumuşak ve kusursuz çıkmasıydı. Boynu boru gibi uzun, öylece hareketsiz duruyordu. Sonunda sabırsızlandı ve sert bir sesle:

— Oyunu yetiştiremeyeceğiz, dedi. Durum hiç iyi değil.

Largillière:

— Dörtlüğü yeniden alalım, dedi.

*“Biliyorum ben,
Benden yana her şey;
Zavallı Jokonda!
Yenildi sayılır.”*

— Tamam, yeter Bay Quatrebarbe.

Bay Gérard de Quatrebarbe kilise mimarının oğluydu. Yahudi olduğu iddia edilen Meyer’in çizmecisi dükkânın camlarını kırınca sosyete kabul edilmişti. Sesi güzeldi ama parçaya girmeyi başaramıyor, René Chartier’i kızdırıyordu.

Largillière:

— Düşes, yerinizde değilsiniz, dedi.

Düşes diklendi:

— Aaaa! Böyle giderse hiç geçmem yerime.

René Chartier, Genç Bonmont’a yaklaştı. Kulağına eğildi. Eleştirici bir üslupla:

— Lütfen, artık Düşes’e içki vermeyin, dedi. Böyle giderse bütün emeklerimiz boşa gidecek.

Largillière de durumdan şikâyetçiydi. Üçüncü bölüme geçtikleri halde, hâlâ koroyu toparlayamamışlardı. Herşey belirsizdi.

— Bay Lacrisse, siz de yerinizde değilsiniz.

Ama onun da suçu yoktu bunda. Bayan de Bonmont onu gizli saklı köşelere çekiyor, ısrarla soruyordu:

— Beni sevmeye devam ettiğinizi söyleyin. Yoksa ölürüm.

Barones ona darbe hakkında sorular soruyordu. Darbe işleri pek yolunda gitmediği için Lacrisse sinirliydi. İsteddiği parayı vermeyen Barones’e kızıyordu. Mekanik adımlarla koroya doğru gitti. Yerini aldı. René Chartier gevşek bir sesle şarkı söylüyordu:

*“Sonsuz bir ateşle coşar,
Sevdiğinizden kaçmak istersiniz.”*

Genç Bonmont annesinin kulağına eğildi:

— Anne, Lacrisse’e güvenme.

Barones birden başını oğluna çevirdi. Sonra hem yapmacık, hem de savsaklayıcı bir edayla:

— Ne demek istiyorsun sen, dedi. Lacrisse çok ciddi bir insandır. O yaşta kimse onun kadar ciddi olamaz. Önemli işlerle uğraşıyor o!

Genç Baron kambur bir sporcununkine benzeyen omuzlarını silkti:

— Ben sana güvenme diyorsam bir bildiğim var demektir. Senden yüz bin frank koparmak istiyor. Bunun için benden yardım istedi. Ben bu paranın verilmesinin gerekli olduğunu sanmıyorum. Kraldan yanayız ama, yüz bin frank da az para değil doğrusu!

René Chartier şarkısını söylemeye devam ediyordu:

*“Sevdiğinizi aldatır,
Güzelden güzele koşarsınız.”*

Bir hizmetçi Barones’e bir mektup getirdi. Mektup Brécéler’-dendi. Ayın 29’undan önce seyahate çıkacakları için şenliğe gelemeyeceklerini bildiriyor, yapacakları başışı şimdiden gönderiyorlardı.

Mektubu oğluna uzattı. Genç Baron acı acı güldü:

— Peki, ya Courtrai’ler?

— Evet, dün bildirdiler gelemeyeceklerini. General Chartier de Chalmont’un eşi de gelemeyecekmiş.

— Vay terbiyesizler!

— Terremondelar’la Gromancelar gelecekler.

— Tabii ki! Kambersiz düğün olur mu?

Durumu gözden geçirdiler: Vaziyet pek iyi sayılmazdı. Terremonde’un kaç kişiyle geleceği belli değildi. Yanında teyzelerini, teyzelerinin kızlarını, şu köylü asiller sürüsünü getirecek miydi? Büyük sanayi burjuvazisi bile mırın kırın ediyor, gelmemek için bahaneler uyduruyordu. Genç Bonmont şu sonuca vardı:

— Şenlik başarısız olacak anne. Bizi tecrit etmeye çalışıyorlar.

Tatlı Barones Elisabeth bu sözlerden çok etkilendi. Güler yüzü birden asıldı.

Uzaktan, salonun öbür ucundan, başka birçok ses arasından Largillière'in sesi geliyordu:

— Hayır, yanlış, yanlış! Böyle giderse biz bu oyunu yetiştiremeyeceğiz.

Barones:

— Bak, duyuyor musun oğlum, dedi. Oyunu yetiştiremeyeceklerini söylüyor. En iyisi şenliği erteleyelim.

— Ne diyorsun sen anne!.. Ama gene de sana kızamıyorum. Senin tabiatın böyle. Rüzgargülü gibisin ve öyle kalacaksın. Ben mücadeleden vazgeçemem. Belki güçsüzüm, ama...

— Oğlum benim!

— Yumuşama hemen. Güçsüzüm ama sonuna kadar mücadele edeceğim.

René Chartier'nin sesi kaynaktan fışkıran saf ve temiz bir su gibiydi:

*"Düşünüp durursun
Sevdiğini,
Dönersin sonra
İlk sevgiliye"*

Piyano birdenbire sustu ve büyük bir gürültü koptu. Düşes, piyanonun üzerinde duran Bay Germaine'in yüzüklerini kapıp kaçmış, Germaine de Düşes'in peşine düşmüştü. Düşes perilerin aşk resimleri ve tanrı metamorfozlarıyla kaplı arduvaz şömineye sığınmış, korsaj cebini gösteriyordu:

— Yüzükleriniz burada Germaine kardeş. Gelip alabilirsiniz!.. Bakın, işte XIII. Louis'nin cımbızı. En iyisi cımbızla alın onları.

Koca cımbızı müzisyenin burnuna doğru sallayıp duruyordu.

René Chartier bu duruma çok kızdı. Partisyonu piyanonun üzerine attı. Görevini bıraktığını söyledi.

Barones iç çekti:

— Luzancourtlar da gelmez herhalde!

Genç Baron:

— Daha her şey bitmedi. Bir düşündüğüm var, dedi. Bir sonu almamıza yardımcı olacaksa, fedakârlıkta bulunmayı bilmek gerekir. Sen Lacrisse'e bir şey söyleme.

— Ne demek istiyorsun?

— Yani ciddi bir şey söyleme demek istedim. İşi bana bırak.

Barones'in yanından ayrılıp, bağırıp çağıran koroculara yaklaştı. Kendisinden bir kokteyl daha isteyen Düşes'e tatlı bir sesle yanıt verdi:

— Beni rahat bırakın lütfen.

Joseph Lacrisse bir köşeye çekilmiş düşünüyordu. Gidip onun yanına oturdu. Alçak sesle, ama ciddi ve kararlı bir tonla:

— Doğru, dedi, haklısınız. Cumhuriyet'i devirmek ve Fransa'yı kurtarmak gerekiyor. Bunun için paraya ihtiyaç var besbelli. Annem de aynı görüşte. Kral'a propaganda masrafları için elli bin frank vermeye hazır.

Joseph Lacrisse Kral namına teşekkür etti:

— Monsenyör, annenizin asil bir cömertlik gösterdiğini ve vatansever bir bağışta bulunduğunu duyunca çok mutlu olacak. Emin olabilirsiniz ki gönül borcunun kanıtı olarak size imzalı bir teşekkür mektubu gönderecektir.

Genç Bonmont:

— Mektup önemli değil, dedi.

Bir süre sustu. Sonra ekledi:

— Azizim Lacrisse, lütfen Brécéler ve Courtailler'e, düzenlediğimiz küçük şenliğe gelmelerini söyleyebilir misiniz?

XVII

Yılın ilk günüydü. Yağmur yağmış ve gene yağacak gibiydi. Sokaklar taze bir çamurla kaplıydı. Bay Bergeret ve Pauline, an-ne tarafından bir teyzelerinin yeni yılını kutlamaya gidiyorlardı. Teyzeleri, Rousselet Sokağı'nda, sofu kadınların oturdukları bir evde oturuyordu. Sağlığı pek yerinde değildi. Evinde küçük bir sebze bahçesi vardı ve çan sesleri eksik olmazdı. Pauline o gün sebepsiz yere neşeliydi. Zamanın aktığını iyice belli eden bu bayram günleri ona, serpilen gençliğini hissettiriyordu.

Bay Bergeret ise her zamanki gibi ılımlıydı. Artık ne hayat-tan ne de insanlardan fazla bir şey bekliyordu. Fagon gibi o da doğa olaylarına karşı hoşgörülü olmak gerektiğini düşünüyordu. Yol boyunca dilenciler ya bir şamdan gibi dimdik, ya da bir yer sunağı gibi serili, bekliyorlardı. Onlar sosyal bayramın süsüy-düler. Fakirler, serseri dilenciler, cüzzamlılar, adiler, cılızlar, na-sırlılar, tartaklanmışlar, parmaksızlar, kâğıtlık paçavralar, eli-ku-lağı kesikler, burjuva mahallelerini donatmak için hazır ve nazır-dılar. Ama Coesre Devri'nde olduğu gibi korkunç sakatlıklarını, iğrenç yaralarını teşhir etmiyorlar, sakat kol ve bacaklarını kanlı bezlerle sarmıyorlardı. Çağımızda kişiliklerin silikleşmesi, örf ve adetlerin yumuşaması evrensel bir olguydu. Bu olguya uyum gösteriyorlardı. Basittiler ve tahammül edilebilecek sakatlıkları vardı. Aralarından biri topallayarak, ama çevikçe topallayarak, uzun süre Bay Bergeret'yi izledi. Sonra birden vazgeçti ve yeni-den kaldırımın kenarına şamdan gibi dikildi.

Aradan bir süre geçti. Sonra Bay Bergeret kızına:

— Yanlış bir iş yaptım, dedi. Sadaka vermemeliydim. Topa-

l'a birkaç kuruş vererek onu aşağılamış oldum. Hem aşağılamış oldum, hem de utanç verici bir sevinç duydum. Güçlüler güçlü kalacak, güçsüzler de güçsüz. Böylece statükonun devam etmesini teminat altına alan bir anlaşmayı onayladım. Yüzyıllardır süregelen bir adaletsizliğin devamına, dilencinin sakat ruhunun sakat ve eksik kalmasına destek verdim.

Pauline:

— Sen ne diyorsun baba, dedi.

Hiç ikna olmuş gözüküyordu.

Bay Bergeret:

— Esasında dediklerimin hemen hemen hepsini yaptım sayılır, diye yanıtladı. Kardeşim Topal Dilenci'yi sahte bir kardeşlikle donattım. Onu küçümseyerek kendimi de küçümsem. Sadaka, verilen kadar vereni de aşağılar. Velhasıl kötü bir iş yapmış oldum.

— Sanmıyorum.

— Evet, sanmıyorsun, çünkü dünya görüşün yok. Bu masum gibi görülen sadaka verme işi sonsuza kadar sürerse ne olur, düşünebiliyor musun? Topal Dilenci beni sadaka vermeye zorladı. Yakaran sesinden bunaldım, vermemezlik edemedim. Zayıf, ince boynunu, dizlenmiş eski püskü pantolonunun, kaz ağzı gibi önu açık ayakkabılarını gördüm; ona acıdım. Topal, ayartır! Topal tehlikelidir! Topal baldan tatlıdır! Ona verdiğim iki kuruş onu küçük düşürdü, biraz da utandırdı. İki kuruşla biraz kötülük, biraz da çirkinlik etmiş oldum. İki kuruşla, gücün ve zenginliğin şu ufacık simgesiyle onu kapitalistleştirdim. Ama ironik bir şekilde kapitalistleştirdim. Onu aşağılayarak toplum şöenlerine, uygarlık şenliklerine davet ettim. Böylece yerimin dünya güçlüler arasında olduğunu daha iyi anladım. Baldan Tatlı Topal'ım benim! Enfes dilencim! Dalkavuk züğürdüm! Besbelli ki kendimi senden güçlü hissettim. Asaletim, zenginliğim bana gurur verdi. Sen çok yaşa Topal! *Pulcher hymnus divitiarum pauper immortalis*.*

“Bence, sadaka verme geleneği iğrenç bir gelenek. Bir kuruş verdin, iyilik ettin. İnsan kardeşlerine olan bütün borçlarını böy-

* Latince: Güzel ilahi fakiri ölümsüzleştiren zenginlik.

lece ödemiş oldun. Oh ne âlâ! Ne antika bir yanılığ! Evet, zenginlikler daha adilane bölüştürülmeli. Ama bunu sadaka vererek gerçekleştirmeye çalışmak kadar sefil, beceriksiz, budala, başka ne diyeyim, gülünç bir yol yok. İyilikseverlikle, yardımseverlikle ilgisi yok bunların.

Pauline iyi niyetle:

— Öyle mi! dedi.

Bay Bergeret sözlerine devam etti:

— Bir maymunun gülüşüyle Jokonda'nın gülüşü arasında benzerlik var mı? Yok. Sadaka ile iyilikseverlik arasında da benzerlik yok. İyilikseverlik akıllıca bir şeydir, ama sadaka öyle değil. Sadaka vermek budalalıktır. İyiliksever, uyanıktır. İhtiyaçları kollar, ihtiyaçlara göre davranır. Ben İnsan Kardeşim Topal'a öyle mi davrandım? Filozoflar çağında bile iyilikseverlik kavramı güzel duygular anımsatırdı. İyilikseverlik kavramını ortaya atanın iyi kalpli Aziz Pierre olduğu sanılır. Oysa hiç de öyle değildir. Ta Balzac'ta vardır iyilikseverlik. Yeni Balzac'ta değil, eski Balzac'ta. Latince'de iyilikseverliğin karşılığı *beneficence*'dir. Fransızca'da da aynı: *Bienfaisance*. Ama bu kelimeyi eskisi kadar sevmiyorum. Erdemli geçinen birçok kişi onu ileri geri kullandı ve bence anlamını değiştirdiler. Bozdular desek daha doğru olur. Bugün cemiyetimizde sayısız hayırsever kurum, emniyet sandığı, sigorta ve dayanışma derneği var. Bunların bazıları yararlı. Ama hepsinin ortak kötü bir yanı var: Güçlerini sosyal adaletsizlikten alıyorlar. Düzeltmeyi öngördükleri sosyal adaletsizlikten! Dolayısıyla bunları mikrop kapmış ilaçlar olarak kabul edebiliriz. Değişim ve dayanışma dışında her şey alçakça, utanç verici ve verimsizdir. İnsani yardımseverlik herkesin üretime katılması ve ürünleri paylaşmasıdır.

İnsani yardımseverlik, yani adalet, yani sevgi! Fakirlerin zenginlerden daha usta oldukları bir erdem. Hangi zengin Epiktetos kadar, Benoit Malon kadar yardımsever olabilmiştir? Eserlerimizi herkesle paylaşabiliyor muyuz? İşte gerçek yardımseverlik, güzel iyilik budur. Yardımseverlik, ruhumuzun Rum sümbülü dolu bir vazo gibi eğilmesi, iyilik saçması demektir. İyilik, Mikelancelo'nun Sikstin Şapeli'ne resimler yapması, milletvekillerinin 4 Ağustos kararlarını onaylamaları demektir. Sevgi ve dü-

şünceyle gelen paralar insanlığı bolluğa boğan adaklardır. Biz esas olarak kendimizden başka hiçbir şeye sahip değiliz. Verdiğimiz şeye emek, ruh ve dehamızı katmalıyız. Yoksa vermiş sayılmayız. Bu şekilde verdiğiniz zaman, muhteşem adağınız, toplumu zenginleştirdiği kadar sizi de zenginleştirecektir.

— Senin Topal Dilenci'ye verebileceğin ancak para değil mi? Ona nasıl sevgi ve güzellik verebilirsin?

— Topal Dilenci'nin kaba saba olduğu doğru. Dünya nimetleri arasında zevk aldığı şey sadece içki. Leş gibi ispiroto kokuyordu. Ama onu bu hale kim getirdi? Biz getirmedik mi? Gurur ve adaletsizliğimizin meyvesi değil mi o? Toplumda yaşayan her insan hem alıcı olmalı, hem de verici. Ama Topal besbelli yeterince almamış ki verici olamamış.

Pauline:

— Belki de tembelin biridir, dedi. Dünyada hiç tembel, fakir, güçsüz insan kalmaması için ne yapabiliriz? İnsanların aslında iyi yaratıldıklarını, onları bu hale getirenin toplum olduğunu mu düşünüyorsun?

Bay Bergeret:

— Hayır, insanın yaradılışı gereği iyi olduğunu düşünmüyorum, dedi. Hatta tam tersi. İlkel insan barbarlıktan zor bela sıyrılabildi ve daha yeni yeni bir adalet ve iyilik düşüncesi oluşturabiliyor. Daha bu işin başında bulunuyor. İnsanların birbirlerine iyilikle, hoşlukla davranacakları, savaşmayı bırakacakları, savaş resimlerini ahlak dışı bulup yasaklayacakları günler henüz pek uzakta. Savaşın utanılacak bir şey olduğuna ne zaman karar verecekler, kim bilir? Ben şiddetin daha uzun süre egemen olacağına, halkların boş yere birbirlerini katledeceklerine, serveti adil bir şekilde paylaşacakları yerde hep kendilerine mal etmeye çalışacaklarına inanıyorum. Ama sefalet azaldıkça zulüm de azalacak. Sınai gelişimle birlikte örf ve adetler de yumuşuyor. Geçenlerde bir botanikçiyle konuştum. Bir akdikenin kurak topraktan alınıp bitek toprağa ekildikten sonra çiçeklendiğini söyledi.

Pauline sevinçle:

— Baba çok sevindim, dedi; iyimsersin demek ki.

Bir an durdu. Tatlı bir ışık ve sabah serinliği saçan şafak grisi gözleriyle babasına baktı:

— Baba sen iyimsersin, dedi. İyi niyetle geleceği inşa etmeye çalışıyorsun. İyi niyetli insanlarla geleceğin cumhuriyetini inşa etmeye çalışmak ne güzel!

Bay Bergeret umut dolu, aydınlık dolu bu sözlere gülümseyerek:

— Evet, dedi. Herkesin emeğinin karşılığını alacağı yeni bir toplum kurmak güzel bir iş!

Pauline safça sordu:

— Olacak bu değil mi? Ama ne zaman?

Bay Bergeret'nin sesinde hem yürek saflığı, hem üzüntü vardı:

— Ben kahin değilim ki kızım? Eskiden insanlar, geleceği görme yeteneğini, sahip olunabilecek en uğursuz güç kabul ederlerdi. Geleceği şimdiden görürsek yaşamanın ne anlamı kalır? Geleceği görürsek donup kalır, dehşete kapılırız. Biz de örücülerin dikey gücülü tezgâhlarda çalıştıkları gibi, halıyı görmeden, geleceği görmeden örmeliyiz.

Baba kız laflaya laflaya yollarına devam ediyorlardı. Sèvres Sokağı'ndaki parkın önünden geçerken, kaldırıma dikilmiş bir dilenciye rasladılar.

Bay Bergeret, kızına:

— Hiç bozuk param kalmadı, dedi. Bana on kuruş verebilir misin? Dilenci elini uzatmış, geçmeme engel oluyor. Concorde Meydanı'nın diğer ucunda dahi dursa gene aynı şeyi hissederdim. Şu zavallıların uzattığı eller, benim aşamadığım engellerdir. Zayıf tarafım, vazgeçemediğim duygular bunlar. On kuruşu dilenciye ver lütfen. Bu yaptığım bağışlanabilir. Yaptığımız kötülüğü çok abartmamalıyız.

— Baba merak ediyorum? Bu Topal Dilenci'ye senin cumhuriyetinde yer var mı acaba? Çalışıp hayatını kazanacağını ummuyorsun değil mi?

— Kızım, sanıyorum Topal gibileri varlıklarını sürdürmekten vazgeçecekler. Şimdi bile sayıları fazla değil. Tembelliğe, boş oturmaya olan eğilimleri nesillerinin tükenmesine yol açacak. Birdenbire ortadan kaybolacaklar.

— Ben tersine, onların yaşamaktan zevk aldıklarını sanıyorum.

— Evet, gerçekten, aldıkları bazı hazlar var. Ayakçıda öküzdüren içmeye bayılıyorlar. Son ayakçı dükkânı kapanınca, son Topal da kaybolacak. Benim cumhuriyetimde şarap satıcısı olmayacak. Ne şarap satıcısı, ne şarap alıcısı. Ne zengin, ne fakir. Herkes çalışmasının karşılığını alacak.

— Hepimiz mutlu olacağız, baba.

— Hayır. Ruhlarımızı güzelleştiren kutsal acıma duygusu, ancak çektiğimiz acılar sona erdiği zaman kaybolacak. Ama çektiğimiz acılar biter mi hiç? Nasıl aydınlıktan sonra karanlık geliyorsa, maddi ve manevi kötülük, dünya bahçemizde, neşe ve mutlulukla bir arada yaşayacak. Kötülükten vazgeçilemez. Onun da kökleri, iyiliğin kökleri gibi, doğanın derinliklerinde bulunur ve iyilik ortadan kalkmadan o da kalkmaz. Mutsuz olmadan mutlu olabilir miyiz? Acı sevincin kardeşidir. Bunların ikiz solukları ses tellerimize uyumlu türküler söyletir. Eğer yalnızca mutluluğun soluğu olsaydı, türkü monoton ve sıkıcı olur, sessizliğe benzerdi. Varlık sebeplerini insan oluşumuzda bulan hem bayağı, hem de soylu kötülükler varlıklarını sürdürecektir. Ama toplumsal durumun yol açtığı kötülükler ortadan kalkacak. Rahat etmekten çok sıkıntı çektiğimiz adaletsiz işlerde ezilip büzülme kurtulacağız. Esir, kapatıldığı kafesten kurtulacak, fabrikalar milyonlarca gövdeyi yutamayacak.

“Ben makinenin kurtarıcı olmasını bekliyorum. Bugüne dek birçok insanı öğüten makine, artık ağır ağır ve cömertçe, kırılğan ve nazik insan varlığına yardıma gelecek. Başlangıçta zalim ve acımasız olan makine, sonradan iyi, dost ve yardımcı olacak. Makinenin ruhu değişebilir mi, diye soruyorsun. Dinle: Geçen yüzyılda, şaşkın fizikçinin keşfettiği kumaz küçük yıldız, Leyde şişesinden fırlayan kıvılcım, yani elektrik gerçekleştirecek mucizeyi. Ne olduğunu anlayamadan ele geçirdiğimiz esrarengiz ve tutsak güç. Elimize geçirdiğimiz, ama elle tutulamayan güç. Cam kaplara koyduğumuz, ördüğümüz ağlarla bütün dünyayı dolaştırdığımız uysal şimşek. Elektrik, gücünü ve desteğini evlere, odalara, anne baba ve çocukların ayrılmadan yaşadığı aile ocaklarına, yani gereken her yere taşıyacaktır. Bu bir düşünce değil. İnsan gövdesini, insan ruhunu paramparça eden yabancı makine evcilleşecek, uysallaşacak. Ama tabii makinenin evcilleşmesi,

makaraların, dişlilerin, manivelaların insancillaşması, insan taş yürekli olmaya devam ederse işe yaramaz.

“Bekliyor ve bizleri hayrete düşürecek değişimler umut ediyoruz. Gün gelecek ki, ahlaki yüceliğe kavuşan patron, gelip bir işçi olarak diğer işçilerin arasına katılacak, ücret denen şey ortadan kalkacak, mal mülk değiş tokuşu geçerli olacak. Büyük sanayi de tahtına kurulduğu, taklit ettiği aristokrasi gibi, kendi 4 Ağustos’unu yaratacak. Çoklarının göz diktiği kârlarını ve tehdit altında olan imtiyazlarını terk edecek. Zamanı geldiğini hissettiği an, cömert olduğunu gösterecek. Peki, patronlar bugün ne diyor? Kendilerini sistemin ruhu ve düşüncesiyle özdeşleştiriyor, kendileri olmazsa işçi kitlelerinin zekâ yoksulu bir gövdeye dönüşeceğini ileri sürüyorlar. Tamam, kabul ediyorum. Eğer kendilerine “zekâ” payesi veriyorlarsa, bu onur ve sevinç verici durumla yetinsinler. Alabildiğine zenginleşmek için çaba göstermesinler. Donatello ve arkadaşları tunç bir heykel yaptıkları zaman, heykelin ruhunu ve düşüncesini Donatello temsil ediyordu. Ama Donatello, prensten veya vatandaşlardan aldığı parayı bir sepete koyar, sepeti de atelyenin girişlerinden birine asardı. Arkadaşları gelip sepetten ihtiyaçları kadar para alırlardı. İnsanın zekâsını kullanarak bir şey üretmesi zaten yeterince gönendirici bir hal değil mi? Ustabası, kendisi üstün diye, kazancını alçak gönüllü iş arkadaşlarıyla bölüşmeyecek mi? Ama benim cumhuriyetimde ne kâr olacak ne de ücret. Herşey herkesin olacak.”

Pauline çok doğal bir şey söyler gibi:

— Ama baba, bu dediğin kolektivizm, dedi.

Bay Bergeret:

— En değerli şeyler insanlığın ortak malıdır ve hep öyle olmuştur, dedi. Hava ve ışık, nefes alan ve gün ışığı gören her varlığın ortak malı değil mi? Yüzyıllardır süregelen bencillik ve cimriliğe, mal mülk ve hazine elde etmek için kullanılan şiddete rağmen, şahsi servetlerin toplamı, ortak servetlerin toplamı yanında devede kulak kalır. Bugün toplumumuzda bile, en hoş ve göz kamaştırıcı servetler, yani yollar, ırmaklar, eskiden krala ait olan ormanlar, kütüphaneler, müzeler herkesin malı değil mi? Hiçbir zengin, Fontainebleau Ormanı’ndaki şu ihtiyar meşe ağacına, veya Louvre Müzesi’ndeki şu tabloya benden daha çok sa-

hip değil. Onlardan kim daha çok zevk alıyorsa, onlar onundur. Kolektif mülkiyetten meçhul bir canavarmış gibi korkuyoruz. Halbuki o çevremizde, yanı başımızda. Adından rküyoruz ama, nimetlerinden faydalanmadan edemiyoruz.

“Auguste Comte’un evinde, saygıdeğer Bay Lafitte’in çevresinde toplanan pozitivistler, sosyalizme geçmek için hiç acele etmiyorlar. Ama aralarından biri, mülkiyetin sosyal kaynaklı olduğunu söyleyerek çok doğru, çok bilgece bir laf etmiş. Çünkü kişisel çaba ile elde edilen her tür mülkiyet ancak toplumun yardımıyla meydana gelebilmiş ve varlığını sürdürüebilmiştir. Demek ki özel mülkiyet toplumsal kaynaklı olduğuna göre, onu topluma yaymak, bağımlı olduğu devlete mal etmek, onun kaynağını inkâr etmek veya özünü tahrip etmek anlamına gelmez. Peki, devlet nedir?..

Bayan Bergeret hiç duraksamadan yanıt verdi.

— Devlet, bir bankonun gerisinde oturan kaba saba ve zavallı bir adamdır. Onun uğruna, varından yoğundan vazgeçmek mantıklı olmaz.

Bay Bergeret gülümseyerek:

— Anlıyorum, dedi. Anlamaya çalışıyorum ama yoruluyorum. Anlamamanın insana nasıl büyük bir güç verdiğini daha yeni keşfediyorum. Eğer anlamazsan, dünyayı fethetme şansın olabilir. Napolyon, Spinoza kadar zeki olsaydı, bir çatı arası odasına kapanır ve dört ciltlik bir kitap yazabilirdi. Bunu anlıyorum. Ama şu bankonun gerisinde oturan kaba saba ve zavallı adama, kimseye emanet edemeyeceğin kadar değerli mektuplar emanet ediyorsun. O, sahip olduğun zenginliklerin en değerlilerini yönetiyor. Asık suratı seni ürkütüyor. O her şey haline gelince, hiçlikten kurtulacak. Daha doğrusu, bizden farklı bir şey olmayacak. Evrensel hale gelince sıkıntı vermeyecek artık. Eğer hiç kimse olursanız, kötölük yapamazsınız. şu anda devletin bize kötü gelen yanı, kişisel mülkiyeti törpülemesi. Devlet kemiriyor, aşındırıyor. Ama fakirden çok alıyor, zenginden az. Böyle olunca dayanılmaz oluyor. Devlet aç gözlü. İhtiyaçları bitmiyor. Benim cumhuriyetimde devlet, tanrılar gibi isteksiz ve arzusuz olacağı gibi, hiçbir şeye de sahip olmayacak. Bizimle uyum içinde ve bizden farksız olduğu için, varlığı hissedilmeyecek. Var, ama

yokmuş gibi olacak. Eğer bireyleri devlete, hayatı da bir soyutlamaya feda ettiğimi sanıyorsan yanıyorsun. Tersine, soyutlamayı gerçeğin hizmetine veriyor, devleti de sosyal aktiviteyle özdeşleştirerek yok ediyorum.

“Belki de sözünü ettiğim cumhuriyet hiç gerçekleşmeyecek. Ama bunu düşünmüş olmak bile beni mutlu kılıyor. Hayal kurmak yasak değil. Pozitif bilimin verilerinden şaşmamakla övünen Auguste Comte bile Campanella’nın büyüklüğünü teslim ediyor.

“Filozoflar düş kurmuş, eylem adamları da bu düşleri gerçekleştirmeye çalışmışlardır. Geleceği yaratan, düşüncedir. Biz ölü-rüz. Bizden sonra devlet adamları projelerimizi gerçekleştirmeye çalışır. Onlar bizim zanaatkâr ve amelelerimizdir. Hayır kızım, ben hayaller dünyasında dolanmıyorum. Şu anda benden başka, binlerce insan ruhu da aynı şeyleri düşünüyor. Bunlar gerçekleşmeyecek öngörüler değil. Organları işlevini yerine getirmeyen, insanları, yaptıkları yararlı işle beslenmeyen bir toplum ölür. Ölmeden önce derin kargaşalıklar, altüst oluşlar ortaya çıkar.

Feodal toplumun sağlam bir yapısı vardı. Kilise bilimi temsil edemez, aristokrasi de kılıcıyla çiftçi ve zanaatkârı koruyamaz hale gelince gövde çöktü. Organlar artık pörsümüş, görevlerini yapamaz duruma gelmişlerdi. Zorunlu hale gelen devrim ansızın bastırdı ve hastayı öldürdü. Bugün toplumun bütün organlarının işlevine uyduğunu, bütün üyelerinin de yaptıkları yararlı işten beslendiğini kim ileri sürebilir? Servetlerin adilane bölüşüldüğünü iddia edebilir misiniz? Bu adaletsizlik böyle sürecektir mi?

— Adaletsizlik nasıl son bulur baba? Dünya nasıl değişir?

— Sözle kızım. Sözden güçlü bir şey yok. Yüksek idealler ve güçlü iddialar birbirine kopmaz bağlarla bağlıdır. Davud’un sapanı gibi, söz de zalimleri devirir, devleri yere yıkar. Yenilmez bir silahtır o. Eğer o olmasaydı, dünyaya silahlı zorbalar hâkim olurdu. Silahlı zorbalara kim söz geçirebilir? Ancak yalın ve silahtsız düşünce söz geçirebilir.

“Bu yeni dünyayı ben göremeyeceğim. Doğadaki değişim gibi, toplumdaki değişim de yavaş olur. Jeoloji bilgini Charles Lyell, buzul devrinin ve bu devrin korkunç izlerinin; vadilere sürüklenmiş o korkunç kayaların, tüylü kürklü hayvan fosillerinin

ardından ortaya çıkan sıcak ülke bitki ve hayvan fosillerinin, bütün bu tufan belirtilerinin sayısız ve birbirini izleyen doğa olayı sonucunda ortaya çıktığını ve o sırada yaşayan canlılardan hiçbirinin bu muazzam değişimin farkına varamadığını söyler. Sosyal değişim de aynı şekilde, durmadan ve gözle algılanamayacak şekilde kendini gösterir. Sakin tabiatlı insan, kendi doğumundan önce başlayan, hayatı boyunca süren ve ancak ölümünden bir yüzyıl sonra belirgin hale gelebilecek değişimden, bir felaketten korkarcasına, korkar.”

XVIII

Bay Félix Panneton, Champs-Élysées'den Zafer Anıtı'na doğru yürürken Senato seçimlerini kazanıp kazanamayacağını düşünüyordu. Henüz adaylığını koymamıştı. Bay Panneton Bonaparte'la aynı görüşteydi: “ Önce harekete geç, sonra düşün. Sonra gene hareket...” Seçimlere katılacak iki liste şimdiden belliydi. Önceki dönem görev yapmış dört senatör yeniden aday olmuşlardı: Laprat-Teulet, Goby, Mannequin ve Ledre. Diğer liste milliyetçilerin listesiydi: Brécé Kontu, Albay Despauteres, eskiden üst kademedeki bir memur olan Bay Lerond ve Kasap Lafo-lie.

Seçim sonuçları üzerine tahmin yürütebilmek zordu. Geçen dönem görev yapmış senatörler, yumuşak başlı seçmenlerine, uzun süren bir yasama deneyimine sahip olduklarını, Gambetta'nın başlattığı ve kökleri Cumhuriyet Dönemi'nin başlangıcına kadar uzanan liberal ve otoriter gelenekleri benimsediklerini söylüyorlardı. O güne kadar yaptıkları seçkin hizmetleri sayıyor, bol vaatte bulunuyorlardı. Kalabalık ve disiplinli bir seçmen toplulukları vardı. Herkesin tanıdığı bu senatörler doktrinlerine öyle bağlıydılar ki, şartlar gerektirdiği zaman verdikleri ödünler bile bu doktrini güzelleştirmekten başka bir sonuç doğmuyordu. Bunlar iyi tanıdığımız eski tip oportünistlerdi ve şimdi radikal olduklarını söylüyorlardı. Dreyfus Davası sırasında dördü de askeri mahkemeye derin saygı duyduklarını ifade etmişler, hatta aralarından biri daha da ileri giderek şefkat duyguları taşıdığını söylemişti. Eski bir dava vekili olan Goby, askeri mahkeme lafı geçince gözyaşlarını tutamıyordu. En yaşlılarından biri olan,

Cumhuriyet'in kahramanlık dönemlerini yaşamış ve büyük mücadelelere adını yazdırmış olan Laprat-Teulet, ordudan söz ederken o kadar duygulanıyor, öylesine derin şefkat duyguları ifade ediyordu ki, güçlü ve kalabalık bir kurumdan değil, savunmasız küçük bir kız çocuğundan söz ettiğini sanırdınız. Bu dört senatör "Yetkilerin Geri Alınması" yasasına oy vermişler, Dreyfus Davası'nın yeniden görülmesini isteyenlerin tahriklerine hükümetin son vermesini istemişlerdi. Bunlar Vilayet'in Dreyfusçular'ıydı. Vilayet'te başka Dreyfusçu yoktu. Sürekli milliyetçilerin saldırılarına göğüs germek zorunda kalıyorlardı. Mannequin'in bir yargıtay üyesinin kayını olması hoş karşılanmıyordu. Liste başı olan Laprat-Teulet ise töhmet altındaydı. Hakkındaki iddialar bütün listeyi lekeliyordu. Bir sürü iş çevirdiğini herkes biliyordu. Ama asıl mesele bir takipsizlik kararıyla ilgiliydi. Panama Olayı sırasında tutuklanmaktan kıl payı kurtulmuştu. O günlerde saygıdeğer bir görünüş kazanmak için sakal bırakmış, rahibe ve dindar kadınlar gibi giyinmiş, karısı ve kızının ittiği arabasıyla kıyı boyunca, Karaağaçlar Bulvarı'nda günlük gezintiler yapmış, değneğinin ucuyla kuma şekiller çizmişti. Bu arada hiç kimseye sezdirmeden savunmasını hazırlıyordu. İşte bu takipsizlik kararı savunma yapmasına gerek bırakmamıştı. Aradan geçen zaman içinde kendini toparlamış, gene de milliyetçilerin baş hedefi olmaktan kurtulamamıştı. Panamacı olduğu halde, Dreyfusçu olduğu da iddia edilmişti. Ledru durmadan, Laprat-Teulet'in seçimleri kaybetmelerine sebep olacağını ileri sürüyordu. Bu endişesini Worms-Clavelin'e açtı:

— Vali Bey! Biliyorsunuz ki Laprat-Teulet Cumhuriyet'e ve ülkemize büyük hizmetlerde bulunmuştur. Acaba onu siyasi hayattan çekilmesi gerektiğine ikna edebilir miyiz?

Vali, listede değişiklik yapmadan önce iyice düşünülmesi gerektiği cevabını verdi.

Bu arada, Bayan Worms-Clavelin'in Vilayet'e soktuğu *La Croix* gazetesi, eski senatörlere karşı ateşli bir kampanya yürütüyordu. Bu gazete ustaca oluşturulan milliyetçi aday listesini destekliyordu. Bay de Brécé çok sayıdaki kralcının, eski bir yüksek dereceli memur ve tarikatçı papaz avukatı olan Bay Lerond kilise yanlılarının, silik bir ihtiyar olan Albay Despauteres de ordu-

ya destek verenlerin oylarını alıyordu. Dreyfus Davası sırasında Albay, sahtekârlara övgüler düzmüş ve Albay Henry'nin dul karısına yardım edilmesini önermişti. Kasap Lafolie'ye, henüz köylülükten kurtulamamış olan işçilere yakın geliyordu. Brécé'nin iki yüz binden çok oy alarak seçileceği kanaati yaygındı. Bay Worms-Clavelin endişeliydi. Milliyetçi adayların seçim bildirgesi *La Croix*'da yayınlanınca iyice huzuru kaçtı. Bildirge Cumhurbaşkanı'na sataşılıyor, Senato'yu kümeşe veya domuz ahırına benzetiyor, Bakanlar Kurulu'nu da bir ihanet şebekesi olarak görüyordu. Bu liste kazanırsa ben yerimden olurum, diye düşündü Vali. Karısına sesini yükseltmeden:

— *La Croix*'yı vilayette dağıtmakla hata ettin, dedi.

Karısı bunun üzerine şu cevabı verdi:

— Biz Yahudiyiz. Katolikler'den çok daha fazla Katolik gözükmek zorundayız. Şimdiye kadar bunun çok faydasını gördük. Vali:

— Evet, öyle, diye karşılık verdi. Ama galiba biraz ileri gittik.

Vercingetorix'e benzediği için kendini milliyetçilere yakın hisseden Vali Sekreteri Bay Lacarelle, Brécé'nin listesinin kazanacağı yönünde tahminlerde bulunuyordu. Worms-Clavelin'in iyice keyfi kaçmıştı. Ucunu çiğnediği, dumanı tüten purolarını koltuk kolluklarında unutuyordu. İşte tam o sırada Bay Félix Panneton Vali'den bir görüşme talep etti. Félix Panneton, Panneton de la Barge'ın en küçük kardeşiydi. Orduya mal satardı. Yedirip içirdiği ve giydirdiği bu kurumu sevmemesi imkânsızdı. Milliyetçiydi ama, hükümet yanlısı bir milliyetçiydi. Loubet ve Waldeck-Rousseau safındaydı. Görüşlerini saklamıyordu. Savunduğu düşünceleri anlamanın zor olduğu söylendiği zaman şu karşılığı veriyordu: “Bence anlaşılabilir. Önemli olan böyle düşünebilmek.” Yani Panneton hem milliyetçiydi, hem de hükümetten yanaydı. “Hükümete karşı çıkmak zor değil ki. Bunu her zaman yapabilirsiniz” diyordu. Ona göre, acele edip hükümetle aralarını zamansızca bozanlar sonradan pişman olmuşlardı. Hükümet çok zayıf bile olsa son anda toparlanıp bir yumruk atabilirdi. Ona bu bilgece düşüncelere nasıl ulaştığını sorsaydınız, Bakanlık emrinde bir müteaahit olduğu cevabını alırdınız. Hırs-

lıydı. Ama hırslarını işine, tablolara ve kadınlara olan tutkusuna zarar gelmeden gidermeye çalışıyordu. Paris’le fabrikası arasında gidip gelirdi ve üç dört tane evi vardı.

Panneton, radikal görüşle saf milliyetçi görüş karışımı bir düşünceye dayanarak adaylığını koymaya karar verdikten sonra, Vali Worms-Clavelin’i ziyarete gitti ve ona şunları söyledi:

— Vali Bey, hoşunuza gidecek bir önerim var. Bu önerimi kabul edeceğinizden eminim. Siz Laprat-Teulet listesinin başarı kazanmasını istiyorsunuz. Bu çok normal. Düşüncelerinize saygı duyuyorum. Benim aynı düşünceleri paylaşmamı beklemediğinizden eminim. Brécé listesinin kazanmasını istemiyorsunuz. Bundan doğal bir şey yok. Ben size yardımcı olabilirim. Yanıma üç arkadaşımı alarak bir milliyetçi adaylar listesi daha oluşturabilirim. Bizim vilayetimiz milliyetçidir ama, ılımlıdır. Bu durumda ben hem milliyetçi hem de cumhuriyetçi bir programla ortaya çıkarım. Tarikatçı papazlar karşı çıksalar dahi piskoposluk benden yana olur. Siz üzerime gelmez, bana karşı iyimser bir tarafsızlık politikası sürdürürsünüz. Böylece Laprat-Teulet listesinden fazla oy çalmamış olurum. Tersine, Brécé listesinden daha çok oy kaparım. Üçüncü turda seçilmeyi umut ediyorum. Daha iyi bir sonuç beklemediğimi itiraf etmeliyim. Ama sonuç sizin için iyi olacak. Aşırıları başarı kazanamayacak.

Worms-Clavelin yanııt verdi:

— Bay Panneton! Bilirsiniz, size öteden beri yakınlık duyarım. Yapmak lütfunda bulunduğunuz bu ilginç teklif için size teşekkür ederim. Konuyu düşünecek ve cumhuriyetçilerin çıkarı ne gerektiriyorsa onu yapacağım. Hükümetin görüşünü öğrenmeye çalışacağım.

Ardından Bay Panneton’a bir puro ikram etti. Paris’ten mi geldiğini, Variétés Tiyatrosu’ndaki son oyunu görüp görmediğini sordu, dostça. Bu soruyu o tiyatrodaki bir aktristin Bay Panneton’un metresi olduğunu bildiği için sormuştu. Panneton’un kadınlara çok düşkün olduğu söylenirdi. Şişman, elli yaşlarında, esmer, kel, başı omuzlarına gömülü ve dediklerine bakılırsa nükteci biriydi.

Panneton, Vali Worms-Clavelin’le görüştükten birkaç gün sonra Champs-Elysées’de yürüyordu. Seçim koşullarının iyi ge-

liştiğini, kampanyanın bir an önce açılması gerektiğini düşünüyordu. Ama tam listeyi açıklamak üzereyken, adaylarından biri, Bay Terremondre vazgeçmişti. Bay Terremondre aşırıların listesinden kopamayacak kadar ılımlı bir insandı. Aşırıların gittikçe artan sevgi gösterileri onun listeden ayrılmasına engel olmuştu. “Bunu beklemiyordum” diye düşünüyordu, Panneton. “Zararı yok. Terromondre yerine, listeye Gromance’ı alırım. Mülk sahibidir ve topraklarının tümü ipotekli. Seçim bölgesinde bu durumdan dolayı zarar görmez. Şu anda Paris’te. Gidip kendisiyle görüşeyim.”

Tam o anda Bayan Gromance’ı gördü. Topuklarına kadar inen vizon bir manto giymişti. “Enfes bir kadın” diye geçirdi içinden. Ona:

— Sizi görmek ne kadar güzel, dedi. Bay de Gromance nasıl?

— İyi.

Bayan de Gromance, kocasının hatırı sorulduğu zaman kötü niyet arardı hep. Müstehzi bir alaycılık bulurdu bu sorularda.

— Sizinle biraz yürümeme izin verir misiniz? Size ileteceğim önemli konular var. Önce...

— Buyurun.

— Mantonuz sizi çok agresif gösteriyor. Çok hoş, küçük bir vahşi kız...

— Bunlar mı önemli konular?

— Bir dakika! Bay de Gromance’ın mutlaka senatörlüğe adaylığını koyması gerekiyor. Fransa’nın menfaatleri bunu gerektiriyor. Bay de Gromance milliyetçi değil mi?

Bayan de Gromance alınmış gibi:

— Entellektüel değil tabii! dedi.

— Cumhuriyetçi mi?

— Cumhuriyetçi mi? Durun ama! Kralcıdır, anlıyor musunuz?

— Evet! Evet! Anlıyorum. Bay de Gromance gibileri cumhuriyetçilerin en iyileridir ve onu milliyetçi cumhuriyetçiler listemizin en iyi yerine koyacağız.

— Dieudonné’nin seçileceğine mi sanıyorsunuz?

— Evet Bayan, buna inanıyorum. Piskopos bizden yana. Diğer yandan, milliyetçi inanç ve duygular taşıyan, ama görevleri

ve çıkarları nedeniyle hükümete bağlı seçmenler var. Seçilemese bile, idare ve hükümet, Bay de Gromance'a, girişiminden dolayı minnettar kalacak. Onurlu bir yenilgi olacaktır onunki. Size bir de sır vereyim: Worms-Clavelin bizim girişimimizi destekliyor.

— O zaman Dieudonné'nin seçimlere girmesinde bir sakınca göremiyorum...

— Kabul edeceğine söz veriyor musunuz?

— Kendiniz görüşün onunla.

— Bay de Gromance sizden başka kimsenin sözünü dinlemez.

— Öyle mi dersiniz?

— Bundan eminim.

— O halde anlaştık.

— Hayır durun, henüz tam anlaşılmadık. Böyle ayak üstü halledemeyeceğimiz bazı ayrıntılar var. Beni ziyarete gelin. Size Baudouin'in tablolarını göstereceğim. Yarın gelin.

Bay Félix Panneton, Bayan de Gromance'ın kulağına, Europe Mahallesi'nde, asude bir sokaktaki evinin adresini fısıldadı. Champs-Élysées'deki büyük ve yasal dairesinden hayli uzakta, eskiden bir sosyete ressamı tarafından inşa ettirilmiş bir konağı vardı.

— Demek ki çok acele bu iş!

— Evet, çok acele. Düşünün bayan, seçim kampanyasının bitimine üç hafta kaldı ve Brécé altı aydır çalışıyor. Biz daha yeni başladık.

— Aman sizin şu... Kimin yaptığı demiştiniz?

— Baudouin'in!

— Ha, evet! Görmem gerekir mi onları?

— Mutlaka görmeniz gerekir.

— Mutlaka mı?

— Lütfen sözlerime kulak verin. Karar sizin. Eşinizin adı, özellikle pek tanınmadığı kırsal bölgelerde bayağı etkili. Onu listemize koymak istediğim zaman direnenler oldu. Hâlâ da var. Bana bu direnişi kırma gücünü vermeniz lazım. Sizin dostluğunuz bana... nasıl desem... karşı konulamaz bir mücadele azmi verebilir. Bana tam bir destek vermezseniz, korkarım kendimi toparlamam zor olacak...

— Ama şu sizin şeylerinizi, neydi unuttum, görmeye gelmem doğru olur mu?

— Nasıl? Paris'teyiz ama!...!

— Vatan ve Ordu için geleceğim. Fransa'yı kurtarmak gerek.

— Tabii.

— Bayan Panneton'a dostluk duygularımı iletin lütfen.

— Başüstüne Sevgili Bayan. Yarın görüşmek üzere.

XIX

Bay Félix Panneton'un küçük konağında, sosyete ressamının eskiden atelye olarak kullandığı büyük bir oda vardı. Panneton bu odayı, zengin ve cömert bir antika meraklısı gibi, deneyimli bir çapkın ustalığıyla döşemişti. Değişik şekillilerdeki kanepeler, sedir ve divanları belli bir sırayla yerleştirmişti.

Odaya girdiğinizde, sağa baktığınız zaman mavi ipek kaplı bir kanepeler görürdünüz. Kollukları kuğu boynu biçimindeydi ve Parisli Napolyon'un Romalı Tiber gibi, eski örf ve âdetlere dönüş yaptığının ispatıydı. Sola doğru Beauvais kumaşı kaplı, kol dayama yerleri halı örtülü bir kanepeler daha vardı. Onun yanında latinçeği tarzında, üstünde Türk örgüsü bir halı bulunan küçük bir ahşap sedir, az ötesinde de Bayan Damours'tan satın alınmış, döşemesi koyu kırmızı oymalı kadifeden, mobilyası yaldızlı ahşaptan büyük bir sedir bulunuyordu. Yine solda gelincik renkli atlas kumaşla kaplı, alçak ve geniş bir divan göze çarpıyordu. Odanın en sonunda da, gölgede kalan bir köşede, pembe, Doğru tarzı bir divan, divanın üzerinde de çok yumuşak kuştüyü bir yastık vardı. Bu divanın solunda da Baudouins tablolarının bulunduğu oda yer alıyordu.

Kapıdan giren bayan ziyaretçiler, divan, kanepeler ve sedirlerin hepsini birden görebildikleri için, ahlaki niteliklerine ve o anki ruh hallerine göre bir seçim yapabilirlerdi. Odaya girdikleri zaman, Panneton onların davranış ve bakışlarını izler, hangisini seçeceklerini tahmin etmeye çalışır ve istedikleri yere oturmalarını sağlardı. Ziyaretçiler arasında en ahlaklı olanlar hemen küçük mavi kanepelere yönelirler, eldivenli ellerini kuğu boynunun üze-

rine koyarlardı. Gururlu kadınların oturabileceği, yaldızlı ahşap ve Cenova kadifesinden yapılmış, bir Parma veya Modena düşesinin eskiden taht olarak kullandığı yüksekçe bir koltuk bile vardı. Parisli kadınlar rahatça Beauvais kumaşı kaplı kanepeye uzanırlardı. Yabancı prensesler genellikle sedirlerden birini seçerlerdi.

Üzerinde hem oturulan hem konuşulan eşyaların bu usta düzeni sayesinde, Panneton nasıl davranması gerektiğini hemen anlardı. Bütün ahlaki kurallara uyar, tavırlarında sert ve ani değişiklikler olmamasına özen gösterirdi. Bu sayede hem ziyaretçisi hem de kendisi, ilk nezaket cümleleriyle Baudouins tabloları arasında, gereksiz uzatmaların sıkıcılığından kurtulmuş oluyordular. Panneton kendine güvenli ve hâkim olmaktan gurur duyardı.

Panneton, Bayan de Gromance'ın gösterdiği inceliğe hayran kaldı. Bayan de Gromance, Parma ve Modena tahtına hiç bakmadı, kuğu boyunluyu es geçti ve Parisli kadınlar gibi, çiçekli Beauvais kanepeye oturdu. Clotilde, Vilayet'in az sayıdaki tarım aristokrati içinde epey zaman geçirmiş, iyi eğitim almamış genç erkeklerle gezip tozmuştu. Ama şimdi hayatın gerçeklerini kavırıyordu. Çektiği para sıkıntısı zekâsını çok geliştirmiş, sosyal ödevlerin ne anlama geldiğini kavramaya başlamıştı. Panneton'u çok itici bulmuyordu. Bu kel, simsiyah saçları şakaklarına yapışan, fırlak gözlü, beyin kanaması geçiriyor izlenimini veren adamı gördükçe gülecek gibi oluyor, sonra neşesi çabucak yerine geliyor, az çok çirkin bu adamın şakalarından zevk almaya başlıyordu. Epey doğal sayılabilecek sıkıntılı birkaç dakikadan sonra, durumun iğrenç ve sıkıcı olmadığını anladı.

Herşey yolunda gitti. Beauvais'den sedire, sedirden büyük sedire geçiş uygun bir şekilde gerçekleşti. Doğu tarzındaki divan üzerinde durmayı gereksiz görüp, Baudouins tablolarının bulunduğu odaya geçtiler.

Clotilde tablolara bakmayı aklına getirdiği zaman, oda zaten bu erotizan ressamının tablolarındaki gibi, kadın elbise ve iç çamaşırlarıyla dolmuştu.

— Ah! Baudouins tabloları bunlar demek!

— Evet.

Tabloların adı *Çapkın Bahçıvan* ve *Boş Sadak*'tı. Panneton bu iki guvaş resmin tanesini, Godard'daki satışlardan, altmış bin franka almıştı. Tabii resimleri bu şekilde kullanmak ona çok daha pahalıya geliyordu.

Şimdi Panneton hem sakin hem biraz melankolik bir ruh hali içinde, olgunlukla, bu zarif, kibar ve rahat kadını seyrediyor, güzelliğiyle gururlanıyor ve kadın parça parça hem sosyal karakterini, hem de elbiselerini giydikçe gururu artıyordu.

Bayan de Gromance adayların adlarını sordu.

— Panneton, sanayici; Dieudonné de Gromance, mülk sahibi; Fornerol, doktor; Mulot, kâşif.

— Mulot mu?

— Mulot'nun oğlu. Paris'te yaşarken borçları artıp duruyordu. Babası onu dünya gezisine gönderdi. Oğlunun kâşif olmasını istiyordu. Listede bir kâşif olması iyidir. Seçmenler onun mallarına yeni pazarlar bulabileceğini umar, bundan gurur duyarlar.

Bayan de Gromance gittikçe ciddileşiyordu. Senato adaylarının seçim bildirgesini sordu. Bay Panneton bildirgeyi özetledi, ezbere bildiği bölümleri aynen tekrarladı:

— Herşeyden önce huzur vaat ediyoruz. Brécé ve milliyetçiler huzur üzerinde fazla durmamışlar. Bir işimiz daha var: Adsız partiyi yıpratacağız.

Bayan de Gromance sordu:

— Adsız parti nedir?

— Bize göre adsız parti rakiplerimizin partisi, rakiplerimize göre de bizim partimizdir. Hiç şüphe etmeyin... Hainleri, satılmışları yıpratacağız. Biz paranın egemenliğine karşı mücadele ediyoruz. İflas etmek üzere olan küçük soylular için çok önemli bir slogandır bu. Her türlü gericiliğe düşmanız ve bütün maceracı politikaları reddediyoruz. Fransa barıştan yanadır. Ama bir gün kılıcını çekerse..., vb., vb. Fransa hayranlık duyduğu milli ordusuna hem gurur, hem şefkatle kol kanat gerer... Bu cümleyi biraz değiştirmek gerek.

— Neden?

— Çünkü her iki seçim bildirgesinde de var. Hem milliyetçilerinkinde, hem ordu düşmanlarınkine.

— Dieudonné'nin seçileceğine söz veriyor musunuz?

— Ya Dieudonné seçilecek, ya Goby.

— Ne diyorsunuz? Ya Dieudonné, ya Goby mi? Dieudonné'nin seçileceğinden emin değil idiyse niz bana daha önce söylemeniz gerekirdi... Ya Dieudonné, ya da Goby demek!.. Bunu ikisi aynı şeymiş gibi söylüyorsunuz.

— Aralarında fark var elbette, ama her iki halde de Brécé başarısızlığa uğrayacak...

— Brécé'nin bizim dostumuz olduğunu biliyorsunuz.

— Benim de dostumdur!.. Ama dediğim gibi, her iki halde de başarısızlığa uğrayacak. Bu başarısızlıkta Bay de Gromance'ın payı olacağı için Vali ve Hükümet ona minnet duyacaklar. Seçim sonucu ne olursa olsun, siz yeniden Baudouins'in tablolarını görmeye gelin ve kocanızı... siz hangi göreve gelmesini istiyorsanız o göreve getiririm.

— Elçi olsun.

28 Ocak seçimlerinde, Brécé Kontu, Albay Despautères, Eski Memur Lerond ve Kasap Lafolie'den oluşan milliyetçiler listesi ortalama yüz oy aldı. İlerici cumhuriyetçilerin listesi; Félix Panneton, sanayici; Dieudonné de Gromance, mülk sahibi; Mulot, kâşif ve Fornerol, doktor; ortalama yüz otuzar oy aldılar. Panama olayına karışan Laprat-Teulet ancak yüz yirmi oy toplayabildi. Önceki dönemin üç senatörü, radikal cumhuriyetçiler, ortalama iki yüzer oy aldılar.

İkinci turda Laprat-Teulet'nin oyları altmışa düştü.

Üçüncü turda, önceki dönemin üç radikal senatörü olan Goby, Mannequin ve Ledru ile ilerici cumhuriyetçilerden Félix Panneton senatör seçildiler.

XX

Trocadéro Sarayı'nın merdivenleri üzerinde durmuşlar, Bay Bergeret'nin öğrencisi Bay Goubin kelebek gözlüklerinin camını siliyordu:

Bay Bergeret:

— Şu manzaraya bakın, dedi. Şu kubbe, minare, külah, çan kulesi, kule ve alınlıklara bakın. Cam, kiremit, renkli çini, ahşap, hayvan derisi çatılara bakın. İtalyan ve Mağrip tarzı teras, saray, tapınak, pagoda, köşk, kulübe, çadır ve su haznelerine bakın. Konuttaki uyumluluk ve karşıtlıklara, çalışmanın büyümesine, evrenin bütün sanat ve zanaatlarını bir araya getiren, çağdaş dehanın büyük eğlencesi sanayinin enfes buluşlarına bakın!

Bay Goubin:

— Fransa'nın bu uçsuz bucaksız fuardan yarar sağlayacağını umuyor musunuz? diye sordu.

Bay Bergeret:

— Kısır ve düşmanca bir gurur duymamak şartıyla, bu fuardan büyük yararlar sağlanabilir, diye yanıt verdi. Görünen, yalnızca dekor ve dış görünüşten ibaret. Esasında fuarın yararları çok daha değişik alanlarda olacak. Fuar; mal mübadelesi, malların gerçek değerlerine göre tüketilmesi, istihdam ve ücretlerin artırılması, işçinin özgürleşmesi gibi meselelerin üzerinde daha büyük bir dikkatle durulmasına yol açacak. Bu uluslararası fuarın Horoz Jean ile Koyun Jean'ı yenilgiye uğratmasını hayranlıkla karşılamıyor musunuz? Bu fuarın başlıca yararı budur. Horoz Jean ve Koyun Jean ortada yoklar, farkında değil misiniz? Onları ne gören var, ne de duyan. Halbuki bir süre öncesine ka-

dar onlardan başka kimsenin sesi duyulmazdı. Horoz Jean önde, başı havada yürür, peşinden de şişman ve kıvrıcık saçlı Koyun Jean gelirdi. Bütün şehir *kukuriku* ve *melemelerle* çınlardı. Belig beylerdi bunlar çünkü. Bu kış, günlerden bir gün, Horoz Jean Koyun Jean'a şunları söyledi:

— Savaşa girmemiz gerekiyor. Bu alçak hükümet savaşı kaçınılmaz hale getirdi.

“Koyun Jean şöyle yanıt verdi:

— Ben bir deniz savaşı istiyorum.

— Bir deniz dövüşü de bizim coşkun milliyetçi duygularımıza uyar. Ama hem denizde hem karada savaşamaz mıyız? Bize kim engel olabilir?

Koyun Jean:

— Hiç kimse engel olamaz, diye karşılık veriyordu. Hele bir engel olmaya kalksınlar, görürler günlerini. Ama önce hain, satılmış, Yahudi ve masonların hesabını görmeli.

— Elbette. Milli sınırlar içindeki düşmanın tümünü temizlemeden ben savaşa girmem.’

“Horoz Jean ateşli, Koyun Jean ise yumuşak başlıdır. Ama her ikisi de gayet iyi bilir ki, iç ve dış savaşların ülkeye getireceği yararı bütün gücüyle savunmayanlar, ulusal potansiyelin yitip gitmesine sebep olurlar.

“Horoz Jean ile Koyun Jean cumhuriyetçidirler. Her seçimde Horoz Jean imparatorcu adaya, Koyun Jean ise kralcı adaya oy verir. Ama ikisi de plebisitçi cumhuriyetçidir. Seçtikleri hükümetin sonu belirsiz ve kaotik bir seçim sonunda yıkılması riskine girmektense, plebisiti en iyi yol olarak görürler. Bu yolda son derece mahirdirler. Evinizi kumarda bir demet samana karşılık olarak ortaya koyarsanız akıllıca davranmış olursunuz. Bu sayede evinizi kazanma şansına sahip olursunuz. Bu çok iyi bir şeydir.

“Horoz Jean dindar değildir. Koyun Jean'sa din konusunda özgür düşünceli olmadığı gibi, kilise yanlısı da değildir. Ama her ikisi de, mucize satışı sayesinde zengin olan, kıskırtıcı, haka-ret ve iftira dolu bildiriler yayınlayan papaz takımına saygı ve yakınlık duyar. Bu takımın her yeri sardığını, ülkeyi kemirip bitirdiğini elbette çok iyi bilirsiniz.

“Horoz Jean ve Koyun Jean vatanseverdir. Siz de kendinizi vatansever sanıyorsunuz. İlkenize, akıl ve duygularınızın hoş ve yenilmez bağlarıyla bağlısınız. Ama yanılıyorsunuz. Çünkü evrenle barış içinde bir arada yaşamak gibi bir niyetiniz var, değil mi? O zaman siz, kesinlikle bir yabancı işbirlikçisi sayılırsınız. Horoz Jean ve Koyun Jean bir yandan savaş naraları atarak, bir yandan da sizi copleyarak bunu kanıtlayacaklardır. “Fransa Fransızlar’ındır!, Fransa Fransızlar’ındır!” naralarından geçilmeyecektir. Bu, Horoz Jean’la Koyun Jean’ın parolasıdır. Leşinizi yere serseler yeridir. Bu iki kelime, bir büyük halkın, diğer halklara göre konumunu ve yaşaması için gerekli şartları, evrensel değişim yasasıyla düşünce ve malların ticareti yasasını mükemmel bir şekilde açıkladığına ve derin bir felsefe ile geniş bir iktisadi doktrin içerdiğine göre; Horoz Jean ile Koyun Jean, Fransa’nın Fransızlar’ın olması için, Fransa’nın kapılarını yabancılara kapamaya karar vermişler ve böylece, dahiyane bir buluşla, Bay Méline’in az sayıda toprak sahibinin çıkarlarını gözeterek tarım ve sanayi ürünlerine uyguladığı politikayı insanlara uygulamaya kalkmışlardır. Horoz Jean’ın “yabancı uluslardan insanlara ülke kapılarını kapama” düşüncesi, yani bu vahşi ve güzel düşünce, bir yığın küçük burjuva ile bir yığın kahveciyi hayran bırakmıştır.

“Horoz Jean ile Koyun Jean’ın kalplerinde hiç kötülük yoktur. İnsan nesline istemeden düşman olmuşlardır. Horoz Jean daha ateşli, Koyun Jean ise daha melankoliktir. Ama ikisi de sıradan insanlardır ve okudukları gazete ne yazarsa ona inanırlar. Bu nedenle kalpleri temizdir. Çünkü okudukları gazeteye ancak onlar kadar safderun olanlar inanabilir.

“Sizleri tanık gösteriyorum ey ünlü sahtekârlar, usta kalpazanlar, büyük yalancılar! Ey hayal tacirleri, ey yanıltma sanat-kârları! Sizleri tanık gösteriyorum. Siz ki ustacar hilelerle, dinsel ve din dışı edebiyatı düzmece kitaplarla zenginleştirdiniz; yüz-yıllar boyunca hem cahilleri hem de bilginleri yanıltan Latin, İbrani, Suriye ve Kalde eserleri yazdınız; sizleri tanık gösteriyorum! Siz sahte Pisagor’lar, sahte Hermes Trismegistos’lar, sahte Sanchoniathon’lar, sahte Orfe şiiri ve fal kitabı yazarları, sahte Enoş’lar, sahte Esdros’lar; sizleri tanık gösteriyorum! Sözde

Clément'ler ve sözde Timothée'ler!.. Siz derebeyi papazlar; siz ki toprak imtiyazlarınızı garanti etmek için XI. Louis zamanında Clotaire ve Dagobert yasalarını çıkardınız! Siz kilise hukuk bilginleri; siz ki kendi yazdığınız kararnameleri Papalık yazmış gibi yutturmaya kalktınız! Sizler, her cins ve türden tarihsel hatıra imalatçıları; ey Soulavie, ey Courchamps, ey Ponchard-Lafosse, ey sahte Weber, ey sahte Bourienne ve diğerleri! Sizleri tanık gösteriyorum! Siz yalancı polisler, yalancı cellatlar! Sizler ki iğrenç bir şekilde Samson'un anılarını, Bay Claude'un anılarını yazdınız! Sizler tanıksınız! Sen Vrain-Lucas! Sen ki Magdalı Meryem'in ve Vercingétorix'in yazılarını taklit edip, onlar yazmış gibi iki sahte mektup yazdın! Sen tanıksın! Sizler ey ömür boyu yalan, riya içinde yaşamış olan sahte Smerdis'ler, Neron'lar, Jeanne d'Arc'ın erkek kardeşlerini bile yanıltan Orléans bakireleri, sahte Démetrius'lar, Martin Guerre'ler ve sahte Normandiya dükleri; tanık olun. Tanık olun ey el çabukluğu üstatları, yığınları baştan çıkarmaya yarayan mucize imalatçıları! Tanık olun; Büyülü Simon, Tyane'lı Apollonius, Cagliostro, Saint-Germain Kontu! Ey, çok uzaklardan gelerek bize her türlü yalanı söyleme imkânı olan yolcular! Bu imkânı sonuna kadar kullanıp bize Kiklopları, Lestrygonları, mıktanıs dağını, Roch Kuşu'nu ve papaz balığını gördüğünü söyleyenler! Tanıksınız! Ve siz Jean de Mandeville! Siz ki Asya'da ateş kusan şeytanlarla karşılaşıyorsunuz, siz de tanıksınız! Siz ey güzel masalcılar, öykücüler, ey Kaz Ana, ey Afacan Till, ey Münchhausen Baronu ve ey siz şövalye ruhlu ve dalavereci İspanyollar, sizleri tanık gösteriyorum! Sizlerin asırlar boyu söylediğiniz yalanlardan daha fazlasını Horoz Jean ve Koyun Jean'ın okuduğu gazeteler bir günde söylüyorlar. Buna tanık olun ve onların beyinciklerinde dolaşan onca hayalete şaşmayın!"

XXI

Cumhuriyet'e karşı yapılan darbe girişimine adı karışan ve hakkında kovuşturma açılan Joseph Lacrisse, hem şahsını, hem de elindeki belgeleri koruma altına aldı. Kralcı Darbe Komitesi'nin mektuplarını ele geçirmekle görevlendirilen polis komiseri, ziyaretini komite üyelerine yirmi dört saat önceden bildirecek kadar nazikti. Bu şekilde hem nezaketini ifade etmiş, hem de kendi yararlarını kollamış oluyordu. Neden mi? Çünkü o da herkes gibi, cumhuriyetçi hükümetin yakında düşeceğini, yerine Méline veya Ribot başkanlığında bir hükümet geleceğini tahmin ediyordu. Komiser, Komite merkezine geldiği zaman bütün dolaplar ve dosyalar boşaltılmıştı. Komiser boş dolap ve dosyaların hepsini mühürledi. Şömine mermeri üzerinde duran 1897 tarihli bir Bottin yılığı, bir otomobil fabrikası kataloğı, bir eskrim eldiveni ve bir sigara paketi de aynı şekilde mühür altına alındı. Böylece yasal gerekler eksiksiz yerine getirilmiş oldu. Yasal gerekleri yerine getirdiği için komiseri kutlamak gerektiği açıktır. Çünkü yasal gerekler mutlaka yerine getirilmelidir. Komiserin adı Jonquille'di. Seçkin bir memur, aydın bir kişiydi. Gençliğinde gazino şarkıları bestelemişti. Eserlerinden biri olan Ekmekteki Hamamböcekleri, 1885'te Champs-Élysées'de büyük sükse yapmıştı.

Beklemediği bu kovuşturma önceleri Joseph Lacrisse'i şaşırtırsa da, sonra güveni yerine geldi. Giriştikleri darbenin, Birinci İmparatorluk veya Krallık Dönemi'ndeki bir darbeden çok daha az tehlikeli olduğunu ve Üçüncü Cumhuriyet'in hiç de kan dökücü olmadığını anladı. Gerçi Üçüncü Cumhuriyet gözünden

düştü, ama rahatladı. Bu işte Joseph de Lacrisse'i kurban gibi gören tek insan Bayan de Bonmont'tu. Cömert kadın hem onu daha çok sevdi, hem de hıçkırıklara ve gözyaşlarına boğuldu. Birlikte Brüksel'e kaçılar ve unutulmaz bir on beş gün yaşadılar. Joseph de Lacrisse'in sürgünde kaldığı süre bundan ibaret kaldı. Yüksek Mahkeme ilk takipsizlik kararlarından birini Joseph Lacrisse için verdi. Ben bundan şikâyetçi değilim. Eğer bana sorsalardı, Yüksek Mahkeme'nin hiç kimseyi mahkûm etmemesi gerektiğini söyledim. Bütün suçlular hakkında kovuşturma açmadığınıza göre, sadece en zayıf ve korumasızlar hakkında kovuşturma açmanız pek ince bir davranış sayılmaz. Hele bu en zayıf ve korumasızları, bugüne kadar kovuşturuldukları olaylardan pek de farkı olmayan, ya da en azından pek farkı yokmuş gibi görünen olaylardan mahkûm etmek uygun değil. Hem sonra, bir askeri darbeye sadece sivillerin adının karışmış olması çok garipti doğrusu.

Çok değerli insanlar bana şöyle yanıt verdiler:

— İnsan kendini koruyabildiği kadar korur.

Joseph Lacrisse çalışma azminden hiçbir şey kaybetmemişti. Darbeyi yeniden örgütlemeye hazırdı ama, bunun mümkün olmadığı hemen anlaşıldı. Arama emri alan bütün polis komiserleri, kralcı sanıklara, Bay Jonquille'in gösterdiği nezaketi gösteriyorlardı ama, hem şanssızlık hem de sanıkların tedbirsizliği yüzünden, gizli örgüt komiteleri hakkında birçok belge savcının eline geçmişti. Artık güvenli bir şekilde darbe yapmak ve Kral'ı, kırlangıçların ülkeye döndüğü tarihlerde geri getirmek imkânı kalmamıştı. Bayan de Bonmont, Champs-Elysées'den Paris'e gireceği sırada Kral'ın arabasına koşmak için satın aldığı altı beyaz atı, kardeşi Wallstein'in tavsiyesi üzerine, Trocadéro Milli Sirki Müdürü Bay Gilbert'e sattı. Zarar etmek gibi üzücü bir durumla da karşılaşmadı. Aksine ufak bir kazanç bile vardı. Ama buna rağmen, zambak kadar beyaz bu altı at, bir daha geri dönmek üzere ahırlarını terk ettikleri zaman Bayan de Bonmont gözyaşlarına boğuldu. Sanki zafere taşıyacakları krallığı mezara götürüyorlardı.

Olay üzerinde dar kapsamlı bir soruşturma yürüten Yüksek Mahkeme, soruşturmayı uzattıkça uzatıyordu. Bir gün Bayan de

Bonmontlar'da oturlurken, Genç Lacrisse gayet haklı olarak, kendisini beraat ettirip ancak birkaç sanığı tutuklayan hakimleri lanetledi. Haykırarak:

— Haydut bunlar, dedi.

Bayan de Bonmont içini çekti:

— Ah! Senato hükümetin emrine girmiş, hükümet de iğrenç! Bay Méline olsa böyle bir dava açmazdı. O cumhuriyetçiydi ama dürüsttü. Bugün o başbakan olsa, Kral mutlaka Fransa'ya dönerdi.

Henri Léon bu konuda hiçbir zaman hayale kapılmamıştı:

— Bugün Kral maalesef çok uzakta! dedi.

Joseph Lacrisse başını sallayarak onayladı. Uzun bir sessizlik oldu.

Henri Léon bu kez:

— Belki böylesi daha iyi, dedi.

— Nasıl?

— Belki böylesi sizin için daha iyi, dedim. Yani Kral'ın sürgünde olması daha iyi demek istiyorum. Eğer vatanseverlik duygularınızı bir tarafa bırakabilirseniz, bu durumdan memnuniyet bile duyabilirsiniz.

— Dediklerinizi anlayamıyorum.

— Anlaşılmayacak bir şey yok. Eğer siz de benim gibi para işleriyle uğraşsaydınız, krallık size de yararlı olabilirdi. Krallığın alacağı borç bile! Kral tahta çıktıktan sonra borçlanacaktı çünkü. Hüküm sürmek için para gerekir. Ben bu işten büyük para kazanırdım. Ama siz avukatsınız. Kralın yeniden tahta çıkması size ne kazandırabilir ki? Bir vilayete vali mi olacaktınız? Neye yarar ki! Cumhuriyet idaresinde yaşayan bir kralcı bile daha iyi işler çevirebilir. Bir kere çok iyi bir hatipsiniz. Hayır, hayır! Alçakgönüllülük taslamayın. Hiç zorlanmadan, gayet kibar bir üslupla konuşuyorsunuz. Milliyetçiler yirmi beş, otuz kadar genç avukat yetiştirdi. Siz de onlardan birisiniz. İnanın bana, bunu sizi pohpohlamak için söylemiyorum. İyi bir hatip, Kral'ın geri dönüşünden yarar ummamalı. Kral Philippe, Elysée Sarayı'na yerleşir yerleşmez sizi idari bir göreve getirecekti. Bu görevlerde insan çabuk yıpranır. Eğer halkın çıkarlarını savunursanız, kral kızar ve işinize son verir. Diğer yandan, eğer kralın çıkarlarını savu-

nursanız, bu kez halk homurdanmaya başlar ve işinize son veren gene kral olur. Kral hata işler! Siz hata işlersiniz! Hem kralın hatalarının, hem kendi hatalarınızın ceremesini çekersiniz. Halk sizi sevsin veya sevmesin, her halükârda kaybedersiniz. Başka çare yoktur. Ama kral sürgünde olduğu sürece hata işlemeniz söz konusu olmaz. Nasıl işleyebilirsiniz ki? Sorumluluğunuz yok, yönetimde değilsiniz ki! Bu mükemmel bir durumdur. Halkın sizi sevip sevmediği önem taşımaz. Beceriksiz olma riskiniz de yoktur, ayrıca. Davasını kaybeden biri artık nasıl beceriksiz olsun ki? Kaybetmiştir zaten! Bedbahtların avukatı her zaman belliğdir, iyi konuşur. Eğer idare cumhuriyet idaresiyse ve siz de başa geçme şansı olamayan bir kralcıysanız, tehlike yok demektir. Açık sözlü, liberal bir muhalefet sürdürürsünüz. Hükümete zarar vermediğiniz sürece de o size saygı duyar. Öte yandan rejim düşmanlarının da sevgisini kazanırsınız. İktidardan düşen kralın hizmetinde olduğunuz ve önünde saygıyla eğildiğiniz sürece asaletinizden kimse şüphe etmez. Hiç durmadan kralı övebilir, pohpohlayabilirsiniz. Ayrıca hiç çekinmeden prensinize öğütler verebilir, onunla dobra dobra konuşabilir, ittifaklarını ve danışmanlarını eleştirebilir ve hatta ona şunu bile söyleyebilirsiniz: “Monsenyör! Size saygı ile ifade ederim ki ilişkide olduğunuz insanlar kötü insanlar!” Bu asil söylem hemen basında yer bulacaktır. Sadakatinizle ünlenecek ve asil ruhunuzla taraftarlarınıza hükmedeceksiniz. Bir avukat olarak adliyede, bir milletvekili olarak mecliste, ne yaparsanız yapın hoş görünecektir. Sizi kimse doğru yoldan ayıramayacak, papazlar da sizi destekleyecektir. Lacrisse, durumunuzun kıymetini bilin.

Lacrisse sertçe yanıt verdi:

— Anlattıklarınız belki gülünecek şeyler, belki komik yanları var, ama ben gülemiyorum. Kanımca şakalarınız hiç yerinde değil.

— Şaka etmiyorum.

— Evet! Şaka ediyorsunuz. Siz şüpheli birisiniz. Ben şüphelilerden nefret ederim. Ben eylemden yanayım. Şimdi bile, her şeye rağmen eylem yapılmasını doğru buluyorum.

Henri Léon itiraz etti:

— Sizi temin ederim ki çok ciddiym.

— O halde aziz dostum, size üzümlerek bildiririm ki, çağımızın düşüncesini hiç anlayamıyorsunuz. Berryer gibi birinin portresini çizdiniz bize. İkinci İmparatorluk yönetiminde onun yaptıklarına hak verebilirdiniz. Ama sizi temin ederim ki modası geçti artık, eskidi o. XX. yüzyılda, yenik düşmüş saraylılara gülüyorlar artık. Yenilmemek gerekiyor. Yenilenlere, güçsüzlere haksız gözüyle bakılıyor. Günümüzün ahlaki değerleri böyle. Polonya, Yunanistan veya Finlandiya'nın yanındayız mı demek bu? Hayır! Hayır! Bizim o tarakta bezimiz yok. Saf değiliz biz!.. Doğru, bir ara "Yaşasın Boerler" diye haykırdık. Ama ne yaptığımızı biliyorduk. Niyetimiz hükümeti tedirgin etmek, İngiltere ile arasını açmaktı. Boerler'in zafer kazanacağını umuyorduk. Ben umudumu yitirmedim. Cumhuriyeti, cumhuriyetçilerin yardımıyla devireceğimize hâlâ inanıyorum.

"Tek başımıza başaramadığımız şeyi, bütün milliyetçiler birlikte başaracağız. Baldırı çıplak kızın işini hep beraber bitireceğiz. Herşeyden önce, belediye seçimlerine katılmamız lazım."

XXII

Joseph Lacrisse dediği gibi, eylem adamıydı. Boş durmak onu sıkıyordu. Hiç iş yapmayan kralcı bir komitenin sekreterliği ni yapmaktansa, hiç boş durmayan milliyetçi bir komiteye üye olmayı tercih etmişti. Bu komitede dehşet havası esiyordu. Üyeler Fransa'ya sevgilerini kinle, vatanseverliklerini gaddarlıkla ifade ediyorlardı. Tiyatro ve kiliselerde haşın gösteriler düzenliyorlardı. Dindar Bayan Bonmont kilisede yapılan gösterilere koyu renk elbiseyle katılıyordu. *Domus mea domus orationis.** Milliyetçilere yeni katıldıkları günlerden birinde, Bayan de Bonmont ve Lacrisse katedralde inançla dua ettikten sonra, Parois Meydanı'nda çılgınca naralar atarak vatanseverlik duygularını ifade eden bir kalabalığın arasına katıldılar. Lacrisse bağırırken, Bayan de Bonmont peçesinin altında parıldayan kırmızı dudakları ve gülümseyen yaşlı mavi gözleriyle göstericilere cesaret verdi.

Korkunç uğultu ve hoşnutsuzluk haykırışları gittikçe artıyordu. Validen emir alan bir polis birliği göstericilerin üzerine yürüdü. Lacrisse buna hiç şaşırmadı ve polisler iyice yaklaştıkları zaman "Yaşasın Polis!" diye bağırdı.

Lacrisse'in coşkusu samimiydi. Tedbirsiz davranmış sayılmazdı. Hiç sesini çıkaramayan cumhuriyetçi göstericileri kaldırırmda coplayıp bayıltan polis birlikleri ile milliyetçi göstericiler arasında, Çiftçi Başbakan'ın maalesef geri gelmesi mümkün olmayan yönetimi zamanında bir dostluk kurulmuştu. Lacrisse o

* Latince: Benim evim vaaz evi.

günleri özlüyordu. Çiftçi Başbakan'a göre, polis ılımlı davranıyordu! Onun ne hoş köylü adetleri vardı! Ne güzel bir saflıktı bu! O günleri görmeyen, yaşamış sayılmaz. Ne mutlu günlerdi onlar! Onun ne saf bir köylü düşüncesi vardı! Başbakan şöyle diyordu: "Cumhuriyet'in düşmanı yoktur. Nerede kralcı darbeciler? Nerede asi papazlar? Ben hiçbirini göremiyorum." Sanki papazlar ve darbeciler bayramlıklarını giymiş, kendisini alkışlayıp duruyorlardı. Joseph Lacrisse'in o güzel günleri unutmaması mümkün değildi. Polislerle göstericilerin, eskiden olduğu gibi anlaşacaklarından emindi. Kalabalığın önüne geçti. Şapkasını bastonunun ucuna taktı ve en az yirmi kere, "Yaşasın Polis!" diye bağırdı. Ama eski camlar çoktan bardak olmuştu. Dostluk gösterisi ve övgü dolu alkışların vızgeldiği polis, göstericilerin üstüne saldırdı. Şiddetli bir çarpışma oldu. Milliyetçiler bir an bocalayıp geri çekildiler. Elinden bir şey gelmeyen Lacrisse polisleri selamlamaktan vazgeçmişti. Polisler şapkasını bir yumrukta ezdiler. O da bu saldırıya kızıp, bastonunu bir polisin kafasında kırdı. Arkadaşları uğraşıp onu kurtarmasaydı, tıpkı sosyalistler gibi karakola götürülecek, bir güzel sopa yiyecekti.

O gösteride kafası yarılan polis memuru hastaneye kaldırıldı. Vali onu taltif ederek gümüş madalya verdi. Grandes-Ecuries Mahallesi Milliyetçi Komitesi de Joseph Lacrisse'i 6 mayısta yapılacak belediye seçimlerinde aday göstermeye karar verdi.

Bu komitenin eski başkanı Bay Collinard idi. Bir önceki seçimlerde adaylığını koymuş ve kazanamamıştı. Şimdiki başkan, mezeci Bay Bonnaud, Joseph Lacrisse'in kazanması için elinden geleni yapmaya kararlıydı. Daha önceki seçimleri şimdi yeniden aday olan radikal-cumhuriyetçi Raimondin kazanmıştı. Ama seçmenin ona güveni kalmamıştı. On iki yıldır mahalleye bir tramvay bile getirememişti. Diğer yandan, Dreyfuscular'la da ilişkisi olduğu söyleniyordu. Grandes-Ecuries Mahallesi mükemmel bir yerdi. Sakinleri hep milliyetçiydi. Tüccarlar bile Waldeck-Millerand Hükümeti'ni ağır şekilde eleştiriyorlardı. Mahallede Yahudiler de vardı, ama bunlar Yahudi düşmanıydı. Zengin ve kalabalık tarikatçı papazlar milliyetçileri destekliyorlardı. Daha geçenlerde Aziz Antoine Şapeli'ni hizmete açan papazların milliyetçilere destek olacakları kesindi. Lacrisse'in ba-

şarı kazanmaması için hiçbir sebep yoktu. Sadece düşüncelerini çok açıkça ifade etmemesi gerekiyordu. Koyu bir kralcı olduğunu söylememeliydi. Küçük ticaret erbabı, özellikle yakında başlayacak Paris Fuarı sırasında rejim değişikliği olmasını istemezdi.

Lacrisse bu görüşlere karşı direndi. Düşüncelerini gizlemek niyetinde değildi. Krallık Bayrağı çekmek istiyordu. Bay Bonnaud ısrar etti. Seçmenin eğilimlerini, nasıl davranılması gerektiğini biliyordu. Bay Lacrisse'in milliyetçi olduğunu söylemesi yeterdi. Başka bir şey yapmasına gerek yoktu. Bonnaud işin geri kalanını halledecek, seçimleri kazanacaktı. Tek yol buydu.

Joseph Lacrisse şaşırmişti. Bir ara Kral'a mektup yazıp bu konudaki fikrini almayı düşündü. Ama vakti yoktu buna. Hem çok uzaklarda olan Prens sağlıklı bir karar verebilir, kendi yararının nerede olduğunu bilebilir miydi? Lacrisse dostlarına danıştı. Henri de Léon:

— Biz gücümüzü ilkelerimizden alıyoruz, dedi. Bir kralcı hiçbir zaman “Ben cumhuriyetçiyim” diyemez. Zaten sizden istenen bu değil ki. Hatta ileri cumhuriyetçi veya liberal olduğunu söylemeniz de istenmiyor. “Milliyetçiyim!” deyin yeter. Göğsünüzü gere gere milliyetçi olduğunuzu söyleyebilirsiniz, çünkü gerçekten milliyetçisiniz. Tereddüt etmeyin. Tereddüt ederseniz başarı şansınız azalır. Başarı kazanmanız bizim için çok önemli.

Joseph Lacrisse düşündü taşındı ve sonunda vatan sevgisi ağır bastı. Prens'e durumu anlatan bir mektup yazdı.

Programın ana hatlarında kolayca anlaşılar. Başibozuklar çetesine karşı milli orduyu savunacaklar, kozmopolitizme karşı mücadele edecekler, üniversite stajı kanun tasarısı ile aile babalarının hakkını yiyen hükümete karşı çıkacaklar, kollektivist tehlikeye karşı halkı uyacaklardı. Grands-Ecuries ile Fuar arası tramvay hattını açacaklar, Fransız Bayrağı'nı yüksek tutacaklar, kanalizasyon hizmetlerine çekidüzen vereceklerdi.

Plebisitin adı hiç geçmedi. Grands-Ecuries Mahallesi bu konuya iyice yabancıydı. Joseph Lacrisse bağlı olduğu dinsel hukuk doktrini ile plebisitçi doktrin arasında çelişki görmüyordu.

Derouledé'i sevip takdir etse de, körü körüne peşinden gitmiyordu.

Bonnaud'ya üç renkli afişler yaptırtacağını söyledi. Bunun iyi bir etki yapacağını düşünüyor ve önemsiyordu.

Bonnaud ona hak verdi. Ama eski başkan Raimondin, seçimlere beş kala, Grands-Ecuries ile Trocadero arasına bir tramvay hattı kurulması konusunu halletti. Bu başarısıyla bol bol övünüyordu. Seçim bildirgesinde durmadan bundan söz ediyor, Fuar'ı ve Fuar'da sergilenen harikaları Fransız sanayi ve ticaret dehasının bir zaferi ve Paris'nin onuru gibi görüyor, tehlikeli bir rakip haline geliyordu.

Milliyetçiler mücadelenin zor geçeceğini anlayarak toparlandılar. Birçok toplantı yaptılar. Raimondin'i aklıktan ölen annesine yardım etmemekle, belediye oylamasında Urbain Gohier'den yana olmakla suçladılar. Gece gösterilerinde, Yahudiler'in ve Panamacılar'ın adayı Raimondin'i yerden yere vurdular. Joseph Lacrisse'i destekleyen bir ileri cumhuriyetçi grubu kuruldu ve aşağıdaki bildiriyi yayınladı:

SEÇMEN BEYLER!

İçinde bulunduğumuz ciddi durum, belediye seçimlerine katılan adaylara, ülkemizin geleceğine ilişkin siyasi görüşlerini sormamızı gerektiriyor. Bazı gafillerin aziz ülkemizi zayıf düşürmek gibi sinsi ve caniyane emelleri var. İktidar koltuğuna oturma cüretini gösteren kollektivistler, emek ve tasarruflarımızın kutsal ürünü olan malımıza ve mülkümüze göz dikiyorlar. Halk iradesine karşı olan hükümet, diktatörlük kanunları çıkarmaya hazırlanıyor. Bu durumda hepiniz, vicdan özgürlüğü ve dürüst cumhuriyeti savunan,

**ADAY,
YARGITAY'DA AVUKAT,
BAY JOSEPH LACRISSE'E
OY VERİNİZ!**

Mahallenin milliyetçi sosyalistleri, ikinci turda Joseph Lac-

risse'i destekleyecek bir aday göstermeye karar vermişlerdi. Ama durum kritik görünüyordu. Birlik gerekiyordu ve milliyetçi sosyalistler Joseph Lacrisse'i desteklemeye karar verdiler. Şu bildiri yayınladılar:

Yurttaşlar!

Yurttaş LACRISSE'in cumhuriyetçi, sosyalist ve milliyetçi olduğundan kimse şüphe etmesin! Oylarınızı ona verin!

Kahrolsun hainler! Kahrolsun Dreyfusçular! Kahrolsun Panamacılar! Kahrolsun Yahudiler! Yaşasın Milliyetçi Sosyalist Cumhuriyet!

Mahallede şapelleri ve büyük binaları bulunan papazlar, seçim kampanyasına karışmaktan kaçındılar. Papanın emirlerine karşı gelemeyecek kadar kiliseye bağlıydılar. Dünya işlerinden ayrı kalmak istiyorlardı. Ama onların yerine papazların laik dostları bir bildiri yayınladılar ve iyi kalpli din adamlarının düşüncelerini açıkladılar. Mahallede dağıtılan bildirinin metni aşağıdaki gibiydi:

Kayıp eşyaları, mücevherleri ve genellikle her türlü eşyayı, menkul ve gayrimenkulleri, duyguları, şefkatleri ve daha aklınıza gelebilecek her şeyi bulmak amacıyla kurulan Aziz Antoine Derneği duyurur:

Beyler!

Şeytan insan ruhunu özellikle seçimlerde sınar. Amacına ulaşmak için binbir hileye başvurur. Masonlar ordusu şeytanın hizmetinde değil mi? Ama sizler kurnaz düşmanın nasıl alt edilmesi gerektiğini pek iyi bilirsiniz. Kundakçıların, Dreyfusçuların ve Kilise yıkıcılarının adaylarını tiksinierek ve nefretle lanetleyebilirsiniz.

Alçakça sürdürülen zalimce baskılara ve hükümetin, fakirlerin cebine el atmasına ancak dürüst insanları iktidara getirerek engel olabilirsiniz.

Aziz Antoine'ın adayı

Yargıtay'da Avukat

Bay JOSEPH LACRISSE'e
Oy veriniz.

Eğer gösterdiği aday seçilmezse, Aziz Antoine hak etmediği halde acı çekecek. Buna meydan vermeyelim, beyler!

İmzalar:
RİBAGOU, Avukat.
WERTHEIMER, Yazar.
FLORİMOND, Mimar.
BECHE, Emekli Yüzbaşı.
MOLON, İşçi.

Milliyetçilerin seçim kampanyasını hangi ahlaki ve entelektüel platformda yürüttükleri yukarıda açıklanan belgelerde açıkça görülmektedir.

XXIII

Milliyetçi aday Joseph Lacrisse önceki dönem meclis üyeliği yapmış ve yeniden aday olan radikal Anselme Raimondin'e karşı yoğun bir seçim kampanyası yürütüyordu. Halka açık toplantılarda hiç yabancılık çekmiyor, cehaletin verdiği cesaretle ağzına geleni söylüyordu. Birkaç basit fikre sahipti. Bu fikirler de seçmenlerin fikirleriyle uyduğu için ona yakınlık duyuyorlar, hitabet yeteneğini takdir ediyorlardı. Anselme Raimondin'e karşı yürütülen kampanyada Lacrisse üstünlük sağlıyordu. Kendisi ve arkadaşlarının dürüst insanlar olduklarını, partisinin de dürüst insanların partisi olduğunu ileri sürüyor, parti yeni kurulduğu için herkes buna inanıyordu.

Anselme Raimondin de düzenlediği toplantılarda dürüst, hem de çok dürüst olduğunu ileri sürüyor, ama bu açıklamaları hep Joseph Lacrisse'ten sonra yaptığı için inandırıcı olmuyor, bıkkınlık veriyordu. İktidarda olduğu dönemde birçok işe bulaştığı için de inandırıcılığı iyice azalıyordu. Oysa Joseph Lacrisse pırıl pırıl bir dürüstlük abidesiydi.

Lacrisse genç ve hareketliydi. Askerce bir görünüşü vardı. Raimondin ise kısa boylu, şişman ve gözlüklüydü. Bu durumun farkına kampanya sırasında varılmıştı. Milliyetçiler kampanyaya kendine özgü bir coşku, şiirsellik ve küçük tacirlerin duyarlı oldukları bir güzellik ülküsü katmışlardı.

Joseph Lacrisse belediye meclisi ve üyeleri hakkında hiçbir şey bilmiyordu. Bu bilgisizlik yararına oluyor, rahatça ve hiçbir şeye bağlı olmadan konuşabiliyordu. Anselme Raimondin ise ayrıntılara saplanıp duruyordu. Belediye işlerini bildiği için tek-

nik tartışmalara giriyor, sayılarla konuşuyor, dosya numarası veriyordu. Halkı çok iyi tanınmasına rağmen onu gözünde büyütüyor, ona hâlâ biraz saygı duyuyor, sanki her şeyi anlayacakmış gibi açıklamalara girişiyor, palavra atmaktan kaçınıyordu. Böylece soğuk, sıkıcı bir görünüş kazanıyordu.

Anselme Raimondin saf sayılmazdı. Çıkarlarının nerede olduğunu, sıradan politikanın nasıl yürütüldüğünü biliyordu. İki senedir mahalleyi milliyetçi gazete, afiş ve broşürler istila etmişti. O da sırası gelince milli orduyu övmeyi, böylece milliyetçi görünerek hainleri saf dışı bırakmayı planlamıştı. Nasıl olsa bunların söylediklerini her zaman söyleyebilirim diye düşünmüş, rakiplerine yeterince önem vermemiş, yanıldığı nokta da bu olmuştu. Joseph Lacrisse milliyetçi düşüncelerini benzeri olmayan bir ustalıkla ifade ediyordu. Her söylenişinde yeni sanılan, etkileyici ve durmadan tekrarladığı bir cümlesi vardı: “Yurttaşlar! Ayağa kalkalım ve ordumuzu onu yıkmayı kafasına koymuş bir avuç vatansıza karşı savunalım!” Bu söz cuk oturuyordu; tam Grandes-Ecuries Mahallesi sakinlerinin beklediği sözdü. Bunu söylediğinde ortalık yıkılıyordu. Anselme Raimondin bu cümlenin yerini tutabilecek hiçbir şey bulamamıştı. Yurtsever laflar ediyorsa da, üslup yoksulu olduğu için etkili olamıyordu.

Lacrisse duvarları üç renkli afişlerle kaplamıştı. Anselme Raimondin de üç renkli afişler bastırttı. Ama boya mı kötüydü, yoksa güneşten mi, afişler çok soluk görünüyordu. Her yerden darbe yiyor, herkes onu terk ediyordu. Kendisine olan güvenini yitiriyor, silik, korkak bir tavır alıyor, gizleniyor, görünmez oluyordu.

Bir ayakçada veya bir kır meyhanesinde konuşmaya başladığı zaman soluk bir gölgeye benziyor ve diğer insanlardan ayırdedilemiyor, sesi, dinleyenlerin mırıltıları ve pipo dumanları arasında yitip gidiyordu.

Geçmişini hatırlatıyor, eski bir savaşçı olduğunu söylüyor, Cumhuriyet’i savunuyordu ama, söylediklerinin hiçbir etkisi olmuyor, sanki duvara konuşuyordu. Grands-Ecuries Mahallesi seçmenleri, Cumhuriyet’in, Cumhuriyet’e karşı darbe girişiminde bulunan Joseph Lacrisse tarafından savunulmasını istiyorlardı, o kadar.

Toplantılarda pek tartışma olmuyordu. Yalnızca bir keresinde Anselme Raimondin milliyetçi bir toplantıya çağırılmış; toplantıda bir sürü şamata ve gürültü olmuş, gündem bile karanlıkta oynanmış, konuşmasına fırsat verilmemiş, tahta sıralar kırılmaya başlanınca da salon sahibi ışıkları söndürmüş ve toplantıya son vermişti. Grandes-Ecuries’de yapılan toplantılar, Paris’in diğer mahallerinde yapılan toplantılar gibi gürültülü geçmedi. İki taraf da şiddet gösterisinde bulunmadı. Bu aktüel siyasi örf ve adetlere uygun bir durumdu. Milliyetçiler her zamanki gibi, karşı tarafı satılmış, hain ve alçak olmakla suçladı. Ama bu suçlamalar pek cılızdı. Atılan çığlıklar bile maddi ve manevi bir güçten düşüşün belirtisi, belli belirsiz bir hoşnutsuzlukla bütünleşen şaşkın bir tavrın sonucu gibiydi. Seçmen en basit meseleyi bile düşünmek istemiyordu. Bol bol sövüp sayıyor, ama kendini hiç tehlikeye atmıyordu. Her akşam iki taraftan da ancak bir iki yaralı oluyordu, o kadar. Yaralı Lacrisse yanlıları At Meydanı’ndaki Eczacı Delapierre’e, Raimondin yanlıları da pazarın ordaki Eczacı Job’a gidiyorlar, iş bitiyordu. Geceyarısı sokaklarda kimse kalmıyordu.

6 mayıs günü, Joseph Lacrisse ve arkadaşları, kiraladıkları ve afiş ve bayraklarla donattıkları bir dükkânda seçim sonuçlarını bekliyorlardı. Burası milliyetçilerin seçim bürosuydu. Mezeci Bay Bonnaud geldi ve Joseph Lacrisse’e, iki bin üç yüz dokuz oy alarak seçildiğini söyledi. Raimondin bin beş yüz on dört oy alabilmişti. Bonnaud:

— Yurttaş Lacrisse, dedi. Sonuçtan çok memnunuz. Cumhuriyet zafer kazandı!

Lacrisse:

— Dürüst insanlar kazandı! diye karşılık verdi. Size teşekkür ederim, Bay Bonnaud. Benim adıma, yiğit dostlarımıza teşekkürlerimi bildirin.

Sonra yanında duran Henri de Léon’un kulağına eğilerek:

— Léon, dedi. Lütfen bana bir lütufta bulununuz. Başarımızı hemen Monsenyör’e bildirin.

Bu sırada sokaktan sevinçli sesler geliyordu:

— Yaşasın Déroulede! Yaşasın Ordu! Yaşasın Cumhuriyet! Kahrolsun hainler! Kahrolsun Yahudiler!

Lacrisse arabasına bindi, gösteri yapan halkın arasına karıştı. Yol kapalıydı, Yahudi Baron Golsberg kapıda duruyordu. Yeni Belediye Meclis Üyesi'nin eline sarılarak:

— Size oy verdim Bay Lacrisse, dedi. Duyuyor musunuz? Size oy verdim. Yahudi düşmanlığı ciddiye alınacak bir şey değil. Öyle değil mi? Biliyorum, biliyorum! Siz de benimle aynı görüştesiniz. Yahudi düşmanlığı ciddi bir şey değil, ama sosyalizm ciddi bir şey.

— Evet, evet! Şimdilik hoşça kalın Bay Golsberg.

Ama Baron, Joseph Lacrisse'in peşini bırakmıyordu:

— Sosyalizm tehlike demektir. Bay Raimondin kolektivistlere ödün veriyor. Bu yüzden size oy verdim, Bay Lacrisse.

Kalabalık bağırmaya devam ediyordu:

— Yaşasın Déroulede! Yaşasın Ordu! Kahrolsun Dreyfusçular! Kahrolsun Raimondin! Yahudilere ölüm!

Sonunda arabacı, kalabalığı yarıp geçmeyi başardı.

Lacrisse eve geldiğinde Bayan Bonmont onu bekliyordu. Heyecanlı ve sevinçliydi.

Seçim sonuçlarını öğrenmişti bile Lacrisse'e:

— Seçildiniz! dedi.

Kollarını açmış, şükreder gibi gökyüzüne bakıyordu.

"Seçildiniz" sözü bu dindar kadının ağzında mistik bir anlam kazanıyordu. Lacrisse'i kucaklayarak:

— En çok sevindiğim taraf da, seçilmeni bana borçlu olman, dedi.

Bayan de Bonmont bu işe hiç para katmamıştı. Gerçi para sıkıntısı çekmemiş, birçok yerden yardım almışlardı ama, Müşfik Elisabeth bir kuruş vermemişti. Joseph Lacrisse ne dediğini anlamakta zorluk çekiyordu. Sonunda açıkladı:

— Her gün Aziz Antoine da mum diktim. Bu yüzden kazandın sen! Aziz Antoine insanın isteğini yerine getirir. Papaz Adéodat söyledi bunu bana. Her gün bir mum diktim senin için.

Lacrisse'i:

Öpücöklere boğdu. O sırada aklına güzel ve şövalyelik ruhuna uygun bir şey geldi. Sordu:

— Dostum, Belediye Meclis Üyeleri eşarp takarlar, değil mi? İşlemeli eşarp? Sana bir tane işleyeceğim...

Lacrisse çok yorgundu. Bir koltuğa yığıldı. Elisabeth ayaklarına kapandı ve mırıldandı:

— Seni seviyorum.

Ondan sonra orada olanları kimse bilmiyor.

Aynı gece, Anselme Raimondin, seçim sonuçlarını, “Mahallenin Öz Evladının Evi” olarak tanımladığı küçük dairesinde öğrendi. Masada on iki litre şarap ve soğuk börek vardı. Başarısızlığa şaşırılmıştı:

— Bunu bekliyordum, dedi.

Tek ayağı üzerinde dönmeye kalkınca ayağı burkuldu, yüzünü ekşitti.

Komite Başkanı Doktor Maufle eski bir radikaldi. Onu teselli eder gibi:

Suç sende, dedi. Milliyetçilerin mahallede zararlı fikirler yaymasına izin verdin. Onlarla mücadele etmeye cesaret edemedin. Yalanlarını açığa vurmak için hiçbir girişimin olmadı. Onlar gibi iki taraflı oynadın. Gerçekleri biliyordun ama, insanları aydınlatmaya cüret edemedin. Yumuşak davrandın ve yenilgiye uğradın. İyi de oldu.

Anselme Raimondin omuz silkti:

— Sen yaşlı bir çocuksun, Maufle. Bu seçimlerin ne ifade ettiğini anlayamıyorsun. Halbuki her şey açık. Başarısızlığımın tek bir sebebi var: Büyük mağaza ve kooperatiflerin sıkıntıya soktuğu küçük dükkân sahipleri hayatlarından memnun değildi. Bunu bana ödettiler. O kadar basit.

Dudaklarında müstehzi bir gülümsemeyle ekledi:

— Görecekler günlerini!

XXIV

Bay Bergeret ile öğrencileri Bay Goubin ve Bay Denis, Lüksemburg Parkı'nda karşılaştılar:

Bay Bergeret:

— Beyler, size iyi haberlerim var, dedi. Avrupa'da savaş tehlikesi yok. Bunu bana bizzat Zııırcıklar söyledi. Fuar'da Horoz Jean, Koyun Jean, Kartal Yavrusu Jean ve Maymun Gilles'le karşılaştım. Yaya köprülerinin nasıl gıcırdadığını inceliyorlardı. Horoz Jean bana yaklaştı ve ciddi ciddi:

“Bay Bergeret, dedi; bizim savaş yanlısı olduğumuzu, savaş çıkaracağımızı söylemişsiniz. Koyun Jean'la ben, İngiltere'de Dover'a çıkarma yapıp, askeri harekâtla önce Londra'yı, sonra Berlin'i, sonra da diğer birçok başşehir işgal edecekmişiz. Bunları söylemişsiniz, biliyorum. Niyetiniz kötü. Fransızlar'a bizim savaşı sevdiğimizi söylemek istiyorsunuz. Ama yanılıyorsunuz. Bu doğru değil. Bizim savaştan yana değil, askerce eğilimlerimiz var. Bunlar apayrı şeyler. Biz barıştan yanayız. Fransa İmparatorluk Cumhuriyeti'ni kuralım, savaşa son vereceğiz.

“Onlara inandığımı söyledim. Barış yanlısı olduklarını kanıtlayan başka bir şey daha vardı. Horoz Jean, Koyun Jean, Kartal Yavrusu Jean ve Maymun Gilles'in Çin'e gitmelerini isteyen büyük, beyaz güzel afişler asılmış, onlar buna rağmen Çin'e gitmemişlerdi.

“Horoz Jean'a ayrıca şunları söyledim:

“Siz Çin'e gitmediniz. Ben o zaman anladım ki, sizler zarif askercil eğilimlere sahip, güçlü yurtsever duyguları olan insanlarsınız. Siz yurt topraklarını bırakıp gidemezsiniz. Beni bağışla-

manızı rica ederim. Sizin de benim gibi barışçı insanlar olmanız çok sevindirici.

“Horoz Jean öyle bir baktı ki, titredim.

“Ben barışçığım Bay Bergeret, dedi. Ama çok şükür, sizin gibi değil. Benim istediğim barışla sizinki bir değil. Siz bize empoze edilen barışa boyun eğiyorsunuz. Alçakça bir boyun eğiş bu. Biz bu durumu tevekkülle karşılayamayacak kadar soyluyuz. Sizin şu pek hoşnut olduğunuz, ne idüğü belirsiz, rahat ve gevşek barış bizi yürekten, zalimce yaralıyor. Biz yönetime gelince yapacağımız barış farklı, korkunç, gürültülü, mahmuzlu ve süvarili olacak. Dizginsiz ve haşin, tehditkâr ve korkunç, ateşli ve bize yakışır, homurtulu ve gök gürültülü, şimşek çakan ve çaktıran bir barış. Bir barış ki en tüyler ürpertici savaştan daha korkunç. Bütün evren korkudan donuverecek, İngilizler sinirden ölecek. İşte Bay Bergeret, bizim barışçılığımız böyle olacak. İki üç ay sonra göreceksiniz; kuracağımız barış dünyayı kan ve ateşe boğacak.

“Bu söylevi dinledikten sonra Zıppırcıkların barışçı olduklarını kabul etmek zorunda kaldım. Böylece, Falcı Kadın Panzoust’un, antika bir çınar yaprağına yazdığı kehanet gerçek oldu:”

*Sen ki rüzgârla yemlenirsin,
Zıppırcığım, küçük tulumum,
Eğer gerçekse barış isteğin,
Önce biraz rahat dur!*

XXV

Milliyetçiler Paris'te zafer kazanmışlar, Joseph Lacrisse Grandes-Ecuries Mahallesi Belediye Meclis Üyesi seçilmişti. Bayan de Bonmont'un çevresi gittikçe genişliyor, renkli hale geliyordu. Yeni partinin ileri gelenleri, Büyük Baron'un dul eşinin evinde toplanıyorlardı. Aziz Antoine Mahallesi'nin ihtiyar hahamına göre, kutsal Yahudi halkının düşmanları, Tatlı Elisabeth'in evinde toplanarak İsrail Tanrısı'nın buyruklarını yerine getiriyordu. Mardohay'ın amca kızını Assureus'un yatağına iten el, Yahudi düşmanı şefleri ve Zıpırcık Prensleri bir Yahudi kadının çevresinde topluyordu. Gerçi Barones'le atalarının düşünceleri bir değildi ama, İaveh'in ne düşündüğünü kim bilebilirdi? Alman Sarayları'ndaki mitolojik süslemeleri bilen Frémont gibi sanatçılar, Barones'in Viyanalı Erigone gibi gürbüz olmasını, milliyetçi bağbozumunun allegorisi gibi görüyorlardı.

Barones'in davetleri neşeli geçer, güç gösterisi yapılırdı. En sıradan kahvaltı bile milli anlamlar taşırdı. O sabah da Barones'in evinde kilise ve orduyu savunan birçok ünlü bir araya gelmişti. Güney-Batı Kralcı Komiteleri İkinci Başkanı Henri Léon, General Cartier de Chalmot'nun oğlu Yüzbaşı Chalmot ve eşi, Paris'te seçimleri kazanan milliyetçileri kutlamaya gelmişlerdi. Chalmot'nun eşi genç bir Amerikalı bayandı ve milliyetçi duygularını kuş sesine benzer sesiyle öyle ifade ediyordu ki, kuşhane kuşlarının dahi seçim kampanyasına katıldığını sanırdınız. Sully Lisesi beşinci sınıftan terk Bay Tonnelier de kahvaltı davetlileri arasındaydı. Lisede okurken Cumhurbaşkanı'na yapılan bir suikasti övmüş, akabinde disiplin cezasına çarptırılmış ve

yüksek sosyeteye kabul edilmişti. Şimdi iyice durulmuştu. Arada sırada birkaç kelimeyle kendini ifade etmeye çalışıyordu. Zamanında Komün'e katılan Güzel-Sanatlar Müfettişi Fremont yaşlandıkça burjuva ve kapitalistlere yanaşıyor, Hristiyan sanatının başeserlerini ellerinde tutan Yahudilerle sık sık görüşüyordu. Yeter ki ona değerli ve zarif bibloları günlerce, nazik elleriyle elleme izni verin, bir eşeğin Fransa'ya diktatör olmasına bile razı olurdu. Boyalı, cilalı, parlak, her zaman yakışıklı ama biraz somurtkan Kont Davant da oradaydı; Yahudilerin egemen olduğu o şaşalı günleri, havalı para babalarına Riesener mobilyaları ve Tyomyre tunç heykelleri sattığı günleri anımsıyordu. Barones'in rahmetli eşi Baron'a on beş milyonluk sanat eseri ve antika eşya sattıktan sonra yaptığı spekülasyonlar başarısız olmuş, iflas etmişti. Eski güzel günleri arıyordu. Ekşi suratlı, daha doğrusu en yüzsüzlerinden bir asalaktı; çünkü pek iyi biliyordu ki asalakların ancak böylesine tahammül edilebilirdi. Ayrıca davetliler arasında Kral Henry'nin yeniden tahta geçmesi girişiminin öncülerinden Jacques de Cadde, Philippe Delion, Astolphe de Courtrai, Joseph Lacrisse, Celle-Saint-Cloud Milliyetçi Komitesi Başkanı Hugues Chassons des Aigues vardı. Çuval bezinden ceket, pantolon giymiş, altın rengi çiçek ve zambaklar işli bir kolçak takmış, gür saçlarının tepesinde hiç çıkarmadığı şapkası ve durmadan çektiği zeytin çekirdeği tesbihi ile Gümüş Bacak'ı saymadan geçmeyelim. Gümüş Bacak Monmartre'lı bir şarkıcıydı. Darbecilere katıldıktan sonra o da yüksek sosyete çevrelerine kabul edilmişti. Bacakları arasına bir tüfek sıkıştırmış, ayakta bir şeyler atıştırıyor, içkiyi susuz içiyordu. Dreyfus Davası açılalı beri Fransız Sosyetesini bayağı değişim göstermişti.

Genç Baron Ernest böyle bir davette evin efendisinin oturduğu yere, annesinin karşısına oturmuştu.

Konuşmalar geldi politikaya dayandı. Jacques de Cadde, Philippe Dellion'a:

— Hatalısınız, dedi. İş Papaz François gibi haletmek gerekir... Ne olacağı belli olmaz... Fuar'dan sonra belki... Herkese açık toplantılar yapmaya başladıktan sonra...

Astolphe de Courtrai:

— Mutlaka yapmamız gereken bir şey var, dedi. Yirmi ay

sonra yapılacak seçimlerde başarı kazanabilmek için şimdiden hazırlanmak gerekir. Ben günü gelince hazır olacağım. Boks dersleri alıyor, sopa atmayı öğreniyorum.

Philippe Dellion sordu:

— Hocanız kim?

— Hocam Gaudibert. Fransız boksunu geliştiren adam. Enfes ve kendine özgü bir tekme stili var... İdman yapmanın önemini kavramış birinci sınıf bir hoca!

Jacques de Cadde:

— En önemli şey idmandır, dedi.

Astolphe de Courtrai:

— Elbette, diye karşılık verdi. Gaudibert'in idman usulleri şahane. Yaptırdığı her hareket deneye dayanıyor. Masaj, çoğu besleyici gıdalar olan bir pehriz... Söz şu: "Vücutta yağ yok! Adale var!" Altı ayda öyle yumruk atmayı öğreniyorsunuz ki... düşman başına... Hele attığınız tekmeler...

Bayan de Chalmot sordu:

— Şu yavan, tatsız tuzsuz hükümeti deviremez misiniz?

Bayan de Chalmot:

Waldeck Hükümeti'ni her anışında, -veya her anımsadığında dahi- küçük melek yüzünü ekşitiyordu. Lacrisse karşılık verdi:

— Hiç endişelenmeyin, yeni hükümet eskisinden farklı olmayacak.

Bay Tonnelier:

— Yeni bir Cumhuriyetçi Harcama Bakanlığı kurulursa Fransa yıkılır, dedi.

Léon:

— Evet, dedi. Bugünkünden farksız bir hükümet kurulacak ama, eskisi kadar hoşnutsuzluk yaratmayacak. Çünkü bu yeni hükümetin Dreyfus Davası ile ilgisi olmayacak. Yeni hükümeti kötüleyebilmek için, bize bağlı basın en az bir hafta sıkı bir kampanya yürütmesi gerekir.

Frémont, Barones'e:

— Petit Palais'ye gittiniz mi? diye sordu.

Gittiğini söyledi Barones. Küçük kutular ve balo biletleri görmüştü orada.

Frémont:

— Emile Molinier orada çok güzel bir Fransız Sanatı Sergisi düzenledi, dedi. Ortaçağ'ın en güzel eserleri sergileniyor. XVIII. yüzyıldan güzel örnekler var, ama epey eksik. Sizin sanat hazineleriniz var, Bayan; birkaç eser bağışlamaktan kaçınmazsınız sanırım.

Baron, dul eşine gerçekten sanat hazineleri bırakmıştı. Kont Davant, Baron hesabına bütün Somme, Loire, Rhone nehir kıyısı taş şatolarını gezmiş; bıyıklı, cahil ve muhtaç soylulardan ata portreleri, tarihi eşyalar, krallardan metreslere hediyeler, ünlü ailelerin övündükleri yüce krallık anıları toplamıştı. Barones'in Montil'deki şatosunda ve Marceau Caddesi'ndeki konağında, XVIII. yüzyılın en ünlü Fransız marangoz ve oymacılarının eserleri vardı: Konsollar, madalya koleksiyonları, yazı masaları, saatler, sarkaçlar, şamdanlar ve rengi solmuş güzel halılar... Önce Terremonde, sonra da Frémont, Sergi'ye birkaç mobilya, tunç heykel ve duvar halısı göndermesini istemişler, her seferinde bu istekleri reddetmişti. Bu zenginliklerin gururunu okşamasına ve onları göstermek istemesine rağmen Sergi'ye bir şey göndermemiş ve Joseph Lacrisse onu bu kararında desteklemişti: “Onlara hiçbir şey vermeyin” demişti. “Eşyalarınız çalınır, yakılır. Uluslararası Sergi'yi kurabilecekleri bile şüpheli. En iyisi bu adamlarla hiç alışverişiniz olmasın.”

Şimdiye kadar isteği birkaç kez reddedilen Fremont ısrar etti:

— Siz, Bayan; siz ki o güzel şeylere hem sahipsiniz hem de sahip olmaya layıksınız. Liberal, cömert ve vatansever olduğunuzu gösteriniz. Evet burada vatanseverlik söz konusu. Petit-Palais'ye bir Riesener möble gönderip, içine de yumuşak hamur Sèvres çinileri yerleştirirseniz, Sergi'de rakipsiz olursunuz. Çünkü o mobilyanın bir benzeri ancak İngiltere'de var. Üzerine de XIV. Louis'nin oğluna ait porselen vazoları koyarız. Bronz altlıklarını Caffieri'nin yaptığı söğütyeşili şahane Japon vazoları... Mobilyanız göz kamaştırır o zaman!..

Kont Davant Frémont'un sözünü keserek, hüzünlü bir sesle:

— Bu altlıkları Philippe Caffieri yapmadı, dedi. Üzerlerinde bir C harfi var, harfin üzerinde de bir zambak resmi. Bu Cressent'un imzasıdır. Cressent yapmadı diyebilirsiniz, ama Caffieri'nin olduklarını iddia edemezsiniz.

Frémont yeniden yalvarmaya başladı:

— Bayan, cömertliğinizi gösterin. Riesener'in mobilyasına Leprince'in duvar halısını, *Moskovalı Nişanlı*'yı ekleyin! Böylece milletin minnet duygularına hak kazanırsınız.

Barones razı olmak üzereydi. Evet demeden önce Joseph Lacrisse'e baktı. Lacrisse:

— Şu istedikleri Riesener'i gönderin, dedi! Madem o kadar istiyorlar...

Kont Davant'a saygısı vardı Barones'in. Ne yapması gerektiğini ona sordu:

Kont Davant:

— Siz bilirsiniz, dedi. Size ne diyebilirim ki... Mobilyalarımızı Sergi'ye ister gönderin ister göndermeyin. Eski dostum Théophile Gautier'nin dediği gibi, "Hiç hiç'tir."

"Oldu işte!" diye düşündü Frémont. "Az sonra Bakanlık'a gider, Bonmont Koleksiyonu'nun Sergi'ye katılmasını sağladığını söyler, Légion d'Honneur'e hak kazanırım."

İçten içe güldü. Aptal değildi. Sosyal farkları görmezden gelmezdi. Komün sırasında mahkûm olduktan sonra, şimdi Légion d'Honneur madalyası almak ona ilginç geliyordu.

Joseph Lacrisse:

— Pazar günü, Grandes-Ecuries Şenliği'nde yapacağım konuşmayı hazırlamam lazım, dedi.

Barones içini çekti:

— Boş yere yorulmayın. Siz hazırlanmadan da çok iyi konuşuyorsunuz!..

Jacques de Cadde:

— Seçmenlere konuşma yapmak zor bir şey değil ki dostum, dedi.

— Evet, zor değil ama, nazik bir iştir. Rakiplerimiz durmadan, bağıra çağıra, programımız olmadığını söylüyorlar. Bu yalan ama...

Gümüş Bacak:

— Keklik avı beyler, işte programımız bu, dedi.

Lacrisse:

— Ama seçmen, sandığınız kadar basit değil beyler. Beni Grandes-Ecuries Mahallesi Meclis Üyeliği'ne seçenler kralcılar

ve Bonapartçılar'dır. Bir de.. nasıl demeli, diye devam etti. Cumhuriyetçiler seçmişlerdir. Cumhuriyet istemeyen Cumhuriyetçiler! Bu görüş Parisli küçük tüccarlar arasında çok yaygın. Bizim komitenin başkanı olan mezeci ne diyor: "Ben Cumhuriyetçiler'in Cumhuriyetinden bıktım. Eğer elimden gelse ben de onunla birlikte havaya uçacak olsam bile, bu Cumhuriyet'i havaya uçururum. Ama sizin Cumhuriyetiniz için canımı veririm, Bay Lacrisse." Bence üzerinde anlaşılabileceğimiz sloganlar şunlar: "Hep Birlikte Bayrağımızı Dalgalandıralım!... Ordumuzu Savunmasız Bırakmayalım... Milli Savunmamızı Güçsüz Düşürmeye Çalışan Satılmış Hainlere Aman Vermeyelim..."

Henri Léon:

— Yahudi düşmanlığının da üzerinde durmalı.

Joseph Lacrisse:

— Grandes-Ecuries'de Yahudi düşmanlığı çok işe yarıyor. Mahallede birçok zengin Yahudi var ve Yahudi düşmanı kampa-
yaya katılıyorlar.

Dindar Jacques de Cadde:

— Mason karşıtı kampanya da var.

Joseph Lacrisse:

— Grandes-Ecuries'de herkes masonlara karşı mücadele edilmesi gerektiğini onaylıyor, diye sürdürdü sözlerini. Kilise ayinlerine katılanlar, masonlara Katolik olmadıkları için kızıyorlar, milliyetçi sosyalistler ise Yahudi düşmanı olmadıkları için. Her toplantımızda en az bin kere "Kahrolsun Masonlar" diye bağırırız. Yurttaş Bissolo: "Kahrolsun Papazlar" diye bağırıldığı an, onu yere yıkar, bir güzel döver, çiğner, sonra da polislere teslim ederiz. Polisler de alır onu karakola götürürler. Grandes-Ecuries Mahallesi'nde çok hoş eğilimler olduğu gibi, mücadele etmemiz gereken eğilimler de var. Küçük burjuvalar krallık yönetiminde mutlu olabileceklerine henüz inanmıyorlar. Kiliseye saygı gösterirlerse yüceceklerini fark etmiyorlar henüz. Dükkan sahipleri ise kötü gazete, kötü kitap okuya okuya zehirlenmişler. Hepsi Kilise'nin yaptığı yolsuzluklara ve papazların politikaya karışmasına karşılar. Benim seçmenlerim arasında bile, Kilise'ye karşı olduklarını söyleyenler var.

Barones de Bonmont şaşkın ve üzgün, haykırdı:

— Gerçekten mi?

Jacques de Cadde:

— Bayan, taşrada da durum böyle. Bana sorarsanız, Kilise'ye karşıysanız Din'e de karşınız demektir. Kilise'ye karşıyım diyen, Din'e de karşıdır.

Sözü yeniden Lacrisse aldı:

— Daha yapacak çok işimiz var. Bu açık. Ama ne yapmalıyız, işte düşünmemiz gereken konu bu.

Jacques de Cadde:

— Ben şiddet kullanılmasından yanayım.

Henri Léon sordu:

— Nasıl bir şiddet?

Bir sessizlik oldu. Sonra söze gene Henri Léon devam etti:

— Olağanüstü bir başarı kazandık. Ama biliyorsunuz, Boulanger de olağanüstü bir başarı kazanmıştı. Sonra çok çabuk yıprandı.

Lacrisse:

— Onu yıprattılar. Ama bizi niye yıpratacaklar? Buna sebep yok. Boulanger'yi yıpratan Cumhuriyetçiler'in bize karşı elleri kolları bağlı.

Léon:

— Bir nokta var. Ben düşmanlarımızdan değil, dostlarımızdan korkuyorum. Hükümetin içinde dostlarımız var. Ne yapıyorlar? Meclis'te bunalım yaratmayı bile beceremediler; bırak Cumhurbaşkanlığı bunalımı yaratmayı.

Lacrisse:

— Gerçekten de çok iyi olurdu. Ama buna imkân yok. Méline olsa bu işi kıvırdırdı. Hakkını vermeli; Méline çok iyi çalışıyor.

Léon:

— O halde, Senato ve Meclis'in Cumhuriyetçi üyeleri kendiliğinden koltukları bırakıp yerlerini bize terk edecekler. Sabredersek bu iş olacak. Öyle mi düşünüyorsunuz, Lacrisse?

Jacques de Cadde içini çekti:

— Ah! Kavgaya ettiğimiz günler ne güzeldi! Arıyorum o günleri.

Léon:

— O aradığınız günler geri gelebilir.
— Gelir mi dersiniz?
— Elbette, getirirsek gelir.
— Doğru!
— General Mercier'nin dediği gibi: “Çoğunlukta, hareket geçelim.”

Gümüş Bacak:

— Yaşasın Mercier! diye bağırdı.

Henri Léon:

— Harekete geçelim, diye söze devam etti. Zaman kaybetmeye gelmez. İşi sıcağı sıcağına bitirmek gerekir. Milliyetçilik hapını sıcak yutarsanız kalbi güçlendirir, soğutursanız ilaç olur.

Lacrisse eleştirir gibi:

— Nasıl, ilaç mı? diye sordu.

— Evet, kurtarıcı bir ilaç, iyi bir tedavidir. Ama elbette, seve seve yutulan bir ilaç değil. Karışımı bekletmemek gerekir. Eğer bekletirseniz, bilge eczacının öğüdünü tutun, kullanmadan önce şişeyi iyice sallayın. Şu anda iyice salladığınız milliyetçi karışım, pembe renk. Tadı da ekşimtırak. Damağı hafifçe gıdıklıyor. Eğer şişeyi dinlendirirseniz rengi solar, tadı bozulur. Karışımın en iyi unsurları dibe çöker. Kralcı ve dinci unsurlar! Tabii şüpheci hasta o zaman şişenin dörtte üçünü içmez, dibinde bırakır. Sallayın beyler, sallayın.

Genç Jacques de Cadde haykırdı:

— Ben ne diyorum ki zaten?

— Sallayın demek kolay. Yerinde sallamak gerek. Yoksa seçmeni kızdırırız.

Léon:

— Ya! Demek yeniden seçilmeyi düşünüyorsunuz öyle mi?

— Yok canım! Nereden çıkardınız yeniden seçilmeyi düşündüğümü?

— İyi o zaman. Felaketleri önceden tahmin etmek pek iyi bir şey değil zaten.

— Ne demek istiyorsunuz? Seçmenlerimin değişeceğini mi sanıyorsunuz?

— Hayır, asıl korkum değişmemeleri. Durumlarından memnun olmadıkları için sizi seçtiler. Dört sene sonra gene durumla-

rından memnun olmayacaklar ve bu kez sizi... Size bir öğüt vermemi ister misiniz, Lacrisse?

— Söyleyin bakalım.

— Siz iki bin oy mu aldınız?

— İki bin üç yüz dokuz.

— İki bin üç yüz dokuz... İnsan iki bin üç yüz dokuz kişinin hepsini memnun edemez. Ama tek başına sayı önemli değildir. Kaliteyi de gözetmeli. Seçmenleriniz arasında Kilise karşıtı birçok küçük tüccar, küçük memur var. Çok zeki de sayılmazlar.

Lacrisse ciddi bir insan olmuştu. Ağır ağır, kelimelerin üstüne basa basa yanıt verdi:

— Durumu açıklayayım. Evet onlar Cumhuriyetçi'dir. Ama her şeyden önce vatanseverdirler. Kendileriyle aynı düşüncede olmayan bir vatansevere oy verdiler. Bu çok onurlu bir davranış ve umarım ki onlara hak veriyorsunuz.

— Elbette hak veriyorum. Ama laf aramızda, pek de akli başında değiller.

Lacrisse, ekşimiş bir ses tonuyla:

— Pek akli başında değiller mi? dedi. Pek akli başında değiller demek... Ben onların...

Kim akli başında, diye düşünüyordu. Artık hangi sebepten bilinmez; dostları arasında öyle biri olmadığı için mi, nankör hafızası bir türlü öyle bir isme ulaşamadığı için mi, yoksa kötü niyetle aklına gelen isimleri saymaktan kaçındığı için mi, cümlesinin sonunu getiremedi ve sinirli bir şekilde sözüne devam etti:

— Onları neden çekiştiriyorsunuz anlayamıyorum? dedi.

— Onları çekiştirmiyorum. Sadece onların, sizin seçilmeniz için papazlarla birlik olan Kralcı ve Katolik seçmenler kadar akıllı olmadıklarını düşünüyorum. Kralcı ve Katolik seçmenler ne yaptıklarını çok iyi biliyorlardı. Onlar için çalışmak hem sizin göreviniz, hem sizin yararınıza. Çünkü aynı görüştesiniz. Papazları kandırmıyorsunuz, ama enayileri pek iyi kandırıyorsunuz.

Joseph Lacrisse:

— Yanlış, çok yanlış! diye haykırdı. Azizim, seçmeni tanımadığınız apaçık ortada. Ben seçmeni tanıyorum. Budalaları kandırmak, diğerlerini kandırmaktan daha kolay değildir. Hata

yaparlar, tamam. Hatta sık sık hata yaparlar. Ama onları kandıramazsınız...

— Hayır! Hayır! Kandırabilirsiniz. Yolunu bilerseniz pekâlâ kandırabilirsiniz.

Lacrisse önce samimiyetle:

— Yanılıyorsunuz, dedi.

Sonra vazgeçti:

— Ben onları kandırmak istemiyorum ki.

— Kim kandırın diyor ki size? Gönüllerini hoş tutun yeter. Bunu kolaylıkla yapabilirsiniz. Papaz Adéodat'yla hiç görüşmüyorsunuz. O bilge ve ılımlı biridir! Eğer onu görmeye giderse-
niz, size ince ince gülümseyecek, elleri cübbesinin yenlerinde, şunları söyleyecektir: “Meclis Üyesi Bey! Çoğunluğu memnun edin, desteğini yitirmeyin. İnsan ve yurttaş haklarının dokunulmazlığını veya kilisenin devlet işlerine karışmaması gerektiğini dahi savunursanız, biz bundan pek rahatsız olmayız. Açık bir toplantıda olduğunuz zaman, size oy veren cumhuriyetçileri düşünün, onlara göre konuşun. Ama komisyon toplantılarında bizi düşünün. İyi işler komisyonlarda, barışçıl bir ortamda ve sessizce halledilir. Belediye Meclisi'ndeki çoğunluk arada bir Kilise karşıtı kararlar alsa bile, biz bu duruma katlanmasını biliriz. Ama büyük komisyonların, sonuna kadar Kilise'den yana tavır almaları önemlidir. Komisyonlar meclisten daha güçlüdür. Yoğun ve hareketli azınlık, dağınık ve hareketsiz çoğunluğa üstün gelir.”

“İşte Papaz Adéodat'nın size söyleyeceği budur. Ne sabırlı, ne sakin değil mi? Hayran kalırsınız. Dostlarımız bazen dehşete kapılıp kapısını çalarlar: “Ah!” derler; “Aziz Rahip! Masonların ne dolaplar çevirdiğini görüyorsunuz, değil mi? Okul Stajı, 7. Madde, Birlikler Hakkında Yasa! Bunlar korku şeyleri!” Papaz Adéodat bir şey demez ama içinden şöyle düşünür: “Çok daha kötüsünü gördük biz. 1789 Devrimi'ni, 1793 Terör Dönemini gördük. Din cemiyetleri iptal edildi, Kilise mallarına el kondu. İnsanlar yanlış düşünüyor. Koyu Hristiyan Krallık döneminde Kilise, mallarını hiç çaba göstermeden mi ele geçirdi sanıyorlar? Bu, Fransa tarihini hiç bilmemek demektir. Güçlü düşmanlarımız olan senyörler, piskoposlar ve krallar tarih boyunca zengin

manastırlarımızı, şehir ve köylerimizi, serflerimizi, otlak ve çayırılarımızı, orman ve göllerimizi, adalet sistemimizi ve yargılama haklarımızı elimizden almaya çalıştılar. Her gün ya yargı önünde, ya da elimizde silah, bir otağı, bir yolu, bir şatoyu veya bir idam sephasını savunmak zorunda kaldık. Servetimizi laik iktidarın açgözlü saldırılarından korumak için Clotaire ve Dagobert Yasaları'ndan yana çıktık. Halbuki devlet okulları bugün bu yasaların sahte olduğunu ileri sürüyor. Biz on yüzyıl boyunca kendimizi Kral'ın adamlarından koruduk. Cumhuriyet'in adalete karşı şunun şurasında otuz yıldır mücadele ediyoruz ve bizim yıldığımızı sanıyorlar! Hayır, biz korkmadık onlardan. Cesaretimiz de kırılmadı. Paramız ve gayrimenkullerimiz var. Bunlar fakir fukaraya ait mallar sayılır. Bu malları korumak ve çoğaltmak için iki şeye bel bağladık. Birincisi Yüce Tanrı'nın koruyuculuğu, ikincisi de parlamentonun güçsüzlüğü. Bunlar garanti desteklerdir.”

“Papaz Adéodat'nın parlak kel kafası içinde ışıldayan uyumlu düşünceler bunlardır. Lacrisse, siz Papaz Adéodat'nın adayı idiniz. Şimdi de onun meclis üyesi sayılırsınız. Gidip konuşun onunla. Çok politik bir insandır. Size değerli öğütler verecek, cumhuriyetçi mezeciyi nasıl hoşnut edeceğinizi, din konusunda özgür düşünceli şemsiye satıcısını kendinize nasıl hayran bırakacağınızı anlatacaktır size. Sık sık akıl danışın ona.

Joseph Lacrisse:

— Çok konuştum onunla, dedi. Gerçekten çok zeki bir insan. Papazlar olağanüstü bir hızla zenginleştiler. Mahalleye çok iyilikleri dokunuyor.

Henri Léon:

— Evet, gerçekten çok iyilikleri dokunuyor, dedi. Grandes Ecuries Sokağı, At Meydanı, Baron Golsberg Konağı ve dış bulvarların çevrelediği bütün yapılar adası, onların. Sabırla çok büyük bir projeyi gerçekleştiriyorlar. Paris'in göbeğinde, sizin bölgenizde her yıl milyonlarca hacının ziyaret edeceği yeni bir Lourdes inşa etmeye başladılar.

Lacrisse:

— Biliyorum.

Frémont:

— Ben de biliyorum. Mimarları Florimond'u tanıyorum. Olağanüstü bir insandır. Papazların Fransa içinde ve dışında düzenledikleri haç gezilerine saç başı darmadağın bir şekilde katılır, katedralleri gezer. Onu gördüğünüzde, XIII. yüzyılda yaşamış bir duvarcı ustası ile karşı karşıya olduğunuzu sanırsınız. Vecd içinde kulelere, çan kulelerine bakar. Bayan hacılara sivri kemerin ne olduğunu ve Hristiyan sembollerini anlatır. Ana kapılardaki büyük gülün ortasında duran Jessé Ağacı'nın gülü Meryem'i gösterir. Gözyaşı dökerek, iç çekerek, dua ederek, duvarların ne kadar dayanıklı olduğunu ölçer. Papazların ve hacıların birlikte yemek yedikleri masaya, eski taşları kucaklamaktan kararmış yüzü ve elleriyle oturur. Otururken de Katolik bir zanaatkâr kadar inançlıdır. En büyük rüyasını şöyle açıklar: "Kıyamete kadar yıkılmayacak tapınağa, basit bir işçi gibi, bir tek taş koyabilmek." Sonra da, Paris'e döndüğü zaman, kötü sivanmış, tuğlaları kırık dökük, yirmi yıl bile ayakta kalması zor binalar inşa eder.

Henri Léon:

— Yirmi yıl ayakta kalmaları gerekmez, dedi. Şu anda inşa ettiği binaların yerini, on beş sene içinde büyük bir dini kompleks alacak. Lacrisse'in Mahallesi bütünüyle papazlara ait olacak.

Bayan de Bonmont ayağa kalktı. Kont Davant'ı kolundan tuttu:

— Beni anlıyorsunuz değil mi; eşyalarımın ayrı kalmayı sevmiyorum... Bir eşya verdim mi, bana tehlikeyemişim, başıma birçok dert açılacakmış gibi geliyor. Ama tabii milli çıkarlar söz konusu olduğu zaman akan sular durur... Ülke her şeyden önce gelir. Bay Frémont'la birlikte sergilenecek eşyaları seçin ve sergileyin.

Masadan kalkarlarken, Jacques de Cadde:

— Siz bilirsiniz Dellion, dedi. Bence Papaz François Darbesi'ni denememekle hata ediyorsunuz.

Kahvelerini küçük salonda içtiler.

Gümüş Bacak piyanonun başına geçti. Restorasyon Dönemi'nin birkaç kralcı şarkısını repertuarına almıştı. Bu şarkılarla

salonlarda sükse yapmayı düşünüyordu. *Sentinelle*'in bestesiyle, şu güfteyi okudu:

*Seref alanında ölümcül bir darbe yiyen
Yiğit Bayard, onu tutuşturan alevle,
Ata toprakları için ölmekten gururlu,
Vecd içinde yüce ruhunu teslim ediyordu:
Ah! Sızlanmadan ölebilirim diyordu;
Kaderime herkes gıpta edecek,
Çünkü ben son nefesime kadar,
Hizmet edebildim kusursuzca,
Kralıma, sevgilime ve yurduma.*

Milliyetçi Hareket Komitesi Başkanı Chassons des Aigues, Joseph Lacrisse'e yaklaşıp:

— Aziz Meclis Üyemiz, dedi, kararımız nedir? 14 Temmuz'da bir şey yapmıyor muyuz?

Lacrisse ciddiyle yanıt verdi:

— Meclis bir halk hareketi düzenleyemez. Yetkileri dışındadır. Ama eğer kendiliğinden hareketler olursa o ayrı...

Chassons des Aigues bugün yarın, çevresinden dışlanmayı bekliyordu. Hakkında dolandırıcılıktan kovuşturma açılmıştı:

— Zaman geçiyor, tehlike büyüyor, dedi. Harekete geçmek gerek.

Lacrisse:

— Sabırsızlanmayın. Çoğunlukta'yız ve paramız var.

Chassons des Aigues yineledi:

— Paramız var.

Düşünceli görünüyordu.

Lacrisse sözüne devam etti:

— Eğer çoğunluktaysanız ve paranız varsa seçimleri kazanabilirsiniz. Yirmi ay sonra iktidara gelecek ve yirmi sene iktidarda kalacağız.

Chassons iç çekti:

— İyi ama, o güne kadar ne yapacağız?

Gözlerini açmış, endişe içinde yarın ne olacağını düşünüyor-du.

— O güne kadar ne mi yapacağız? Taşrada çalışacağız. Başladık bile.

Chassons des Aigues inaçla:

— Bu işi hemen bitirmeli, doğrusu bu, dedi. Hain hükümet orduyu dağıtmadan, milli savunmamızı çöktirmeden müdahale etmeliyiz.

Jacques de Cadde:

— Elbette, dedi. Beni iyi dinleyin. Biz “Yaşasın Ordu!” diye bağırıyoruz.

Dellion:

— Evet, öyle.

Jacques de Cadde:

— Bırakın sözümü bitireyim. “Yaşasın Ordu!” diye bağırıyoruz. Bu kurduğumuz ittifakların sloganı. Ama eğer hükümet milliyetçi generallerin yerine cumhuriyetçi generaller atamaya başlarsa, o zaman “Yaşasın Ordu!” diye bağıramayız.

Dellion:

— Neden?

— “Yaşasın Cumhuriyet!” demekle aynı anlama gelir de ondan. Bu açık değil mi?

Joseph Lacrisse:

— Önemli değil. Subaylarımız mükemmel. Eğilimleriyle, tavırlarıyla. Hain hükümet üst kademedeki on subaydan birini cumhuriyetçi yapabilirse bu onun için büyük bir başarı olur.

Jacques de Cadde:

— Hayır, bence epey kötü bir durum olur. O zaman, “Yaşasın Ordu’nun Onda Dokuzu” diye bağırmak zorunda kalırız! Uzun bir slogan.

Lacrisse:

— Heyecanlanmayın, dedi. Biz “Yaşasın Ordu” deyince herkes “Yaşasın Mercier” dediğimizi çok iyi anlıyor.

Gümüş Bacak tekrar piyanonun başına geçti:

Yaşasın Kral! Yaşasın Kral!

Hey eski denizcilerimiz, hey!

Hiçbiri kendini düşünmez,

Ölürken boğularak,

*Haykırırlardı cesaretle:
Yaşasın Kral! Yaşasın Kral!*

Chassons des Aigues:

— Bana kalırsa, dedi, 14 Temmuz darbe girişimi için en iyi gün. Bir kere sokaklar kalabalık. Sonra insanlar ateşli, diken üstünde. Resmi geçit var. Askeri birlikleri alkışlıyorlar. Biraz uyanık olursak o gün çok şey yapabilir, geniş kitleleri ayaklandırabiliriz.

Henri Léon:

— Yanılıyorsunuz, dedi. Siz kitle psikolojisinden bir şey anlamıyorsunuz. Resmi geçit töreninden evine geri dönen milliyetçi yurttaşın elinde, sürüdüğü çocuk arabası, kucağında da bebeği vardır. Karısı yanındadır. Sepetinde şarap, ekmek ve meze taşır. Hadi kolaysa siz gidin, yanında karısı, iki çocuğu ve yemek sepeti bulunan adamı ayaklandırın. Sonra bir noktaya dikkat çekmek isterim: Kitleleri ayaklandıran basit çağrışımlardır. Bir bayram günü ayaklanmazlar. Fener alayları, Bengal ateşleri kitlelere neşeli ve barışçıl düşünceler aşılar. Halk adamı, kahvenin önünde Çin lambalarını ve etrafına kırmızı şerit çekilmiş orkestra yerini görünce dans etmek ister. Sokak hareketlerinde hangi an'ı seçeceğiniz çok önemlidir.

Jacques de Cadde:

— Anlamıyorum.

Henri Léon:

— Ama anlamaya çalışsanız iyi olur.

— Zeki olmadığımı mı söylemek istiyorsunuz?

— Rica ederim.

— Öyle deseniz bile kızmam. Ben zekâdan yana değilim zaten. Anladım ki; zeki oldukları söylenen insanlar düşüncelerimizle, inançlarımızla alay ediyor, sevdiğimiz, bağlı olduğumuz her şeyi yıkmak istiyorlar. “Zeki İnsan” olmak istemem ben. Aptal olup düşündüklerimi düşünmeye, inandıklarımıza inanmaya devam etmek isterim.

Léon:

— Haklısınız. Ne isek öyle kalalım. Aptal değilsek bile aptalmışız gibi yapmalıyız. Bu dünyada hâlâ en çok prim yapan şey

budalalıktır. Zeki insanlar akılsızdır. Ellerinden hiçbir şey gelmez.

Jacques de Cadde:

— Çok doğru, çok doğru, diye bağırdı.

Gümüş Bacak:

Yaşasın Kral! Bu birlik çağrısı

Gerçek Fransızlar'a tek yakışandır.

Yaşasın Kral! Bu iki kelime

Askeri birliklere tek talimattır.

Chassons des Aigues:

— Yanlış, yanlış, dedi. Devrimci yoldan vazgeçmekle hata ediyorsunuz, Lacrisse. En iyi yol devrimci yoldur.

Henri Léon:

— Arkadaşlar tek yolumuz var. Tek, ama emin, güçlü ve etkili bir yol. Bu yol Dreyfus Davası'dır. Biz milliyetçileri doğuran odur, bunu unutmayalım. Biz onunla büyüdük ve serpildik. Bizi tek besleyen o oldu, hâlâ da besliyor. Bütün besinimiz, usaremiz ve bize can veren öz ondan geliyor. Eğer Dreyfus Davası bir fidan gibi yerinden sökülür, kurur ve ölürse biz de çürür ve solarız.

“Dava'nın kökü kazınmış gibi yapalım ama, gerçekte onu itina ile yetiştirelim, besleyelim, sulayalım. Halk basittir, etkimizdedir. Fidanın kötüsünü çapaladığımızı gördüğü zaman, onu kökten yok etmeye çalıştığımızı zanneder; bizi bu çabamız için kutlar, bize sevgi duyar. Fidanı yetiştirmeye çalıştığımız aklına gelmez. Dava tam da Fuar sırasında tomurcuklanmaya başladı. Temiz yürekli halk bunu bizim yaptığımızı anlayamadı.

Gümüş Bacak yeniden aldı sözü:

Şu anda generalimiz

Diyorsa bize, koşun şenliğe,

Koşalım dostlarım.

Eğer minnettarsak ona,

Er, subay hep birlikte haykıralım:

*Ben,
Jarginoi!
Kralın askeriyim,
Övünçlüyüm, sevinçliyim, memnunum.*

Barones de Bonmont:
— Çok güzel bir şarkı, diye mırıldandı.
Gözleri yarı aralıktı.
Gümüş Bacak gür yelesini sallayarak:
— Evet, dedi. Adı “Cadet-Buteux Askerde” veya “Kralın Askeri”. Küçük bir şaheser bu. Restorasyon Dönemi şarkılarını keşfetmek ne iyi oldu.

*Ben,
Jarginoi!
Kralın askeriyim,*

Elini, tespihinin ve madalyalarının üzerinde durduğu piyanonun kuyruğuna hızla indirdi:

— Allah aşkına Lacrisse, dedi. Tespihime dokunmayın. Aziz Papa kutsadı onu.

Chassons des Aigues:

— Hayır, hayır dedi. Sokak gösterilerine başlamalıyız. Sokak bizimdir. Bunu herkes böyle bilmeli. Ayın on dördünde Longchamps'da buluşalım!..

Jacques de Cadde:

— Ben orada olacağım.

Dellion haykırdı:

— Ben de.

Küçük Baron:

— Bu gösteriler budalaca şeyler, dedi.

Şimdiye kadar hiç konuşmamıştı. Hiçbir siyasi partiye katılmayacak kadar zengindi.

Ekledi:

— Bu milliyetçilik işi beni sıkmaya başladı artık.

Barones bir anne gibi, tatlı bir ciddiyetle azarladı onu:

— Ernest!

Ernest:

— Ama öyle, dedi. Gösterileriniz çok sıkıcı.

Dellion'un ona borcu vardı. Chassons des Aigues de borç almayı düşünüyordu. Hiç seslerini çıkarmadılar.

Chassons, Baron çok anlamlı bir şey söylemiş gibi gülümse-di. Dellion da:

— Hayır demiyorum, dedi. Ama sıkıcı olmayan bir şey var mı?

Bu söz üzerine Ernest derin düşüncelere daldı. Bir an sustu. Sonra derin bir kederle:

— Doğru! dedi. Herşey sıkıcı...

Sonra düşünceli düşünceli sözlerine devam etti:

— Yeni makineler, en beklemediğiniz anda sizi yolda bırakıyor. Ama gene de geciktiğinize üzölmöyörsünüz... Gittiğiniz yerde kayda değör ne var ki zaten... Geçen gün, Marville ile Boulay arasında bir yerde, tam beş saat beklemek zorunda kaldım. Oraları bilmezsiniz herhalde. Dreux'den öncedir. Ne bir ev, ne de bir ağaç... Her yer dümdüz. Berbat gökyüzü bir çan gibi tepenizde sallanır. İnsan bir şey yapmasa da yaşlanır, öyle bir yerde... Ama önemli değöl, yeni bir sistem deneyeceğim... saatte yetmiş kilometre... Benimle gelen var mı? Bu akşam yola çıkıyorum.

XXVI

Bay Bergeret:

— Zıpırcıklar çok ilgimi çekiyor, dedi. Parisli Nicole Lange-
lier de kitabında bu yaratıklardan söz ediyor. Okuyunca çok ilgi-
mi çekti. Önceki bölümü hatırlıyor musunuz, Bay Goubin?

Bay Goubin önceki bölümü ezberlemiş olduğunu söyledi.

Bay Bergeret:

— Tebrik ederim sizi Bay Goubin, dedi. Başucu kitabı olma-
ya değer bir eser bu. Şimdi size ikinci bölümü okuyayım. Emi-
nim ki birinci bölüm kadar hoşlanacaksınız.

Ve üstat aşağıda yazılı olanları okudu:

*“Zıpırcıklar’ın kopardığı şamata, gürültüler ve Ballı Robin’-
in attığı nutuğa dair.*

“Zıpırcıklar’ın şehir, yurt ve üniversitede bol bol şamata yap-
tıkları bir dönemdi. Hepsi ellerine birer kepçe almış, zıpırlara
vurup duruyorlardı. Zıpır, Fransızca’da demir tencere ve karava-
na demektir. Böylece hoş bir konser duyulmuş oluyordu. Bir
yandan da, “Hainlere ölüm! Dönme Yahudilere ölüm!” diye ba-
ğırıyorlardı. Bir de surlara, gizli saklı köşelere küçük, güzel fla-
malar asıyorlardı. Bu flamalarda şunlar yazılıydı: “Dönme Yahu-
dilere ölüm! Yahudiler ve Lombardlar’dan alışveriş yapmayın!
Çok yaşa Şingirdak!” Zıpırcıklar soylu kişilerdi. Ateşli, ateşsiz
silahlarla silahlanıyorlardı. Ama Sopa Martin’le de dosttular.
Öyle iyi prenslerdi ki onlar, yumruk bile atıyorlar, boksu hor
görmüyorlardı. Devamlı, kılıçla bir vuruşta ikiye ayırmak, yar-
mak, çatlatmak gibi deyimler kullanıyorlardı. Kendilerine pek
yakışır, düşüncelerine pek uygun laflar ediyorlar, insanların bey-

nini dağıtmak istediklerini söylüyorlardı. Yani insan beynini dağıtıp, bu beyni doğanın yerleştirdiği yerin dışına atmak istediklerini söylüyorlardı. Dediklerini her fırsatta yapmaya çalışıyorlardı. Bunlar basit insanlar oldukları için, yeryüzünde kendilerinden başka iyi insan olmadığını, kendileri dışında herkesin kötü olduğunu, böylece her şeyin yerini bulduğunu, durumun gayet mükemmel, savaş düzeninin de güzel olduğunu söylüyorlardı.

“Aralarında çok güzel ve asil bayanlar da vardı. Bunlar çok zariftiler. İşve ve nazla, çapkın Zıpırcıklar’ı, zıpırlık etmeyen herkesi perişan etmeye, delmeye, dövmeye ve yere yıkmaya teşvik ediyorlardı. Bu duruma şaşmamak gerekir. Bayanlar zulme ve şiddete karşı doğal eğilimler taşırlar. Gurura, cesarete ve savaşçı atılganlığa hayrandırlar. Mitolojik öyküleri anımsayın: Venüs, tanrıçalar ve sayısız ölümlü kadın, Mars’a hayrandı. Ama çok iyi viyola çalan Apollon’u Nympheler ve oda hizmetçileri bile hor görürdü.

“Zıpırcıklar ne zaman bir toplantı, gösteri veya şölen düzenleseler, veya cenaze kaldırsalar, bir, iki veya daha çok sayıda adamı dövüp bayıltıyorlar, yarı ölü halde kaldırıma serip bırakıyorlardı. Bu da doğrusu çok hoş bir şeydi. Zıpırcıklar bir yerden geçtiler mi, zıpırlık yapmayı reddeden herkesi bir sedyeye yatırıp, bir eczanenin önüne bırakıyorlardı. Bu sebepten, veya daha başka sebeplerden dolayı, şehirdeki eczacılar Zıpırcıklar’dan yanaydı.

“O günlerde Fransa’da, Paris’te büyük bir fuar kurulmuştu. Bu fuar Aix-la-Chapelle, Frankfurt, Lendit ve güzel Beaucair fuarlarından daha önemli ve büyüktü. Bu fuarda o kadar çok mal ve eşya, o kadar çok sanat eseri ve güzel buluş vardı ki, görmüş geçirmiş ve çok zeki bir bilge olan Cornely adlı şahıs, fuarı gezip görüp oyalanınca, yemeyi içmeyi ve hatta günahlarını affettirmeyi bile unutmuş olduğunu söylemişti. Yabancı halklardan insanlar, Paris’te eğlenmek ve para harcamak istiyorlardı. Büyük ve küçük devletlerin kralları fuara gelmek için can atıyorlar, Parisliler de böbürleniyor, ‘Bu bizim için bir onurdur.’ diyorlardı. En büyüğünden en küçüğüne kadar bütün Parisli tüccarlar, Az Kazanan ile Herşeyi Para adlı kişiler, zanaatkârlar ve sanayiciler, Paris’e gelen bu yabancılara mal satmak için yarışıyorlardı. İş-

portacılar, seyyar satıcılar ne kadar malları varsa hepsini sergiliyorlar, aşçılar ve meyhaneciler masalar donatıyorlar, şehir baştan başa çok zengin bir ticaret ve eğlence yeri oluyordu. Bu ticaret erbabının bir kısmı, kendileri de hep el kol salladıkları için Zıpırcıklar'a yakınlık duyuyorlardı. Hatta, dönme Yahudi tüccar ve bankerler bile Zıpırcıklar'a saygı gösteriyorlar, kendilerine kötü davranmamalarını istiyorlardı.

“Demek ki tüccar ve zanaatkârlar Zıpırcıklar'ı seviyorlardı. Ama malını mülkünü ve işlerini de seviyorlardı, elbette. Yersiz çıkışlardan, ani saldırılardan, feveranlardan, patlamalardan, zıpırcıktanmalardan, tezgâhların ve malların dört yol ağzlarına, bahçelere ve bulvarlara saçılıp dökülmesinden korkuyorlar, Zıpırcık denen bu çılgın adamların, keseleri ağzına kadar dolu ve mal almaya can atan yabancıları şehir dışına kaçırtmalarından endişe ediyorlardı. Zıpırcıklar kötü ve korkunç tehditler savuruyorlardı. Her zaman bir, iki veya üç kişiye, yani az sayıda adama saldırıyor, devirip geçiyorlardı. Alman, İngiliz veya diğer halklara hiç sataşmıyorlar, sırf kendi yurttaşlarına saldırıyorlardı. Bu saldırılarını da ancak bir iki yerde yaptıkları için, kimse ne yaptıklarını pek iyi anlayamıyordu. Çünkü şehir çok büyüktü ve yaptıkları işler gözden kaçıyordu. Bu işten zevk aldıkları, daha çok yıkıp yakmak istedikleri belliydi. Bu Dünya Fuarı'nda, bu zengin panayırda dişlerini gıcırdatarak, alev alev gözlerle yumruklarını sıkmaları, bacaklarını açıp kuduz köpekler gibi havlamaları, berbat çığlıklar atarak boy göstermeleri hoş karşılanmıyordu. Zıpırcıklar'ın Fuar'dan sonra, istedikleri zaman, bir iki kişiyi dövmelerinde Parisliler pek sakınca görmeyebilirlerdi, ama şimdi bayram ve ticaret zamanıydı.

“Öyle olunca yurttaşlar homurdanmaya, şehirde huzur ve barışa ihtiyaç olduğunu söylemeye başladılar. Ama Zıpırcıklar bu sözleri önemsemediler ve şu karşılığı verdiler: ‘İyi ama, insan düşmanını veya hiç tanımadığı birini ara sıra iyice benzetmeli ki hayatın tadı çıksın. Eğer Yahudiler rahat ederse biz cennete gidebilir miyiz? Hiçbir şey yapmadan durulur mu? Tanrı ne demiştir, bilmiyor muyuz: ‘Yaşamak için toprağı işlemeli.’ Bu şekilde, bir yanda kendi düşünceleri, öbür yanda halkın istekleri olunca karsız kalmışlardı.”

İşte tam o sırada Ballı Robin adında eski bir Zıpırcık, önde gelen Zıpırcıklar'ı bir araya topladı. Zıpırcıklar ona saygı duyarlar ve el üstünde tutarlardı. Hile yapmakta ne kadar uzman, ne kadar dalavereci ve ne kadar kurnaz bir dalkavuk olduğunu bilirlerdi. Yaşlı bir turnabalığı ağzına benzeyen, içinde küçük balıkları ısırabilmek için ancak birkaç diş kalan ağzını açarak, yumuşak bir üslupla şunları söyledi:

“Dinleyin arkadaşlar, hepiniz dinleyin! Biz hepimiz dürüstüz ve iyi arkadaşız. Deli değiliz. Ortalığın yatışmasını istiyoruz. Daha doğrusu, ortalığın yatışması bizim en büyük dileğimizdir. Ortalığın yatışması iyi bir şeydir. Ortalığın yatışması, değerli bir merhem, bir Hippokrates macunu, Apollonvari şifalı bir ottur. Ortalığın yatışması ilaçtır, ıhlamurdur, ebegümeci ve hatmi çiçeğidir. Şekerdir, baldır. Baldır diyorum, ben de Ballı Robin değil miyim? Ben balla beslenirim. Altın çağlara geri dönlüsün, ben de ulu meşelerin ballı gövdelerini yalayayım isterim. Sizi temin ederim, ortalık yatışsın istiyorum. Siz de isteyin.”

“Ballı Robin'den bu sözleri duyan Zıpırcıklar surat asıp fısıldaştılar: ‘Bunları söyleyen dostumuz Ballı Robin mi? Bizi sevmiyor artık. Bize ihanet ediyor. Ya bize kötülük etmeye çalışıyor, ya da delirmiş.’ En zıpırlar ise şöyle konuşuyorlardı: ‘Şu ak-sıran, tıksıran ihtiyar ne diyor? Sopa, cop, kırbaç ve cebimizde duran delikli demirlerimizi bir yana bırakacağımızı mı sanıyor? Eğer barış olursa bizim varlığımızın ne anlamı kalır? Hiçbir anlamı kalmaz. Biz ne kadar döversek o kadar biz oluruz. Bizim artık dövmememizi istiyor. Ne yani? Artık zıpırlık yapmayalım mı?’ Topluluk homurdanmaya başlamıştı. Zıpırcıkların toplantısı fırtınalı bir deniz görünüşü aldı.

“İşte tam o sırada Ballı Robin, nasıl Neptün fırtınayı birdenbire dindirmişse öyle, küçük sarı ellerini kızgın Zıpırcıklar'a doğru uzattı. Böylece Zıpırcık Okyanusu duruldu, sakinleşti. Sonra Ballı Robin kibar bir üslupla sözüne devam etti:

“Yavrucuklarım! Ben dostunuzum, size iyi öğütler veriyorum. Bana kızacağınıza beni anlamaya çalışın. Ben ortalığın yatışmasını istiyorum diyorum ama, düşman, rakip ve bizim gibi konuşmayan, düşünmeyen ve davranmayanların yatışmasını istiyorum demekteyim. Bizim dışımızdaki herkesin, bize karşı olan

polis ve memurların Zıprırlığı önlemek, durdurmak, bastırmak ve yavaşlatmakla görevli ve yetkili uysal devlet memurlarının, bizi tehdit eden adaletin ve yasaların yatışmasını istiyorum... Derin ve ölümcül bir yatışma bekliyorum. Zıprırcık olmayan herkesin sonsuz bir istirahat, yatışmanın uçurumuna, boşluğuna düşmesini bekliyorum. Benim beklediğim bu. Kendimiz yatışalım demiyorum ki. Biz yatışmış değiliz zaten. ‘Nur içinde yatsın’ derken, kendimizi mi kastediyorum? Uyumak istemiyoruz biz. İnsan ölünce bu yatma işi ilanihaye sürer. Biz yaşıyoruz. Diğer insanları huzura kavuşturalım ama, bu dünyada değil. Öbür dünyada. En emin yol budur. Ortalığın yatışmasını istiyorum, dediğim için ben aptal mıyım yani? Siz beni tanımıyor musunuz, yavrucuklarım? Çok numara var bizde. Yoksa siz okul çocukları kadar uyanık değil misiniz? Onlar ne yapar, esir almaca oynadıkları zaman? Biri öbürünü apansız bastırmak için birden “komen” der. Bu, ateşkes ve silahları bırak demektir. Karşı taraf her türlü tedbiri elden bırakıp kendini savunmayiverince, siz onu esir alırsınız, oyunu kazanırsınız.

“Ben Kral Vekili Ballı Robin’im! Aynı şekilde oynuyorum. Mecliste şüpheli, uyanık rakiplerime raslayınca, ‘Barış beyler, barış, barış!’ diyorum. Sonra oturdukları koltuğun altına bir çömlek barut ve paslı çiviler yerleştiriyor, fitili döşeyiveriyorum. Uyur gibi yapıyor, sırası gelince de fitili ateşliyorum. Eğer havaya uçmazlarsa suç benim değil. Barut nemli filandır, o yüzden uçmamışlardır. Yeni bir fırsat beklemek gerekir.

“Dostlarım! Önder, efendi ve hükümdarlarınızı örnek alın. Şingirdak hiç sesini çıkarmıyor, görmüyor musunuz? Şimdilik şingirdamıyor. Yeniden şingirdayacağı günleri bekliyor. Yani o zaman ne oluyor? Yatışmış mı oluyor? Hiç de değil. Peki ya Genç Zıprırcık? O da mı ortalık yatışsın istiyor? Hayır. O bekliyor. Bana inanın. Ortalığın yatışmasını ister gibi görünmeniz faydalı ve elzemdir. Öyle görünerek ne kaybedersiniz ki? Hiçbir şey kaybetmezsiniz. Tersine, çok şey kazanırsınız. Esasında yatışmamış olan sizlerin yatışmış görünmeniz, yatışmış olan diğerlerinin de (yani hiç zıprırlık yapmayanların) yatışmamış, öfkeli, hırçın, kudurmuş görünmeleri yararlı olur. Çok istenen, arzu edilen ve sevimli bir şey olan yatışmaya karşı olduklarının sanılma-

sı en doğrusudur. Böylece sizin halkın iyiliğini istediğiniz, barıştan yana olduğunuz, muhaliflerinizin ise ülkeyi yıkmak istedikleri anlaşılacak. Böyle davranmanız hiç zor değil. Herşey yolunda gidecektir. Sıradan halka istediğiniz rengi gösterin, ne dersiniz deyin, size inanacaktır. Halka kulak verin. Eğer siz ortalığın yatışmasını istiyorum dersanız, halk bundan hiç şüphe etmeyecektir. Onun gönlünü hoş tutmak için söyleyin bunu. Ne kaybedersiniz ki? Eğer böyle yaparsanız, sizden önce ‘Ortalık yatışsın’ diye meleyen rakiplerinizin (gerçekten herkes bilir, koyun gibi tatlı tatlı melediklerini) beynini rahatlıkla dağıtabilir, sonra şunları söyleyebilirsiniz: ‘Ortalığın yatışmasından yana olmadıkları için beyinlerini dağıttık. Biz ortalığın yatışmasını istediğimiz ve hakim olduğumuz için onları yatıştıracağız. Barış için savaşmak övülecek bir davranıştır.’ Bir yandan ‘Barış! Barış’ diye bağırın, öte yandan vurmaya devam edin. Hıristiyanlığın icaplarını yerine getirmiş olursunuz. Barış! Barış! Üç tanesinin daha işini bitirdik. Barışçıl niyetlere sahip olduğunuz için sizi niyetlerinize göre yargılayacaklardır. O halde, ‘Ortalık yatışsın’ deyin ve acımadan vurun. Kilise çanları sizler için çalacaktır. Barışçıl olan sizler için! Halim selim şehirliler size övgüler düzecek ve yerde yatan, bağırsakları deşilmiş rakiplerinizi görünce şöyle konuşacaklardır: ‘Çok iyi oldu! Bütün bunlar ortalığın yatışması için yapıyor. Yaşasın! Ortalık yatışmazsa yaşayamayız.’”

XXVII

Kontes de Bonmont akşam yemeklerini Fuar'da yiye yiye orayı iyice tanımıştı. O gece milliyetçilerin önde gelen savaşçıları; Joseph Lacrisse, Henri Léon, Jacques de Cadde, Gustave Dellion, Hugues Chassons des Aigues ve Bayan de Gromance'la birlikte, Seine Nehri kıyısındaki İsviçre lokantası Güzel Çukulatacı Kadın'da yemek yiyordu. Henri Léon, Bayan de Gromance'in, lokantanın sembolü olan ve birkaç kez büyütülmüş Liotard'ın pastelindeki güzel hizmetçi kadına çok benzediğini düşünüyordu. Bayan de Bonmont tatlı ve müşfikti. Onun savaşçılar arasına katılmasına aşkı sebep olmuştu. Zalim aşkı! Onun kalbi de, Sofokles'in Antigone'si gibi sevgiyle çarpıyordu, kinle değil! Mağdurlara ve özellikle de Jamont'a çok acıyordu. Bu generalin zamanından önce emekliye ayrıldığını düşündükçe gözleri doluyor, üzülüyordu. Ona, üzerinde şan ve şerefle dinlenebileceği bir yer yastığı işlemeyi düşünüyordu. Bayan de Bonmont bu tarz, değeri daha çok ona yüklenen anlamda bulunan hediyeler vermeyi severdi. Belediye Meclisi Üyesi Joseph Lacrisse'e duyduğu hayranlık ona olan aşkını daha da ateşliyor, arada milli ordunun uğradığı felaketlerden yakınmak ve bol bol pasta yemek için de fırsat buluyordu. Çok şişmanlamış ve oturaklı bir kadın haline gelmişti. Genç Bayan de Gromance ise düşüncede daha az cömertti. Gustave Dellion'u önce sevmiş, sonra aldatmış ve bir daha sevmemişti. Ama Gustave Dellion, Güzel Çukulatacı Kadın'ın terasında açık renk, üzeri pembe gül desenli mantosunu çıkarmasına yardım ederken, gözleri yerde, saygılı başgarsonun yanı başında, kulağına "sürtük", "pis karı" diye fısıldamıştı. O

sırada Bayan de Gromance hiç sesini çıkarmadı. Ama içten içe Dellion'dan hoşlanıyor, onu yeniden sevebileceğini hissediyordu. Gustave ise düşünceli görünüyor, ömründe ilk kez aşk sözcükleri söylediğini yavaş yavaş anlamaya başlıyordu. Ciddi bir tavırla gidip masada Clotilde'in yanına oturdu. Bu, mevsimin birlikte yenen son yemeği sayılırdı ve hiç de neşeli geçmedi. Kederli ve milliyetçi bir hüznün hakimdi veda yemeğine. Herhalde sonsuz umutlar umut ediliyordu. Ne diyorum! Sonsuz umutlar umut... Olur mu? Sonsuz umutlar besleniyordu. Ama ne olursa olsun, çoğunluk ve para sizde olsa bile, sayısız beklenti ve acil ihtirasın umutlarla tatmin edilmesi çok zordur. Aralarında bir tek Joseph Lacrisse huzur içindeydi. Grandes-Ecuries'li milliyetçi cumhuriyetçi seçmenler tarafından Belediye Meclisi Üyesi seçilmesini Kral'ına yaptığı bir hizmet olarak görüyordu:

— Özetle, 14 Temmuz günü Longchamp'da işler yolunda gitti. Ordu alkışlandı. “Yaşasın Jamont, Yaşasın Bognon” sloganları duyuldu. Halk çokkuluydu.

Henri Léon:

— Doğru, doğru, dedi. Loubet yıpranmadı ve Elysee Sarayı'na döndü. Biz ise bir adım ileri gidemedik.

Soylu ve büyük burnunda taptaze bir bıçak yarası olan Hugues Chassons des Aigues, kaşlarını çattı ve gururla:

— Cascades'da işler kızıştı, bilirsiniz, dedi. Sosyalistler: “Yaşasın Cumhuriyet!, Yaşasın Askerler” diye bağırınca!..

Bayan de Bonmont sözünü kesti:

— Böyle bağırımlarına polis nasıl izin veriyor anlamıyorum!

— Sosyalistler “Yaşasın Cumhuriyet!, Yaşasın Askerler” diye bağırınca, biz de “Yaşasın Ordu!, Yahudilere Ölüm” diye karşılık verdik. Bu sese, kitlelerin arasına serpiştirdiğim beyaz karanfiller, yani kralcılar da karşılık verdi. Kızıl yabani güllere, yani sosyalistlere elde demir sandalye saldırdılar. Muhteşemdiler. Ama elden ne gelir, halk ilgisiz kaldı. Paris halkı oraya çoluk çocuk, ellerinde piknik sepetleri ve fileleriyle gelmişti. Taşradan gelenlerin amacı ise Fuar'ı görmektir. Kaskatı bacaklı ihtiyar çiftçiler bize öküzün trene baktığı gibi, başörtülü köylü kadınlar da şüpheli baykuş gözleriyle bakıyorlardı. Böyle insanlar harekete geçebilir miydi?

— Herhalde gösteri anı iyi tesbit edilmemişti. Her halükarda Fuar ateşkesine uymamız gerekir.

Chassons des Aigues sözüne devam etti:

— Fark etmez. Cascade’da iyi dayak yediler. Ben kendi payıma Yurttaş Bissolo’ya sıkı bir yumruk attım. Başı kamburuna iyice gömüldü. Yere düştü. Kaplumbağaya benziyordu. “Yaşasın Ordu!, Yahudilere Ölüm” diye bağıryorduk.

Henri Léon ciddiyetle söze karıştı:

— Tamam, tamam, anlaşıldı. Ama “Yaşasın Ordu!, Yahudilere Ölüm” kitlelere çok kibar gelir. Bunlar çok edebi ve klasik sloganlardır. Pek devrimci slogan sayılmazlar. “Yaşasın Ordu” tamam, güzel bir slogan, soylu, doğru, ama soğuk! Bir çekiciliği yok yani. Birşey söylememe izin verir misiniz? Kitleleri harekete geçirmek isterseniz, tek yol paniktir. İnanın bana, silahsız insan ancak korkarsa koşar. Ne diyeyim size, bilemiyorum! Mesele bağırp koşmanız gerekirdi! “Kaçın! İmdat! İhanet! Kaçın! Ey Fransızlar, bize ihanet edildi!” diye mağmum bir sesle bağırp koşmaya başlasaydınız, beş bin kişiyi peşinize takıp koşturmanız işten değildi. Onları durduramazdınız. Koşuda sizi geçerlerdi. Bu muhteşem ve korkunç bir şey olurdu. Koşarken sizi yıkar, çiğner, lime lime ederlerdi. Ama böylece devrim gerçekleşmiş olurdu.

Jacques de Cadde sordu:

— Öyle mi dersiniz.

Léon:

— Hiç şüphenez olmasın, dedi. “İhanet! İhanet” öyle bir fer-yattır ki sonu kargaşa olur mutlaka. Kitleleri kanatlandırır, uçurur onları. Bu sloganı duyunca korkaklar da cesurlar gibi koşmaya başlar, yüz bin adamın yüreği aynı anda çarpar, felçliler bile ayağa kalkar. Ah, ah, dostum! Eğer Longchamp’da “İhanete uğradık” diye bağırıysaydınız, kolunda yumurta sepeti ve şemsiye taşıyan o ihtiyar baykuşun ve kaskatı bacakları olan diğer ihtiyarın nasıl tazı gibi koştuklarını görüp şaşıracaktınız.

Joseph Lacrisse sordu:

— Nereye koşacaklardı ki?

— Nereden bileyim? Panik anlarında halkın nereye koşacağı belli mi olur. Kendisi bile bilmez nereye koşacağını. Ama bunun

ne önemi var? Artık hareket başlamıştır. Günümüzde panik yaratmak için ne yapılacağını kimse bilmiyor. Stratejik noktaları işgal etmek, Barbes ve Blanqui zamanından kalan bir yöntem. Şimdi artık modası geçti. Telgraf, telefon ve hatta bisikletli aynasızlar bile bu yöntemin uygulanmasını imkânsız kılıyor. Hiç Jacques de Cadde'nın, Grenelle Sokağı'nda bir karakolu işgal edebileceği aklınıza gelir mi? Hayır kesinlikle gelmez. Günümüzde ancak belirsiz, büyük ve gürültülü eylemlerin gerçekleşme şansı vardır. Bayram ve açık hava gösterilerinde kitleleri, ancak herkesi sarabilecek bir trajik korku duygusuyla harekete geçirebilirsiniz. Siz bana 14 Temmuz'da kitleler nasıl siyah bir bayrak gibi dalgalanabilir, diye soruyorsunuz. Ben de size onları ancak "İhanet! İhanet! Yabancılar! İhanet!" sözlerinin harekete geçirebileceğini söylüyorum. Nereye doğru mu harekete geçeceklerdi? Göle doğru herhalde!

Jacques de Cadde

— Göle mi? dedi. Boğulurlardı o zaman.

Henri Léon:

— Tamam işte, diye sözüne devam etti. Boğulan otuz bin yurttaş! Bu ne anlama gelir, biliyor musunuz? Hükümet sallanır, düşme tehlikesi geçirmez miydi? Önemsiz bir olay mı olurdu? Hayır! Hayır! Siz siyasetten anlamıyorsunuz. Cumhuriyeti devirmek bile gelmez elinizden.

Genç Jacques de Cadde inancın verdiği saflıkla:

— Fuar'dan sonra görürsünüz, dedi. Cumhuriyet'i devirebiliyor muyuz, deviremiyor muyuz? Ben kendi hesabıma Longchamp'da bir cumhuriyetçi iyice benzettim.

Genç Dellion ilgiyle sordu:

— Bir cumhuriyetçi pestile mi çevirdiniz? Kimdi o?

— Bir makine işçisiydi! Elbette senatör olsa daha iyi olurdu ama kalabalıkta makine işçileri daha çok ne yaparsınız!

Lacrisse sordu:

— Ne yapıyordu?

— "Yaşasın Askerler" diye bağırıyordu. Benzettim onu.

Genç Dellion geri kalır mıydı hiç? O da "Yaşasın Loubet!" diye bağırın Dreyfusçu bir sosyalisti benzettiğini söyledi.

Jacques de Cadde:

— Herşey yolunda, dedi.

Hugues Chassons:

— Pek yolunda sayılmaz, diye karşılık verdi. Pek sevinmeyelim. 14 Temmuz günü, Loubet, Waldeck, Millerand, André, hepsi sağ salim evlerine döndü. Eğer dediklerim yapılsaydı dönmeyezlerdi. Ama harekete geçmeye niyetimiz yok, isteksizlik var üzerimizde.

Joseph Lacrisse ciddiyle yanıt verdi:

— Hayır, isteksizlik yok üzerimizde. Elimizden bir şey gelmez, mesele burada. Fuar'dan sonra var gücümüzle harekete geçeceğiz. O zaman harekete geçmenin sırası gelmiş olacak. Bayram'dan sonra Fransa huzursuzlanacak. Sinirli, keyifsiz olacak. Her tarafı işsizlik ve iflaslar saracak. Öyle bir dönemde hükümet veya cumhurbaşkanlığı buhranı yaratmak çok daha kolay olur. Siz de aynı görüşte değil misiniz, Léon?

Léon:

— Elbette, elbette, dedi. Ama üç ay sonra biz o kadar kalabalık olmayacağız artık. Ayrıca, Loubet eskisi kadar halkın hoşnutsuzluğunu üzerine çekmeyecek.

Bütün Zıppırcıklar; Jacques de Cadde, Chassons des Aigues, Lacrisse bu sözlere itiraz etti. Bu kötümser düşüncüyü çığlık atarak boğmaya çalıştılar. Ama Henri Léon sesini yumuşatarak sözüne devam etti:

— Bunun önüne geçemezsiniz. Loubet halkın hoşnutsuzluğunu gittikçe daha az çekecek. Ona kin duyulmasına biz sebep olduk. O, onu lanse ettiğimiz şekilde davranmayacak. Halkı korkutmak için ona yakıştırdığımız kişiliğe sahip olacak kadar yetkin biri değil, Loubet. Biz Loubet'yi başına buyruk, hırsız milletvekilerinin hamisi, milli ordu yıkıcısı olarak tanıttık. Halbuki o ne hırsız milletvekillerini kollayacak, ne milli orduyu yıkmaya çalışacak. Böylece halk ondan ürkmeyecek. Resmi geçitlere katılacak. Halk giderek onu bir canavar gibi değil de, insan gibi görecektir. Loubet arabaya binecek. Arabaya binmek yürümekten daha onurlu bir eylemdir. Madalya dağıtacak, sanatçılara, bilim adamlarına bol bol nişan takacak. Ondandır madalya, nişan alan, onun Fransa'yı satmak istediğine inanmayacak. Hiç şüphemiz olmasın, tatlı sözler söyleyecektir. Bilirsiniz, tatlı sözler en budala-

ca sözlerdir. Alkış alması için geziye çıkması yeter de artar bile. Sanki düştüğüne üzüldükleri bir sepicium gibi, köylüler o geçerken “Yaşasın Başkan” diye alkışlayacaklar. Eğer Rusya ile yeniden anlaşma imzalarsak, işte o zaman yandık. Milliyetçi dostlarımız bile omuzlarda taşır onu. Bakın, ben bu adamın büyük bir dahi olduğunu söylemiyorum. Ama bizden akılsız değil, bunu bilelim. Durumunu güçlendirmeye çalışıyor. Çok normal bir şey bu. Biz onu yıkmaya çalıştık. Şimdi bizi yıpratın bu oluyor.

Genç de Cadde:

— Bizi yıpratın mı? Hayır! diye haykırdı.

Henri Léon:

— Geçen zaman bile bizi yıpratmaya yetiyor, diye sözüne devam etti. Paris Belediye Meclisi çoğunluğu kazandığımız akşam ne güzeldi. Neşe, sevinç ve gururdan sarhoş seçmenler, “Yaşasın Ordu, Yahudilere Ölüm” diye bağırıyorlardı. Seçilenler de sevinç içinde karşılık veriyorlardı: “Yaşasın Ordu, Yahudilere Ölüm” Ama yeni Meclis, seçmenlerin oğullarını askerlikten muaf tutamayacak, zengin Yahudiler’in paralarını küçük tüccarlara dağıtamayacak, işsizleri de işsizliğin acılarından kurtaramayacak. İşte o zaman kitlelerin umutları boşa çıkacak ve Meclis gözlerine sevimli görünmeyecek. Bizi yakın vadede bekleyen su, havagazı ve omnibus tekeli meselesinde bile halkın hoşnutsuzluğunu çekme riskimiz var.

Joseph Lacrisse araya girdi:

— Yanılıyorsunuz, Azizim Léon. Yeniden tekel izni verilmesi konusunda hiçbir endişemiz yok. Biz seçmene “Havagazısını ucuza satacağız” dediğimiz zaman memnun olur, hiç sesini çıkarmaz. Paris Belediye Meclisi’nin tamamen siyasi bir programı var. Fuar’ın bitişinden sonra patlayacak siyasi ve milli kriz sırasında, o programa göre, hiç tereddüt etmeden tavrını ortaya koyacak.

Chassons des Aigues:

— Evet öyle ama, dedi, ağırlığını ortaya koyabilmek için demagogik bir harekete önderlik etmesi gerekecek. Eğer ılımlı, uslu, barışçı ve nazik olursa başarı kazanamaz. Meclis şunu iyice

bilmeli ki, biz onu oraya Cumhuriyet'i ve parlamentarizmi yıkması için getirdik.

Jacques de Cadde:

— Avcı borusu! Avcı borusu! diye haykırdı.

Chassons des Aigues sözüne devam etmeye çalıştı:

— Az ama öz konuşursak eğer...

— Avcı borusu! Avcı borusu!

Chassons des Aigues sözünün kesilmesini önemsemedi.

— Arada bir talepte bulunmak gerekir. Ama saf bir talepte:

“Bakanların yargılanması!”

Genç Jacques de Cadde daha yüksek sesle bağırdı:

— Avcı borusu! Avcı borusu!..

Chassons des Aigues bu kez ona laf anlatmaya çalıştı:

— Dostlarımız, parlamenterleri köşeye sıkıştırdıca zafer çıkışlıkları atsinlar, razıyım. Ama meclislerde avcı borusu çalmak genellikle azınlığın başvurduğu yoldur. Bu işi Lüksemburg veya Burbon Sarayı'nda yapsak daha iyi olur. Ama Belediye Meclisi'nde çoğunlukta olduğumuza dikkatinizi çekerim.

Bu görüş Genç Jacques de Cadde'i pek etkilememiş olacak ki, eskisinden daha yüksek sesle bağırdı:

— Avcı borusu! Avcı borusu! Lacrisse, siz avcı borusu çalmayı biliyor musunuz? Eğer bilmiyorsanız size öğretirim. Bir Belediye Meclisi Üyesi boru çalmasını bilmeli

Chassons des Aigues son derece ciddi:

— Tekrar ediyorum, dedi: Konsey'in birinci şartı: Bakanlar yargılsın. İkinci şart: Senatörler yargılsın. Üçüncü şart: Cumhurbaşkanı yargılsın. Böyle bir güç, böyle şartlar ileri sürdüğü zaman, Bakan Konsey'in kapatılmasına karar alır. Konsey buna direnir ve kamuoyuna çağrı yapar. Tepesi atan Paris Halkı da ayaklanır...

Henri Léon sakın bir sesle:

— Chassons, sanıyor musunuz ki tepesi atan Paris Halkı ayaklanacak?

Chassons des Aigues:

— Evet, sanıyorum, dedi.

Henri Léon:

— Ben sanmıyorum, dedi. Madem 14 Temmuz'da, resmi ge-

çit sırasında dövdünüz, Yurttaş Bissolo'yu tanıyorsunuz. Ben de tanıyorum onu. Bir gece, can sıkıcı Loubet seçildikten sonra, gösteriler sırasında, en devamlı ve en cömert düşmanı olarak gördüğü şahsımın yanına geldi. Biraz lafladık. Bütün işportacılarımız bağırıp çağırıyordu. Bastil'den Madeleine'e "Yaşasın Ordu" çılgınlıkları duyuluyordu. Gezintiye çıkmış halktan insanlar bize yakınlık gösteriyordu. Bissolo elini lanet eder gibi yığılara doğru uzattı ve şöyle dedi: "Bu katırı çok iyi tanırım. Binin üstüne, eğer tetikte olmazsanız, en beklemediğiniz anda sizi üzerinden atacak, belinizi kıracaktır." Paris bize yakınlık gösterirken, Bissolo, Drouot Sokağı'nın başında bana böyle dedi.

Joseph Lacrisse:

— Ama Bissolo halkı aşağılıyor, dedi. Alçağın biri o.

Léon:

— Uzak görüşlü dersiniz daha doğru olur, dedi.

Jacques de Cadde yapışkan bir sesle şakıdı:

— Avcı borusu! Avcı borusu! Başka yol yok!

PENCERE YAYINLARI

TOPLUMSAL - SİYASAL SORUNLAR DİZİSİ

ARAŞTIRMA - İNCELEME

Engin Erkiner ALT EMPERYALİZM VE TÜRKİYE

Victor Serge BİR DEVRİMİN KADERİ

Leo A. Müller GLADİO/SOĞUK SAVAŞIN MİRASI (2. Baskı)

A. Elif (Derleyen) 20. YÜZYILIN BİR BİLANÇOSU

Der: Necati Toprak ABD VE FRANSA'DA İŞÇİ SINIFI
SENDİKALAR VE IV. ENTERNASYONAL

Der: Leyla Derin LATİN AMERİKA'DAN TÜRKİYE'YE
MİLLİYETÇİ DEVRİMCİLERİN DÜNÜ-BUGÜNÜ

Der: Sinan Adalı SÖMÜRGEÇİLİKTE KÜRESELLEŞMEYE
KAPİTALİZM ÖLDÜRÜR

Çetin Ağaşe CEM ERSEVER VE JİTEM GERÇEĞİ

Çetin Ağaşe KOD ADI: YEŞİL

Nikolai Bukharin DÖNÜŞÜM DÖNEMİNİN EKONOMİSİ

Gabriele Yonan ASUR SOYKIRIMI/UNUTULAN BİR HOLOCAUST

Celal Yıldız BARIŞA GİDEN YOL

İsmet Zeki Eyuboğlu ANADOLU GERÇEĞİ (ARKEOLOJİ)

Yay. Haz. Yücel Feyzioğlu TARİH BOYUNCA DÜNYAYI SARSAN
DOĞAL FELAKETLER

Paul Wittek OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN DOĞUŞU

Oral Çalışlar HZ. ALİ MUAVİYE ÇATIŞMASI (7. Baskı)

Oral Çalışlar REFAH PARTİSİ NEREDEN NEREYE (2. Baskı)

Battal Pehlivan ALEVİLER VE DİYANET (3. Baskı)

Battal Pehlivan ALEVİ BEKTAŞI DÜŞÜNCESİNE GÖRE ALLAH
Mutay Öztemiz CUMHURİYET DÖNEMİ DEVLETİN DİN
POLİTİKALARI

Rıza Algül ALEVİLİĞİN SOSYAL MÜCADELEDEKİ YERİ

İsmet Zeki Eyuboğlu İSLAMDA BÖLÜNMELELER ÇELİŞMELER

İsmet Zeki Eyuboğlu GÜNÜMÜZDE ALEVİLİK/SORUNLARI-
İLKELERİ-GELİŞİMİ

İsmet Zeki Eyuboğlu İSLAMIN ÇÖKÜŞÜ

İsmet Zeki Eyuboğlu UYANIŞ (Çıkacak)

Esat Korkmaz ALEVİLER VE AYDINLANMA

Esat Korkmaz ALEVİLERE SALDIRILAR

Lev. N. Tolstoy SAVAŞA KARŞI YAZILAR

Panait Istrati SOVYETLER 1929

Jaques Attali UFUKTAKİ GÖRÜNTÜLER

Mehmet Şekeroğlu ALMAN DEMOKRATLARA MEKTUPLAR

İsmet Zeki Eyuboğlu GÜLEN ANADOLU

İsmet Zeki Eyuboğlu ANADOLU AYDINLIĞI (Çıkacak)

Öner Yağcı SIVASI UNUTMAK (Genişletilmiş 2. Baskı)

Öner Yağcı DİL KALEMİNİN ENSTİTÜSÜ

Günay Aslan YAS TUTAN TARİH, 33 KURŞUN

Erol Sever İSLAMIN KAYNAKLARI/II: MUHAMMED

Ali Ekber Aksu YENİ DÜNYA YENİ NESİL

YAŞAMÖYKÜSÜ

İsmet Zeki Eyuboğlu ANILAR

İsmet Zeki Eyuboğlu ÖĞRENCİLER

Evgenia Ginzburg ANAFORA DOĞRU/I

Evgenia Ginzburg ANAFORUN İÇİNDE/II

Julia Voznesenskaya KAMPLARDAN SEVGİ MEKTUPLARI

Burchard - Sonja Brentjes İBNİ SİNA

Wang Shiqing HALKA VE DEVRİME ADANMIŞ BİR YAŞAM: LU SUN

Etienne Fajon (Derleyen) HAYATI SEVİYORLARDI/FRANSIZ

DİRENİŞÇİLERİNİN SON MEKTUPLARI

Kate Millet UÇMAK

Gilbert Badia BİR MEKTUP USTASI: ROSA LUXEMBURG

Gilbert Badia SINIRSIZ FEMİNİST: CLARA ZETKİN

Solomon Volkov TANIKLIK TUTANAĞI (Şostakoviç'in Anıları)

Jelena Kusmina ANNA AHMATOVA (Çıkacak)

Cathy Porter BİR BİYOGRAFİ: ALEKSANDRA KOLLONTAI (Çıkacak)

KADIN SORUNLARI DİZİSİ

ARAŞTIRMA - İNCELEME - DENEME

Chanie Rosenberg KADINLAR VE PERESTROYKA

Diana Gittins AİLE SORGULANIYOR (2. Baskı)

Lise Vogel MARKSİST TEORİDE KADIN (2. Baskı)

J. Mitchel - A. Oakley KADIN VE EŞİTLİK (3. Baskı)

Tania Modleski HINÇLA SEVMEK